

Докосвания

Григор Гачев
<http://gatchev.info/blog/>

Докосвания – есета, български

Автор: Григор Гачев

Редактор: Калин Ненов

Корица: Елка Парушева

Издател: Фондация „Човешката библиотека“, 2013

Ако по-желаете да ни подкрепите – парично или с отзиви :) – заповядайте в сайта ни:
<http://choveshkata.net/blog/?p=2562>. Събраните средства се влагат в подготовката на следващите книги от поредица „Човешката библиотека“.

Съдържание

Сали.....	7
Американска мечта.....	11
Грешката.....	15
Вярност.....	17
Тайно бос в дъжда.....	19
Детска му работа.....	21
Прозорецът.....	25
Зимна кал.....	27
Мечтателите.....	29
Принц Теми.....	31
Една вълшебна гора.....	34
Синдромът на Висоцки.....	36
Януш Корчак.....	38
Плочите.....	41
Как действа истинският майстор.....	43
Съществува ли Дядо Коледа.....	45
Външността отвътре.....	47
Объркана приказка.....	49
Сняг.....	51
Човек или човеченце.....	53
Дъждът.....	55
Абдул.....	56
Здравословна храна.....	58
Човек вижда това, което знае.....	62
Компютърната неграмотност и останалото.....	64
Импровизирана приказка.....	66
Сатяграха... и индианците.....	68
Просякът с кашона.....	71
Самотният град.....	73
Момчето, което впрегна вятъра.....	75
Есен.....	77
Едно време.....	79
Предпролет.....	81
Приказка за Искъра.....	83
Други реалности.....	86
Пазителят.....	89
Некадърникът.....	91
Относно смъртта.....	95
Старите мебели и децата.....	97
Нека те изчакаат малко.....	99
Старият мърморко.....	101
Люляци	104
Ягодката	106

Съдържанието

Тук са събрани истории и случки, каквито съм ги виждал. Понякога съм украсил изказа, но не и фактите. Животът е по-красив от лъжите.

Питат ме истински ли са. И как успявам да ги видя и срещна. Не знам как някои не успяват. И се чудя колко ли други съм пропуснал – угрижен, разсеян или неспособен да осъзная какво виждам. Сигурно много повече.

Записвани най-често нощем в полупросъница в блога ми, там са небръснати и дрипави като клошари. Тук се опитам да ги поизмия и облека в чисти дрешки. Голяма разлика няма – уви, толкова мога... Но не само великото майсторство си струва. Понякога обикновената добра дума, дори неумела и несръчна, също топли.

Ние често въздишаме по героизма и вълшебството. Копнежът по тях, по доброто и красотата, е част от същността ни. Но сме свикнали да виждаме света наоколо сив и скучен, лишен от чудеса и благородство. И ги търсим в изкуството, загубили вяра, че ги има наистина. И го наричаме „красива лъжа“, понеже ни ги дава.

Но те са навсякъде. Маскирани под ежедневни дрехи и външност, скрити в обикновени неща и постъпки. Принцеси и принцове, преоблечени като просяци, за да изпитат мъдростта ни. Достойни ли сме да ги видим каквито са наистина. Да осъзнаем, че свят на героизма и вълшебството, на доброто и красотата има – този около нас. И да получим наградата, която заслужаваме.

А тя е голяма. Телата ни живеят в материалния свят, но умовете ни – в света на представите ни. Затова едни живеят в пъстър и вълшебен свят, а други – в сив и скучен, въпреки че е уж същият. Осъзнаем ли колко красива и магическа е всъщност реалността, получаваме избора да живеем не сред скуката и сивотата ѝ, а сред красотата и магията ѝ.

И да си отключим тази врата зависи единствено от нас.

Разпространението

Днес много книги са „Всички права запазени! Копирането най-строго забранено!“. Под страх от глоби, съд, затвор. Сякаш читателите са престъпници... Да, авторите трябва да ядат. Но няма да изгубят нищо, ако дадат радост и на безпаричните. Нито ще спечелят, ако някой не хареса книгата им, но вече я е купил – това не са честни пари. Който ги приема, плаща за тях с достойнството си.

Чети и копирай тази книга спокойно, скъпи читателю. Вместо да те съдя ще ти благодаря за честта. Ако си финансово притеснен, я чети безплатно и раздавай на скъпите ти хора със спокойна съвест. Или дори я продавай, ако има на кого. Ще съм щастлив, ако съм ти помогнал да оцелееш, дори ако никога не го разбере. Ако мислиш, че го правя в търсене на слава, махни името ми от нея, няма да ти се сърдя. Ако не ти харесва

как са разказани нещата в нея, преразкажи ги и ги издай от свое име, ще съм щастлив да ги прочета.

За друго ще съм ти по-благодарен, отколкото за пари. Сблъсквал ли си се с подобни истории и случки, които докосват душата? Прати ми ги. Ще подбера най-хубавите – дано успея да ги видя, разбера, осъзная. Ще ги редактирам или преразкажа, ако ми разрешиш. И ще има нови книги като тази. Като огнище сред студа ще топят и теб, и мен, и другите хора на книгата, духа и красотата. И ще знаеш, че и ти си помогнал да бъде разпален огънят им.

Лицензът

Съдържанието на тази книга е обществено достояние.

Привърженик съм на copyleft лицензите. Те дават на всеки правото да чете и разпространява, но и го задължават, ако добави или преработи нещо, резултатът също да е свободен. Така се подсигурива освободеното от благодетели да расте, да не бъде присвоявано и заключвано от използвачи... Книгата като тази обаче надали ще бъде допълнена от използвач. Нито ми се вярва такъв да я оцени и да поиска да я присвои и заключи. Затова нека свободата ѝ няма ограничения.

За други мои разкази бих приел пари. За тези тук – не: те са за това, което не се купува, парите биха ги оцапали. Нямам нищо против всеки свестен човек да я издава и да печели от нея. Да разкажеш тези истории обаче те задължава да се опиташ да бъдеш достоен за тях.

Сали

Преди години пресичах комплекс „Дружба“. Наближаваше вечер, прохладна след горещия летен ден. Не бързах, бутах спокойно велосипеда си по уличките на комплекса. Внезапно чух зад себе си стъпки. Докато се обърна, някой ме дръпна за ръкава:

– Здрасти! Помниш ли ме?

Вторачих се с недоумение. Мургав почти до черно мъж с прям, но не нахален или дебнеш поглед. Гладко обръснат, с попрошарена коса, макар че е към трийсетте. Вехти, но безупречно чисти дрехи – нито петънце по запретнатите над лактите ръкави, въпреки омазаните с машинно масло ръце. Иначе невзрачен колкото щеш.

– Не – признах си. – Да не ме бъркаш с някого?

– Нали ти ме хвана тогава при дръвчето пред блока? Аз съм бе, Салито! Чак тогава в паметта ми проблесна петнайсетгодишен спомен.

Бях на шестнайсет и живеях на оборотно жилище в „Дружба“. Една вечер, прибирайки се от училище по тъмното, забелязах как някакво хлапе рови около корените на засадено сутринта край блока дръвче. Познах го – циганчето, което чистеше срещу някой лев входа ни.

„Мръсен мангал!“ – помислих си. Прокрадناх се внимателно през сенките към него. Увлечен в копаенето, ме усети чак когато се стоварих отгоре му. Опита се да се измъкне, но беше доста по-дребен и по-слаб и бързо го разбра:

– Молим те бе, бате, пусни ме! Нищо лошо не праим!

– Дръвчето ще изравяш, а?

– Не го изравям бе, бате! Честна дума! Требе ми да е тука!

– Ква честна дума, бе! За какво ти е пък на тебе?

– Пусни ме, бате! Ооооох! Ще ти кажем, ма обещавайш ли на никой да не казваш?

– Изтрябвало ми е да ти разправам циганиите!

Все пак го пуснах. Той стана и се огледа. Никой. Внимателно измъкна от мръсните си парцали найлонов плик и ми го показва. Вътре имаше няколко смачкани банкноти от по лев и два:

– Копам ги тук, бате, да ги скрием. Че фане ли ме морука, че ги изпорка още таз вечер. Нали нема да ми ги земеш?

Ядът ми отведнъж беше заменен от срам.

– Не се бой. Не съм стигнал дотам да крада. – Особено от теб, помислих си. – Събираш ги да си купиш нещо ли?

– Не, бате. Квото си купим, морука че го продаде и изпорка. Сабирам ги да бегам от къщи. Искам да учим. Да станем кат българите. Като тебе, като всичките. Човек. Искам да учим гимназия, може и униварситет да-же. Искам да станем човек... Чистим входи-ве тайно, разберат ли нашите, че ми приберат сичко. Лъжем ги, че одим да просим, носим им по малко

пари. Бият ме, че са малко, ама търпим. Искам да станем човек.

Не знам защо, но му повярвах. Колкото и странно да ми изглеждаше случката. Свих рамене и се прибрах. Оттогава не го бях виждал повече и го бях забравил... А той мен не. И ме беше познал, след толкова години.

- Ела да пием по лимонада - дръпна ме Сали. - Не се бъркай! Аз черпя... Разкажи какво става с теб.

- Ами... скука. Завърших училище. После висше. Сега работя... А ти?

Сали кимна към полуразглобения москвич на двайсестина крачки от нас.

- Тя моята е дълга...

Една от сестрите му го забелязала и натопила още на следващия ден. Пребили го, взели му парите. Почнали да го следят, за да знаят колко изкарва. Той престанал да работи. Пак го били, спрели го от училище, пратили го да проси по цял ден. Пак се опитвал да пести, пак го хващали, биели и му взимали всичко. И така до казармата.

Казармата я изкарал „като всеки циганин“. Който не знае какво значи това, по-добре да не пита... Имало обаче и полза от нея. Научил се да говори правилен български, колкото го говорели старшините и офицерите. Като се уволнил, решил да не се връща под властта на баща си. Метнал се тайно в един празен товарен вагон, и за Лом. Бил чувал, че там има много цигани, дано се изгуби между тях.

Да, ама и там същото. Вместо баща - местният цигански цар и хората му. Опитал се да работи нелегално от циганското братство какво ли не, все най-мръсна и тежка работа, по доковете, по складовете. И пак все не можел лев да спастри, пак му взимали всичко. На българин не биха посегнали, но на „свой“... От Лом избягал в Стара Загора. Оттам в Русе. Обходил страната надлъж и нашир - навсякъде същото.

Един ден случайно научил, че баща му е умрял от пианство. (Майка му била починала още преди да влезе в казармата.) Чак тогава събрал смелост да се върне в София. Бездомен, без абсолютно нищо. Циганското братство се опитало да го накара да краде. Той не искал, бягал, криел се като куче. Опитвал се да се хване на работа, каквато и да е. Кой обаче ще наеме циганин, омотан в разпадащи се парцали, дори по благото соц-време? И като дошла зимата, загубил надежда.

Една мразовита нощ се бил притаил до вентилацията на някакъв таксиметров гараж, да не замръзне. И тя нямало да го спаси, но го хванал пазачът. Отначало го взел за крадец, после го видял, че не може да се движи от студ, и се смилил. Завлякъл го в будката си, съгрял го на калорифера, изслушал историята му. Излязъл човек. („До живот ще го помня, и на децата му ще съм длъжник!“) Оставил го да изкара тази нощ при него, в будката.

На сутринта пазачът подметнал на работниците - не щат ли да пуснат Салито да изчисти гаража през нощта, хем е полезно, не е чистен от години, хем и той няма да е на минус петнайсетте отвън. Поел гаранция за него. Работил цяла нощ Сали като бесен, наполовина и да се стопля - в гаража не е

много над нулата, а той по едни парцали. Но на сутринта помещение петдесет на сто метра светело от чистота.

Следващата нощ пак му разрешили да остане там, срещу още чистене и работа. И по-следващата. Някои от по-милостивите шофьори му носели кой по парче сух хляб, кой по някоя стара дрипа. Пари никакви, но по половинка хляб на ден се събирала, а щом има и къде да спи... И така си осигурил подслон и оцеляване. Работел и денем, и нощем, по шестнайсет часа на ден, подкана не чакал никога за нищо. Непрекъснато помагал на монтьорите, пък като понаучил кое как, почнал и сам да оправя най-прости неща. Те пък използвали това, да мързелуват. И така Салито се научил да разбира от автомобили.

За една година станал най-добрият монтьор в гаража, всички шофьори при него искали да минават, защото не го мързи и се стареа. Пак тогава и шефът на гаража го хванал през лятото, Салито му прекопал и обърнал три декара двор, от пущинак на градина го направил, кладенец изкопал, тонове камънаци пренесъл... Пък шефът го назначил официално като чистач в гаража, на половин щат. Нищо че всъщност бил най-добрият монтьор вече.

И така, ден след ден, от тъмно до тъмно работа. Нощем вместо легло – купчината парцали в ъгъла. С времето му разрешили по малко и да препаркира коли първо, след това и да ги кара из двора на гаража. Дълго го майтапели, че ще е най-добрият шофьор; после срещу още лични услуги шефът му разрешил да държи изпит заедно с новите шофьори. За всички тях плащал гаражът, само Сали си платил изпита от джоба. Но го взел.

Шофьорите се смели здравата, като научили. И за подигравка му „зачислили“ остатъци от стар москвич, „да кара такси“. Той пък един месец всяка нощ лежал под москвича до сутринта, но го пуснал в движение. За смайване на всички. И наистина почнал нощем да върти като такси. Бил единственият, чийто апарат не бил преправен да показва на края на смяната по-малко, за да краде от парите. Бакшишите му били достатъчен плюс към половинката заплата.

Москвичът скоро се разпаднал окончателно, но междувременно дошли Промените. Шефовете на гаража го фалирали, да го продадат на приятелски фирми. За да си мълчат шофьорите, им разрешили да си купят за жълти стотинки наличните коли. За Сали останала разпадаща се барака, която той платил по-скъпо от ладите на другите. Но се оказал със свой москвич и с официално разрешение за такси.

Още докато бил в гаража, се бил оженил. Жена му не била красавица, но голяма чистница. По това си я избрал. Почти гладували двамата, спели на парцалите в ъгъла на халето, с месеци карали на сух хляб, но пестели пари. Когато бил закрит гаражът, те си наели стаичка в стара къща и Салито почнал да върти с москвича денонощно. Сринал го докрай за година, но за това време изкарал парите за мъничко по-добър. От него – за следващ, вече почти приличен. И най-сетне преди седмица гордо купил

и стара газова уредба. Тъкмо я натаманиявал, щели да му спаднат разходите още.

– Това е при мен – допи си лимонадата Сали. – Не можах да се изуча. Ама децата всичките ще ги направя висшисти! Най-голямата е първокласничка вече. Като тръгне с чистите дрешки, сресана, умита, никога няма да кажеш, че е циганче! И върне ли се вкъщи с по-малко от шестлица, играе дървеният господ! Няма прошка!

... Когато стигнах до нас, вече беше тъмно. Даже не бях забелязал, че бия пет километра път пеша, бутайки велосипед. Мислех.

Никога не съм съжелявал истински, че не съм от богато семейство, че нямам наследство, реституция, уредено положение. Но пред този старт в живота, който беше имал Сали, сигурно съм направо кралска особа. Да се родиш в най-мръсното и гадно циганско семейство на тоя свят, всеки наоколо и всичкият късмет да са срещу теб, стотици пъти да те натъпкват на самото дъно на канавката, и никога, ама никога да не се предаваш, да се бориш без умора, без почивка, без отчаяние... Пред тоя „мангал“ се чувствах като човешки сурогат.

Оттогава какъвто и проблем да ми се стовари на главата, не се предавам. Срам ме от Сали – не бих заслужавал честта да съм му приятел. Моите най-черни моменти за него сигурно биха били радост, каквато с години не е срещал. И през цялото време се е борил като опериран от страх, отчаяние или малодушие. Би сложил всеки филмов герой в джоба си, без въобще да осъзнае какво прави. Не одобрявам педагогическите му методи, но оттам нататък...

Не съм го срещал оттогава. Не зная какво е станало с него. Но се надявам поне децата му да четат Интернет. Ако случайно попаднат някой ден на тази история, нека знаят – баща им е велик човек. И нека се гордеят с него.

Американска мечта

> Голям идиот си. Америка е страна на неограничените възможности, разбери го. С твоите познания и умения за пет години ще станеш тук голямо нещо. Ако беше дошъл с мен, сега щеше да си я шеф на клиника, я университетски преподавател, я управител на софтуерна фирма! Щеше да си си оправил живота.

< Щом тук не съм станал, където съм роден и познавам всичко, колко е шансът ми там?

> Защо остана в България? Заради жена, помня го. Я кажи честно, заедно ли сте още?

< Не.

> Къде е тя? Дали случайно не е на Запад?

< Позна. Отиде да учи в Германия, хареса си немец и ме остави.

> Не се радвам особено, че познах. Заради него си ли го е харесала, или заради парите? Вярваш ли, че е намерила по-свестен от теб?

< О, най-свестният на света съм, разбира се, не е възможно да се намери по-добър! Я се стегни.

> И най-несвестният на света да си, с парите, които ще изкарваш тук, можеш да имаш колкото и каквито жени искаш. И няма да те зарязват.

< Каквато искам, не мога да имам с пари. А тези, които мога, ще ме зарежат в мига, в който остана без парите. Дори ако наистина съм най-свестният на света.

> Наивник. Не живееш в реалния свят.

< За различните хора реалният свят е различен.

> И философ. Дървен. Ще ме прощаваш, ама е истина – знаеш, директен човек съм, говоря каквото мисля, както на приятел. Не разбираш ли, че тук ще живееш много, ама много по-добре от там?

< Веднъж вече съм го мислил...

И внезапно пет години изчезват, отнесени от вятъра на спомена. Пред мен е очуканата масичка в склада на „Фантастико“, където работя като оператор, докато си търся нещо по-добро. Наоколо – олющени стени, смрадливи тенекии от сирене в ъгъла, купчинки неизхвърлен боклук по пода...

До масичката, срещу мен, седи уморено Миро – транжорът на магазина. Вероятно е на двайсет и малко. От Кула, ако споменът не ме подлъгва. Точи вяло ножа и разказва:

– Няма живот в провинцията. От петнайсет хиляди души град работата имат не повече от стотина. Кметство, поща, участък – това е. Всичко друго е затворено. Леш. Не са ли градините по селата, ще измрем от глад като скотове... Затова се вдигнах. Зарязах си дома, родителите, сестричката...

И тука, у София.

- На най-мръсния въздух в България и най-голямата лудница - отбелязвам аз.

- Дреме ми на шапката и от въздуха, и от лудницата! Тук се живее бе, човек! Ти сметка си не даваш какво имаш, че си оттук! Тук живея като цар, че и пари пращам на нашите!

- Чак пък като цар... - Работата му не е най-доходната.

- И отгоре даже! Тука взимам двеста лева заплата. Петдесет давам за наем, делим стая с още едно момче. Още петдесет са парно, ток, вода. Живеем на топло, ток има непрекъснато, вода топла и студена колкото щеш. Сто лева ми остават чиста пара. На ресторант не мога да ида, ама си готвим това-онова, ядем на корем, изобщо - приказка. И за дрехи остават. А отделно още чистия два входа, хем си уплътнявам неделата, хем по четирисет лева на месец още падат. И още неща похващам, като съм свободен от работа, каквото изпадне - хамаллък, бояджийство, чистене. Поне петдесет лева ми артисват на месец, пращам ги на нашите, че те там са живи загинали без пари. Чак ме е срам, аз тук почти двеста лева месечно ям, те там с петдесет двама души оцеляват...

- Хм...

- Тука е живот, братле! Цивилизация е! Тук е... нямам думи! Тук в София е рай, от мен да го знаеш! По-хубав има само на кино, ама то там е измислица. Тука има работа, и се издържа, и ядеш, и на родата помагаш! Че аз откакто дойдох тук, се родих, бе! Прощавай за кривата приказка, ама не знаеш какво имаш тук. Язык ти на годините...

А аз трябва да отговоря утре ще тръгна ли за Щатите. Малко нелегално, вярно е, ама всичко е подсигурано. Момичето ми... сигурно ще ме изчака година-две, докато се уредя там. Тя е здравата наплашена със и от беднотия, така че американската мечта сигурно ще ѝ хареса.

Тук определено живея в мизерия. По моите мерки. А уж взимам по-добра заплата от Миро. Значи мерките на един от нас са криви.

Всъщност, абсолюти няма. Така че - с гаранция и на двамата. Тоест и моите.

Когато си на дваисет и малко, и си видял единствено дъното на мизерията, живот като на Миро сигурно изглежда чудесен. Но няма и нищо лошо да мечтаеш за още по-добро. Особено когато обичаш едно чудесно момиче, което иска и се надява на това по-добро.

По-добро обаче мога да имам и тук, ако ме бива. Ако ли не - надали ще го имам и там. Ако тръгна, а се окаже не толкова пробивен, това може да се окаже измама за момичето ми. Фалшива надежда, която да я завлече в дупката. Имам ли право да го направя?

Тя вярва в мен. Неведнъж ме е молила със сълзи да дойда в Германия, където тя отива след месец да учи, как там ще пробия като чудо на света, хем лекар, хем програмист, как там се търсят под дърво и камък такива хора. Без да се замисля, че не знам и дума немски, че вече съм минал

трийсетте, че не съм красиво момиче, за да ме гледат немците с умиление... И не разбира защо все ѝ отказвам. Мисли, че съм инертен и нерешителен. Кажа ли ѝ за тази „американска мечта“, пак ще мисли същото...

Може би е по-добре да не научи. Може би, ако не успея да пробия, ще ме остави – и за нея така ще е по-добре. Щом ме е оставила заради това... Господи, как само ми се иска тя да е добре, все едно как, все едно на каква цена, важното е да е щастлива!...

Вкъщи, сбутан зад другите книги, седи един дебел том – „Всичко за емигрирането в Канада“. В него пише наистина всичко, което е нужно да се знае. С негова помощ са емигрирали десетки мои познати, без нито един неуспех. На мен томът не ми е нужен – знам много повече от написаното вътре. Издателят не посмя да поеме риска за над хиляда страници обем и съкрати сериозно ръкописа ми... Знам достатъчно, за да мога да емигрирам там когато и както пожелаая. Така че не обмислям идеята за първи път.

И изводът винаги е бил същият. Още преди да познавам това момиче. Защото пък тогава ясно разбирах – защо ми е да емигрирам сам? Защо ми е да постигам каквото и да било, ако няма кого да стопля с щастието от успеха?

И най-вече, дали щастието ми там няма да е така временно, както и тук? Дали, тръгнал веднъж да търся лесното и богатото, няма и там да престане да ми харесва?... Да, там се живее много по-добре оттук. Не само богато, но и по-свободно. А това вече си струва.

Но се живее по-свободно (а оттам и по-богато), защото много хора са се борили за това. А човек може да се опита да се бори и тук. И да осмисли живота си много по-добре, отколкото с много пари. Пък ако не успее, може да отиде там с чисто сърце. Но не преди да е опитал.

Боя се, че знам какъв отговор ще дам утре... Дано момичето ми успее да издържи, дано не се огъне пред мизерията. А ако се огъне – какво пък, щом така ще е по-щастлива... Ще го преживея някак. Може някой ден дори да си потърся друго. Дано не ми се налага.

> Обиди ли се?

< Не. Мислех.

> Хайде измисляй тогава по-бързо! Тая твоя фирма, де то все не тръгва истински, и само блъскаш в нея по 16 часа, не заслужава повече зорове. Захвърляй я и идвай! Аз знам вече тарикатлъците, ще ти помогна. За две-три години ще се легализираш, и след това пътят е пред теб!

< Благодаря ти, но засега може да ми е още рано.

> ТИ СИ ЛУД! ЛУД! Не разбираш ли какво значи да живееш в Америка?

< Разбирам. В момента живея в Америка.

> От кога София е в Америка? Някой велик учен ли го е открил?

< Не. Един транжор във „Фантастико“.

> Ти бързикаш ли се с мен?

< Просто... Може би още не съм готов. Става ли да поговорим пак

след още време?

> Не си знаеш интереса. Добре де, ще се обаждам от време на време. След като ти намерих номера...

< Благодаря ти.

**(Курсивната част е извадена от лога на
ISQ-то ми. Леко е редактирана, за да запазя
анонимен кореспондента ми.)**

Грешката

Наскоро сънувах странен сън.

Две фармацевтични фирми, най-големите в света, бяха безмилостни конкуренти. В един момент шефът на едната получи компрометираща информация за другата. Можеше да ги съсипе с нея до степен да фалират или да ги купи. Неговата фирма щеше да остане на практика монополист.

Той обаче, за смайване на всички, отказа да го направи. Без обяснения. Не спомена съображенията си и пред борда на собствениците. Изпадна в немилост, но не допусна използването на тази информация.

Другата фирма продължи да ги конкурира. Налагаше се да хвърлят огромни пари за изследвания и собствениците бяха много ядосани на шефа за грешката му. Въпреки че беше изключителен ръководител, го понижиха в зам.-шеф, след това в шеф на дребен регионален отдел. Той вече беше пред пенсия и го преглътна.

Двете фирми наливаха десетки милиарди годишно в опити да се изпреварят една друга. Едната успя да направи лекарство срещу много видове рак. Другата само след година – подобно, срещу още повече видове. Въпросният шеф пък през това време се пенсионира.

След пет-шест години му откриха рак на стомаха. Беше вече късно да се оперира. Междувременно обаче жестоката конкуренция беше направила лекарствата срещу рак сравнително евтини и той можеше да си ги позволи. Излекува се.

След още десетина години конкурентната фирма извади лекарство за безсмъртие. Шумотевицата беше страшна. Фирмата на някогашния шеф едва не фалира и се превърна в третостепенна сила във фармацевтиката. Конкурентите станаха голямата акула в бизнеса, на практика монополист. Шумът около лекарството обаче разбуни хората. Производителите му раздадоха милиарди рушвети, но това не им помогна. Правителствата, които се опитаха да ги защитят, бяха свалени от власт, някои с революции. Наложиха им толкова регулации и задължения, че до пет-шест години лекарството стана достъпно за повечето хора.

В това число и за бившия шеф – вече престарял и с лека склероза. А лекарството не връщаше младостта, само спираше стареенето. И той си заживя като преклонен старец, който тихичко съществува.

След време журналисти го потърсиха за интервю. Попитаха го и дали не съжалява, че неговият погрешен ход навремето е струвал на фирмата му не знам колко стотин милиарда долара. И в крайна сметка я е загробил.

Той се усмихна и отговори, че благодарение на тези милиарди са открити първо лекарствата срещу рака, а след това и за безсмъртието.

„Фирмите не страдат и не ги боли, като умират – боли ги хората. Да, късметчето се падна на конкурентите. Случва се. Но ако не бях постъпил така, нямаше да доживея тези лекарства да се открият... Просто осъзнах,

че смъртта на конкурента ни е смърт и за нас. И благодарение на това още се радвам на света и има от кого да вземете интервю. И много други хора също.“

„Вечната старост не е голяма радост“, контрира го един журналист.

„По-добра е от смъртта“, отвърна спокойно бившият шеф. „А и погледнете, в сектора отново се надига конкуренция. Инвестирането на много милиарди в изследвания скоро ще започне пак. И ако ръководителите продължат да „грешат“ като мен, един ден ще има и лекарство за връщане на младостта. За мен, за близките им и за тях самите, ако останат известно време без лекарство за безсмъртие и остарееят. Случва се... Ако не направят другата, по-голямата грешка – да се грижат само за себе си.“

Мисля си – често забравяме, че истинската победа е не на Нас над Тях, а на всеки над себе си. Че истинският успех идва с развитието, а не с парите. Че без непрекъснатата борба няма вложени безкрайни, и да, често мъчителни усилия – а без тях няма и всичко, което се постига единствено с усилия.

И най-вече, че най-добрата грижа за себе си е грижата за другите.

Вярност

- Вече... колко? Пет и половина години сме заедно.

- И?

- Просто исках да ти благодаря за вярността.

- Чак пък толкова...

- Така е. Служиш ми, возиш ме. Пазиш ме в дъжд и студ. Мъчиш се с българските пътища и горива. След холандските сигурно си като в ада, но се бориш. Грижиш се за мен. А аз за теб почти не.

- Преди точно три дни ми поправи съединителя. Когато можеш да си позволиш, ме миеш, без да се чудиш много ще има ли кой да ме гледа или не. Планираш и още ремонти...

- Защото иначе няма да можеш да ме возиш. Лична изгода.

- А за какво друго е една кола? Та аз съм парче желязо. Разговаряш в момента със собственото си въображение.

- Така е. Но си ми вярна съвсем наистина.

- Колкото мога. Случва се да се повреждам, дори в критични за теб моменти. Както с хората е.

- Ако се грижех за теб наистина както трябва, щеше да ти се случва много по-рядко. Кой е виновен?

- И това е както с хората... С мен е по-лесно. Счупя ли се зле, ще ме изхвърлиш и ще си вземеш друга. И вече тя ще е твоята кола... Няма да ме боли, да страдам или да завиждам. Дори съзнанието, което си ми приписал, ще си остане с теб. За разлика от хората; те си отиват истински.

- Разликата не е твърде голяма. Не ми се иска един ден просто да те изхвърля.

- Защо? Всяка мравка, която настъпваш по недоглеждане, има повече чувства и живот от мен. Аз съм мъртво желязо.

- За мен не си.

- Къде е логиката?

- Привързаността често е по-мъдра от логиката. Подказва верния отговор и когато фактите не достигат, или подвеждат.

- Аз не мога да съм ти вярна или невярна. Могат го хората. Просто имаш нужда от вярност и затова я приписваш на каквото ти попадне. Дори на колата си. Още една крачка, и ще си за лечение.

- Грешиш. Нямам нужда другите да ми бъдат верни, това го искат робовладелците. Имам нужда да давам вярност, за да имам право да получавам.

- И как се отнася това към кола?

- Като я ремонтирам и поддържам, когато е нужно, и за тази цел я ценя и изпитвам към нея симпатия. Като дори условно ѝ приписвам съзнание, въпреки че е мъртво желязо. Като се грижа за нея по-добре, а тя ми отвръща със същото. По-простичко, отколкото при хората, но иначе няма разлика.

- Чак пък вяжност към старата си кола...
- А един ден и към старата си вече жена. Хората биха казали „въпрос на навик“, но навиците създават характера, така че е въпрос на характер.
- А характерът създава съдбата, нали? Изтъркани фрази.
- Изтъркани, защото са използвани. А са използвани, защото са верни.
- Старите си дрехи и обувки изхвърляш, нали? Къде е разликата?
- И за тях ми е жал. Не, не ми пука, че няма да ме топят вече. Заради верността, която са ми давали.
- Но се налага да се разделиш с тях. Един ден ще е така и с мен.
- Да. Остареем ли достатъчно, превърнем ли се в бреме, дори хората си отиваме. Но ако някой изоставя отиващ си близък твърде лесно, не е добър човек. Затова и аз няма да те изоставя лесно, дори ако мога спокойно да си позволя нова, по-хубава кола.
- Благодаря. Но все пак денят да те напусна ще дойде, да знаеш.
- Няма как. Някога ще дойде и моят... А дотогава става ли все пак да си бъдем верни?
- ... Да. Струва си.

Тайно бос в дъжда

Не обичам дъждовно време, обожавам слънцето. Но дъждът е твърде многолик. Всеки път те изненадва с нещо ново и свежо.

Така се случи и днес. Обещах на приятел да занеса велосипеда му за ремонт. Натоварих го на колата, спрях я пред стадиона на ЦСКА и нарах колелото по алеята към входа на колодрума.

Още докато го вадох от колата, заваля. Какво пък, не съм от захар. Тръгнах бодро през локвите, за да усетя неприятна изненада. В хубавите ми официални обувки влизаше вода, все едно нямаха подметки.

Бърз поглед установи, че това не е далече от истината. Преди няколко дни колата беше повредена и без да му мисля, бях отишъл на среща с велосипеда си. Състезателните му педали, направени да захапват здрави като желязо веломаратонки, просто бяха надупчили отдолу обувките.

За момент се изкуших да се събуя бос. Не съм го правил в дъжд от години. Огледах се към редките минувачи с чадъри. Какво ли ще си помислят? Двуметров тип с костюм, боси крака и велосипед на рамо шляпа през парка гологлав под дъжда. Къде е Салвадор Дали?... Не ми пука, естествено. Но ми стана някак неудобно. Не от тях – за тях.

За да се усетя след миг, че всъщност реално съм бос. Просто обувките са маскировка, която го крие... Тайно от гледащите бях бос в парка, сред дъжда.

И внезапно светът сякаш се преобърна. В локвите вече шляпаше щастливо хлапе, маскирано за пред околните като чудак на средна възраст с велосипед на рамо. Разминах се с двама старци с чадъри, които ме гледаха странно. Не се усетих веднага, че освен всичко друго бях и усмихнат до уши. Ех, дядковци! Не ви ли е тъжно, не ви ли е страшно да остареете, без да прогледнете?

Подметнах колелото радостно и зашляпах по-нататък по алеята. Гъсти дървета образуваха над главата ми свод, през който дъждът едва пробиваше. Буйната зеленина от двете страни скриваше всичко. Намусената сивота на облачното небе беше превърната от живия навес в полумрак, изпълнен с лека пара. Огледах се – посетителите бяха вече прогонени от засилващия се дъжд. Бях сам.

Хвърлих поглед към зида на стадиона отстрани. Дъждът го беше поизмил и ясно се виждаше колко стар и напукан е, и как е обрасъл в пукнатините и по ъглите с мъх. Зеленото буйство почти го давеше, но той не се предаваше, запечатал в себе си нечие детство, донесъл го тук, в някакъв странен, мъхнат, отделен и скрит свят, изпълнен единствено с шепота на дъжда. На необозрими разстояния от претъпкания, вмирисан на пуканки и шкембе-чорба парк, озвучен с чалга и глъч.

Спрях и се огледах, без да ме е грижа, че стоя наред ручейче. Дърветата се извисяваха на много метри над главата ми. Краищата на алеята се

губеха сред зеленината. Ромолящите капки заглушаваха всичко, дори собствените ми стъпки. Навсякъде около мен, до края на света, се простираше зеленина, полумрак и дъжд. Странен, приказен свят, през който крачех като босо дете, навлякло нелеп костюм и нарамило нелеп велосипед.

Бил съм сред въображението си, радвал съм на способността му да създаде свят, реален почти като истинския. Светът на дъжда обаче беше съвсем истински. Можех да пляскам в локвите и от тях щяха да летят пръски. Можех да разтърся някое дърво и от него щеше да се излее порой капки... Протегнах ръка и пипнах мократа кора на най-близкото дърво. Не за да се убедя, че е реална, просто заради удоволствието от докосването ѝ.

Тези дървета са същите, под които се вдига врява по друго време. Част от шумния свят на парка са, точно както сега са част от дъждовния, самотен свят. Да, двата свята всъщност са две лица на един, но за нас те са различни. Единият е ежедневна проза, другият – сякаш легенда, прочетена в стара книга... Само че стоя сред нея на живо и капките дъжд се стичат по косите ми.

Как става така, че аз живея сред тази красива зелена приказка, а толкова много хора – в мръсния и претъпкан столичен град? Очевидно е. Дори да отидат в парка под дъжда, ще видят само мокротия, сивота и скука. Като двамата старци, които срещнах. Вълшебството е около тях, но те виждат единствено кал и локви. И странен чудак, запътил се нанякъде през всичко това, сигурно откачен. Я дай да заобиколим по-отдалече, че знаеш ли го...

Всеки от нас си избира къде да живее. Когато другите проклинат живота, който ги е докарал тук, аз учтиво кимам с глава. И не само от учтивост. Жал ми е да им посоча късогледството им, но ми е жал и да ги оставя да газят през своя мръсен, претъпкан и скучен свят. Нямам право да им се меся. Не мога да ги накарам на нищо насила.

Но поне мога да им разкажа какво видях днес.

Детска работа

Имената в тази случка са сменени и тук-там съм си позволил да попрочета „между редовете“, но останалото е автентично.

С удоволствие бих я написал като разказ, но животът ме е изпреварил. Той обича такива шеги.

Иванчо е на единадесет години. Интелигентен, доста разсъдлив и зрял за възрастта си. И вече навлязъл в пубертета. Изкушен от разкриващия се пред него свят на възрастните и нетърпелив да пристъпи в него.

Само че единадесетгодишните там не пускат. Ех, да можеше някак да бъде поне двадесетгодишен!...

Бащата на Иванчо, готвач в луксозен ресторант, има компютър. И разбира от него колкото да си набира на файлове рецептите. Иванчо също не е професионалист, но може да инсталира ICQ или офис пакет и помага на баща си при нужда. Срещу това спокойно ползва компютъра вечер, когато таткото е на работа. Взаимна изгода... А компютърът е свързан с Интернет – най-великият бал с маски на света.

Една вечер Иванчо се обзавежда със старателно прикрит ICQ акаунт. В него той е Добромир Христов, двайсет и една годишен студент по плуване в Националната спортна академия. Обича уиндсърфинга и бързите коли, не харесва чалгата и не гледа Биг Брадър, и т.н. Прикрит зад тази маска, Иванчо почва да се появява из форуми за възрастни. Чете каквото се пише там, плямпа си с посетители от различни полове, разменя си ICQ номера с тях. Чати си както за секс, така и за други възрастни неща. Понякога прави детински грешки, които извинява с разсеяност и умора от тренировки. Понеже е приятен за общуване (предпочита да слуша, а повечето чат маниаци – да говорят), му ги прощават, без да им обръщат внимание. Като цяло оставя впечатление за малко инфантилен и глуповат, но симпатичен и без съмнение двайсет и една годишен спортист.

И малко по малко узрява за идеята да се опита да си хване гадже там. Някоя какичка, която не подозира, че той всъщност е само на единадесет... Голям гъдел, а? Хем шега, хем едно такова... Съвсем като големите.

След няколко неуспешни опита симпатичният Добромир среща душа, която откликва на търсенията му. Казва се Лина, на деветнайсет години е. Студентка е по изобразително изкуство, дълго време е играла балет и аеробика, но откакто следва, няма време за тях. Обожава да се катери по планини, но и за това няма време. И също си търси някого, с когото да си плямпа и да се разсейва от ежедневието.

Иванчо е на върха на щастието си. Премисля по няколко пъти всяка своя дума в чата и ICQ-то. Старателно изразява симпатия, интерес и внимание, и с удоволствие вижда, че Лина им откликва.

Известно време трепери дали Лина няма да поиска да се срещнат, примерно да излязат на планина. Повече от месец това не става. Една вечер

Иванчо разбира защо. Тя по цял ден е на лекции и упражнения, а вечер трябва да прави компания на старата си пралеля – единствената ѝ роднина в София, при която живее. Пралелята е стара мома, майчински настроена към Лина, но непрекъснато я опекунства и е безмилостна на тема момчета. Лина горещо съжалява за това и е щастлива на всяка минута заедно с Добромир, па макар и виртуално.

Облекчен, Иванчо в първия момент изказва горещи съжаления, че няма как да я срещне. След това се сеща, че е попресолил супата, и добавя извинително, че и с него това е проблем. Добромир е резерва в националния отбор по плуване и три четвърти от времето му минава извън София, по лагер-сборове и тренировъчни школи. Но също е изключително щастлив с Лина, и му е приятна всяка секунда с нея. (Не е лъжа. Допирът до света на големите на равностойни начала е като наркотик.)

Един ден Добромир иска снимка на Лина. Уви, тя няма свои снимки в София, но обещава да помоли някой колега да я снима и да прати снимка. Три дни по-късно от екрана гледа Иванчо истинска красавица – лъчезарно момиче, чиято усмивка сякаш разтапя всичко наоколо. Той се чуди къде да се дene от радост и гордост. Свалил е такова гадже, за което кой да е батко би си изял ботушите!... Нейната ответна молба за снимка на Добромир не се оказва проблем. Изобретателният Иванчо на бърза ръка изрязва от вестник и сканира снимка на някакъв симпатяга спортист, поиграва си малко с PhotoShop, за да понамали приликата с оригинала, и я праща.

Добромир и Лина всеки ден откриват нови съвпадения във вкусовете си. Когато тя скланя да изпрати на файлове някои свои рисунки, реакцията на Иванчо е: „Невероятни са!“ И вероятно наистина го мисли, защото две от тях, разпечатани на принтер, скоро увисват в стаята му. Изглеждат едно към едно като ранни рисунки на някой известен майстор. Лина пък обожава Добромировия вкус за музика и познанията му за коли и мотоциклети. Двамата неведнъж си казват открито, че буквално се чувстват като един човек, като перфектни допълнения. Обикалят заедно сайтове за картини, за музика или за снимки на природа и си представят, че са заедно наистина. И са щастливи.

Една вечер Иванчо събира смелост и предлага на Лина да правят секс по Интернет. Неопитно и несръчно, но Лина се съгласява. Дори споменава, че е мислила от известно време насам да му го предложи тя, но нали е момиче, не върви... Жребият е хвърлен, и от редовете на ICQ-то потичат удоволствие и телесни сокове. Когато свършват, Лина е смаяна: „Толкова хубаво нещо ли бил сексът?! Пък дори и виртуален? Трябва да го правим по-често!“ Добромир се съгласява мъжки: „Никога досега не ми е било и отчасти толкова приятно с момиче! Даже и наистина!“ Двамата вече са не просто приятели, а любовници.

Сексът се повтаря вечер след вечер. Почти всеки път изпробват нови, неопитвани досега неща. (Иванчо с часове разглежда разни еротични и

порнографски сайтове, вероятно за идеи.) Добромир е смаян от това колко щастлива е Лина с него и колко добре вкусовете ѝ се съчетават с това, което той ѝ предлага. Лина също е изумена – възможно ли е наистина да има на света мъж, който да е толкова... толкова...! А Иванчо е впечатлен и от това колко свободна и без притеснения е какичката, и как спокойно дискутира всички тези неща около секса. Това е то да си истински възрастен!

Връзката на двамата вече не е тайна и от форума, в който са се запознали. Те с удоволствие споделят колко щастливи са заедно. Околните понякога въздишат завистливо. Намират манталитета и взаимната им привързаност за донякъде детински, но им завиждат.

Един ден обаче бащата на Иванчо абсолютно случайно открива скрития акаунт. Сигурно би го подминал, но отново случайността го насочва да отвори записаните логове със сексуалните подвизи на сина му. Два часа, докато Иванчо е на училище, баща му чете и не може да повярва на очите си.

Първата му идея е да не действа прибързано – мъдър и спокоен човек е, обича сина си и не иска да му нанесе психотравма. Консултира се с юрист и научава, че в тази дейност няма нищо незаконно или подсъдно. Това го успокоява и той решава, че всъщност синът му е открил един добър начин да научи това-онова за птичките и пчеличките. И че няма смисъл да показва, че го е разкрил, за да запази взаимното доверие.

Безпокои го само едно. Коя всъщност е Лина? Неизвестността плаши... И той се обръща към свой познат, когото смята за професионален хакер, с молба да го научи: „Не ме интересува коя е и каква е – просто ми кажи дали тя или родителите ѝ са хора, от които е добре да се боя, или не.“

Познатият всъщност е най-обикновен пицман компютърджия. Но когато са те нарочили за герой, се налага да бъдеш... На следващата сутрин, докато Иванчо е на училище, той старателно разравя компютъра му и си сглобява картинката. С разрешение на бащата пипва това-онова и същата вечер вече следи от своя компютър кога Иванчо ще се превъплъти в Добромир и ще срещне Лина. Когато това става, „хакерът“ разбира коя е машината ѝ и с малко опити успява да влезе вътре в нея. И се заема да търси информация коя и каква е Лина.

Богатството на намерената информация го изумява. На компютъра са не само всички документи на Лина. Там е и дневникът ѝ за последната година, средно по страница на ден, стандартен текстов файл. В него тя е описала абсолютно всичко за връзката си с Добромир. Всъщност е Марийка, връстничка на Иванчо. Любопитна за света на възрастните, умна и изобретателна, тя един ден решила да си създаде измислена възрастна личност в Интернет и така да научи повече...

Прочетох два пъти въпросния дневник, докато повярвам на очите си. След това се смях, докато не ме заболя коремът. Как пък тия двамата уникати се улучиха точно един друг! (По-късно се замислих, че те

хич не са уникални. Сума ти деца го правят, с различен успех. И че ако някой такъв тръгне да прави свалки по Интернет, най-вероятно ще успее да свали именно друг такъв... Но въпреки това изглежда като на кино.)

Успокоих бащата и обявих случая за приключен. Но не можех да не продължа да мисля по него.

Какво ли правят сега нашите Иванчо и Марийка? Сигурно продължават да се срещат, като Добромир и Лина, и да са щастливи заедно. Както казва бащата на Иванчо, нещо лошо в това? Ако ще сме възрастни, а не деца?

Дали един ден няма да им писне да са заедно и няма да се разделят? Възможно е. На тяхната възраст годината е век, а вкусовете се менят много бързо. Хубавото е, че дори това да стане, те сигурно още няма да са дори в началната възраст за не-виртуални преживявания. Вече ще имат немалко опит, а животът ще продължава да е пред тях целият.

А може и да не се разделят. Направили са много, за да се нагаждат един към друг и да са щастливи заедно. Да са наистина като един човек, като перфектни допълнения. И продължават да правят още. С гъвкавостта на характеристиките и вкусовете на деца, и което е още по-важно, с желанието и енергията на деца... И немалко от мъдростта на възрастни.

Затова и си мисля, че не е изключено Лина и Добромир още дълги години да обикалят виртуални галерии, дискотеки или планини, да се прегръщат и сближават все повече и повече, и да продължават да се опознават и да търсят пътища един към друг. И да не искат да се разделят, и да са готови да жертват какво ли не, за да бъдат и занапред заедно.

И когато Иванчо и Марийка пораснат достатъчно, за да вършат същото, нищо чудно да съберат смелост и да свалят маските. За да открият, че са свалили само излишна фалшива външност и че Добромир и Лина всъщност са те, истинските. И да продължават да се обичат и да са щастливи заедно... Да, може би Марийка не е красива като Лина, нито пък Иванчо е симпатяга и спортен тип като Добромир. Но това е само външност. Същността, истинското, е другото. И то ще е останало в тях.

Така че може би ще са открили себе си и тази близост и връзка, за които много хора мечтаят. Дълго и търпеливо са плащали за нея с желанието и борбата да се напасват един към друг, да се приемат и обикват. Заслужават я.

Прозорецът

Един ден намерих в блога на Таня Джекова нещо, което ме разтърси. Не знаей от къде идва, вероятно някъде от Интернет. Не издържах, помолих я за разрешение и го преведох (беше на английски). Струва си да бъде четено от повече хора.

Двама тежко болни пациенти лежали в една стая. На единия било позволено да сядва в леглото си за по час дневно, за да се оттича секретът от дробовете му. Леглото му било до прозореца. Другият трябвало да лежи по гръб, без да става. Двамата си говорили с часове. За жените и децата си, за домовете и работата, за казармата и за отпуските...

Човекът край прозореца убивал прекарания в седнало положение час, като разказвал на другия какво се вижда отвън. И другият живеел с тези описания, когато за час всеки ден неговият свят бил изпъстрян и огрян от богатството на света наоколо.

Прозорецът гледал към парк с красиво езеро. Патета и лебеди плували във водата, а децата пускали в него саморъчно направени лодчици. Влюбени двойки се разхождали хванати подръка сред пъстрите цветя, а отвъд, на фона на небето, се очертавали покривите на сгради. Мъжът до прозореца описвал всичко това в най-дребни, богати детайли, а другият затварял очите си и си представял живата и красива гледка.

Един топъл следобед болният край прозореца описал парад, който минавал отвънка. Другият не можел да чуе оркестъра, но сякаш го виждал вътре в ума си, съживен от разказа на другаря си.

Минавали дни и седмици. Една сутрин сестрата открила, че човекът край прозореца е починал тази нощ в съня си. Повикала санитарите да отнесат тялото. А другият мъж ги помолил да го преместят до прозореца.

Когато всички излезли, той внимателно и бавно, сред силни болки се надигнал на лакът, за да може да види за пръв път със собствените си очи чудесния свят отвън. И погледът му срещнал... голата, сива и безлична стена на отсрещна сграда.

Болният попитал сестрата какво може да е карало другаря му да казва, че през този прозорец се виждат толкова прекрасни неща. Сестрата му отговорила, че човекът е бил спял и не е виждал стената отсреща.

– Може би просто е искал да ви окуражи...

Огромно щастие е да правиш другите щастливи, независимо от страданието си. Споделената тъга е половин тъга, но споделената радост е двойна радост. Искаш ли да се почувстваш богат, просто преброй всичко, което имаш и което не може да се купи с пари. Всеки ден е неописуемо богатство и често го разбираме прекалено късно.

Произходът на този текст не е известен.

Хората ще забравят какво си казал.

Хората ще забравят какво си сторил.

Но никога няма да забравят как си ги накарал да се чувстват.

Това е краят на историята. Но в реалността никога нищо не свършва. Под този запис намерих в блога си следния коментар:

Anonymous: predpolagam 4e deistviето ne se razviva v Bylgaria za6totot nikoi maloumen niama da poviarva 4e v bylgarski grad moje da ima ezero s lebedi i ciganite da ne sa giizlovili a ezeroto da se e zapazilo s prozra4na voda ili cvetiata da ne sa gazeni i kysani ot razni oligofreni

Не издържах и му написах отговор:

Малоумие ли е да повярваш в такова нещо, Anonymous?

В дивата природа паркове с лебеди, влюбени двойки и паради няма. Всеки парк или парад първо е възникнал в нечий ум и след това е бил претворен в реалността. Чрез труда и усилията на хората.

Например парк с езерце, лебеди и цветя. Може би в реалния свят някой ще лови лебедите, а друг ще къса цветята. Но достатъчно и достатъчно трудолюбиви ли са Творците, които носят в себе си този парк и го раздават на околните, ще има отново лебеди и ще растат нови цветя. Докато и последният рушител не се засрами и откаже... А ако в ума паркът поначало е оскубан, цветята окъсани и лебедите избити, надали някой изобщо ще се потруди да го превърне в реалност.

Дали в България не може да има такъв парк с езеро? Убеден съм, че може. Да, може би от време на време някой злосторник ще убива по някой лебед. Да, сигурно ще се намира кой да къса цветя. Но ще се вижда ли това от далечината на съседната болница? Понякога един лебед по-малко, или две-три откъснати цветя? Или дори някоя хвърлена хартийка? Не вярвам.

Мисля, че който не търси с лупа недостатъците, ще вижда красотата на цялото. И ще вярва охотно, че може да има такъв парк. Не защото е малоумен. Напротив – защото е мъдър.

Това е отговорът ми. Но може ли да те попитам нещо, Anonymous?

Ако ти беше слепият пациент, какво щеше да видиш през своя прозорец и да го разкажеш на съседа си по легло? Щеше ли да е нещо, което вдъхновява да живееш и да се бориш? Красивият парк с езерцето и влюбените, и парадите? Или щеше да е оскубан, мръсен парк с мътно езеро, окъсани цветя, зли и крадливи банди и минаващи боклукчийски коли? Нещо, което би поболяло и здрав?

Или дори направо голата, сива и безлична стена на отсрещна сграда? Дори ако всъщност там наистина има красив парк и бистро езерце с лебеди, и влюбени двойки?

Не искам да живея в твоя свят, Anonymous. Изтръпвам от мисълта, че ти живееш в него. Разликата между него и моя не е голяма, като между наполовина празната и наполовина пълната бутилка. Но тази разлика прави моя живот щастлив и пълноценен, а твоя – мизерия без край. Наистина ли искаш да живееш така? Харесва ли ти?

Изборът е твой и никога не е късно да го промениш.

Зимна кал

Фаровете разсичат нощта и шосето струи под мен. Не виждам почти нищо, непрекъснато съм на нокти. Чистачките едва успяват да избършат от стъклото пръските кал, хвърляни от колите отпред.

Лепкава зимна кал. Уж мокра, а се маже като лепило заради студа. Различна и от пролетната, и от лятната, и от есенната кал. Най-противната от всички. Непрекъснато пръсвам по малко вода на стъклото, за да я отмие.

Спирам, за да долея вода в резервоарчето за чистачките. Минаваща кола ме обсипва целия с фини пръски. Същата лепкава кал. Панталони и яке, току-що от пране и пак за пране! Мразя зимната кал! Мразя я!...

... А напролет същата тази кал ще бъде мека и плодородна почва, даваща живот на всичко наоколо. Същата, изхранвала безброй поколения – растения, животни, хора. Същата, която моите прадеди са наричали кърмилница и майка, и са ѝ се кланяли.

... И фаровете отново разсичат нощта, и пътят тече под мен, вечен като земята. И докато ръцете ми привично насочват колата, умът ми броди. По същия този път, по същата тази земя, но из някаква друга тяхна същност.

Дали когато дойде пролетта и направя крачка встрани от пътя, и погледна усмихнато земята с напъпила по нея млада трева, ще я позная? Дали ще си припомня, че вчера тя беше гадната и лепкава кал, която ругаех? И дали ще имам сили да ѝ се извиня? Защото аз съм, който я вижда веднъж като гадна кал, а друг път като майка-кърмилница. А тя просто съществува, просто е.

Да, на нея ѝ е все едно извинявам ли се или не. Нито е жива, за да се вълнува, нито е от вчера и до днес, за да не е видяла хиляди като мен... Но на мен не ми е все едно. Аз съм, който ще бъде различен, ако се извини или не. И искам да съм този, който се извинява за обидата, а не този, който пак ругае земята и пак вижда кал вместо нея.

Не е трудно да отгатна какво я прави различна за мен. Студът. Той превръща живата и топла земя в мъртва, студена, лепкава мръсотия. А топлината е, която отново я превръща в земя и ѝ дава живот... Точно както и с хората.

И тази промяна навлиза през очите ми, достига до сърцето ми и ме прави студен гнусливец – или топъл приятел... Странно, нали? Едно и също определя отношението ни и към мъртвото и неодушевено, и към хората около нас. Тогава къде всъщност е разликата? В света или в нас?

... А фаровете все така разсичат нощта и пътят не забелязва промяната. Но аз я зная. Калта по стъклото е все така лепкава и мръсна, дрехите ми са все така за пране. Но в мен има необяснима, нелогична на пръв поглед топлина. Зная – усмихне ли се отвън слънцето, същата тази кал отново ще е майка и кърмилница. Каквато е сега вътре в мен.

И колкото и да ме замерят с нея колите, студът ѝ вече не ме пронизва. Разбирам, че животът ме е сблъскал с изпитание, както в приказка. Дали зад грозотата на калта ще позная богинята-хранителка...

Издържах го. Познах я.

Мечтателите

– Не ми се сърди, но сте идеалисти. Даже по-лошо – мечтатели. Хора, които никога не постигат нищо. Не го ли разбереш, ще ходиш одърпан доживот...

Не ти се сърдя, приятелю. Зная, искаш да ми помогнеш както умееш. Ако не искаше, нямаше да си хабиш времето да ме учиш на каквото смяташ за ценно.

Но не съм съгласен, че идеалистите и мечтателите никога не постигат нищо. Напротив, убеден съм в обратното.

Харесваш ли сградата отсреща? С колоните, еркерите и фигурния покрив? Красива е, защото я е проектирал мечтател. Иначе щеше да е функционално, но сиво кубче, смайващо единствено с грозотата си.

Защо си избрал точно такава кола – обтекаема, хромирана, изящна? Имаш пари да си позволиш всякаква. Защо тази?... Проектирал е външността ѝ мечтател. Друг е сложил под капака ѝ 200 конски сили, при положение че и 20 ще те возят; просто няма да е мечтата ти. Удобните ѝ седалки, климатикът, дори предпазните колани...

Виждам в кошчето ти кутия от китайска храна. Харесва ти, нали?... Някой мечтател се е осмелил да създаде ресторантчето, от което я поръчваш, толкова далече от Китай. А друг, дълго преди него, е измислил как да я сготви така, че да е вкусна.

Други мечтатели са написали текста, композирали музиката и изпели песента, която слушаш. Не, не е само за пари. Ако нямаше мечта и идеализъм в нея, щеше ли да е красива, кажи ми? Щеше ли да я слушаш?... Да, известна е, понеже са я подкрепили влиятелни и богати – но защото е докоснала мечтателя в тях, иначе щяха само да я отръскат гнусливо. Или защото са видели в това изгода – но ако песента не докосне мечтателя в обикновените си слушатели, както в момента докосва теб, те няма да я обикнат и няма да я има и изгодата за влиятелните.

Мечтатели са изваяли всяка статуя, която съществува, нарисували всяка картина, написали всяка книга, заснели всеки филм. Мечтатели са проектирали космическите ракети и тунелите под планините, измислили са автомагистралите и уокмените, болниците и благотворителността. Мечтатели са написали хартите за права на човека, конституциите и всички подобни документи, които заслужават добра дума. И мечтатели се борят те да бъдат спазвани.

Мечтатели са управлявали корабите, откривали нови континенти и обиколили света. И мечтатели са измислили и построили тези кораби. Мечтатели са измисляли стени и покрив, които да ни пазят от слънцето или дъжда, и са ги строили напук на присмеха на другите. Мечтатели са разказвали легенди край огъня, а преди това други мечтатели са посмели да го укротят, за да ги топли и да им свети. Първият слязъл от дървото

още е бил маймуна, но вече е бил мечтател и това го е направило човек. И ако някой ден някой стане повече от човек, това ще е някой мечтател.

Мечтатели са измисляли парните машини, двигателите с вътрешно горене и електричеството. Мечтатели са създали пералните и кафемелачките, комбайните и компютрите, аспирина и антибиотиците. Мечтатели са се сетили пътищата да са павирани или асфалтирани, тротоарите да имат бордюри и къщите да са с номера. Мечтатели са предложили всички хора да имат право на образование. И мечтатели тук-там учат децата да са също мечтатели.

Огледай се и ми посочи нещо наоколо, което да не е сътворено от мечтатели. Дори едно... Може би планините, морето и небето. Но ако ги нямаше, със сигурност някой мечтател щеше един ден да ги измисли и сътвори. Не знаейки има ли Създател – но ако да, той със сигурност е мечтател. Щеше ли иначе светът да е красив?

И тези, които седят в луксозните кабинети и взимат решенията, също са мечтатели. Понякога мечтаят за по-красив свят. Понякога – за повече лична изгода. Но и в най-безскрупулния, практичен и егоистичен от тях живее мечтателят. И често бива докосван от мечтателя вътре в някой друг. И сътворява по нещо добро, красиво... с една дума, мечтано.

И ти се гордееш с практичността си и гледаш мечтателите отвисоко, но един от тях живее и в теб. Ако го нямаше, сега щеше да се опитваш да „изкяриш“ на мой гръб, вместо да ми помогнеш. Нямаше да вършиш и още много неща, вместо тях щеше да се опитваш да правиш други. И щеше да се проваляш, заради неподкрепата на мечтателите наоколо. Защото каквото е лишено от тяхното докосване е обречено.

Така че запомни от мен – всичко на този свят, без изключение, са го постигнали мечтателите. Който не мечтае, не оставя след себе си нищо. Защото дори да се бори за нещо и дори да успее да го постигне, то не заслужава топлината и вниманието на околните, не привлича никого и умира заедно с борещия се за него.

Ако той не осъзнае преди това, че има само един истински начин да живееш, а не просто да съществуваш.

Да бъдеш мечтател.

Принц Теми

- Пълна колекция на Битълс? Трудно. - Два реда снежнобели зъби пробляснаха в усмивка между плътните устни. Две години вече бяхме състуденти с Олушولا, научил се бях да му вярвам. По-свастно момче беше от повечето българи. - Може би само от Теми.

- Кой е Теми?

- Много сериозен мъж. Отиваш еди-къде си...

Забавих се малко по пътя, имах си... ядове. Адресът се оказа обикновен панелен апартамент. Когато звъннах на звънеца обаче, обикновеното свърши - вратата я отвори нещо, излязло от комикс. Метър и деветдесет и пет, с мускули като дини, черен като катран и с племенни белези по лицето. С копие би изглеждал по-страшно, отколкото повечето ми познати с автомат. По дяволите, даже и без копие.

- Влизай, влизай - покани ме великанът така радушно, все едно му бях роден брат. - Музика ли търсиш?

- Да. - Българският на Олушولا също беше много добър, но този на Теми беше перфектен. - Аз... такава...

- Нещо изглеждаш недобре. - Внезапно погледът му стана загрижен. - Някакви неприятности?

- А, няма проблеми...

Теми не каза нищо, но погледът му се впи в мен като свредел. Направо не разбрах как измънках:

- Обрах ме току-що.

Теми отново не каза нищо, но въпросът беше абсолютно очевиден.

- Към хиляда лева...

Черната маса мускули внезапно се преля между мен и стената на антрето, не само без да ме докосне, но без дори да създаде усещане за навлизане в личното ми пространство. Все едно течеше вода. Пътем буквално всмукна обувки и яке от закачалката и се вля в тях.

- Да тръгваме.

- Къде?

- Да го намерим.

- Как ще го намерим? Та аз само го мярнах...

- Такива си имат район и винаги се връщат в него, да търсят още жертви. Ще се скрием някъде там и ще ми го покажеш. Другото го остави на мен.

- Теми, такива винаги или носят оръжие, или имат въоръжени помагачи! Ще те осакатят!

Теми се обърна към мен. Не светкавично - нямаше никакво усещане за бързина, дори за движение. Просто в единия миг беше с гръб към мен, в следващия - с лице, сякаш гърбът и лицето му се бяха прелели едно през друго.

- Надали ще са повече от трима-четирима. Толкова са играчка.

- Играчка?!

Теми отново се плъзна покрай мен като сянка. След миг вече беше в другия край на коридора, на три крачки разстояние, така и не разбрах как. Ръката му замахна и прогони две-три мухи, кацнали в слънчевото зайче върху стената. Преди да разбере какво става, другата небрежно се пресегна и лениво улови въздуха. След това дланта ѝ се разтвори - на нея лежеше смачкана муха. Уловена в полет. Разсеяно и наглед направо мудро...

- Бавни са и са слабаки. Да вървим!

Аз обаче вече бях успял да се окопая.

- Не, Теми. Хиляда лева мога да прежая. Но няма да допусна да осакатят някой, който е готов заради мен да иде да се бие. Няма да ти кажа къде беше... Дойдох да търся Битълс. Имаш ли пълна колекция?

Теми ме гледа изпитателно секунда и половина. След това обувките и якето сякаш сами се оказаха на закачалката, той се промуши покрай мен като призрак и влезе в стаята отляво.

- Олушолa ли ти е казал за мен? Или Алекс?

- Олушолa.

- Предай му специални поздравя. - В ръцете ми се оказа черна найлонова торбичка с касетки. - Не мога да намеря описанието на албумите, ама ще ти го пратя по-късно.

- Благодаря ти! Колко стру...

- Нищо. Днес са те одрали достатъчно. Ти не казваш къде, аз не казвам цена. - Усмихна се и грамадните му длани сякаш без докосване ме обърнаха към изхода, безапелационно. - Идвай по-често, ще се радвам да сме приятели...

Африканците от зоната между Сахел и тропическите джунгли притежават вероятно най-добрата генетика в човешкия вид. Физическата сила, пъргавината и рефлексите им далеч превишават тези на повечето други хора. Физиката на Теми обаче беше феноменална дори за тази популация. По-късно научих, че той може с една ръка да вдигне и метне на рамо стокилограмова щанга без никакво видимо усилие. Не знаех какви са сънародниците му като хора, но и като личност беше скроен като бог.

- Той е такъв - весело отбеляза Олушолa, когато му разказах историята. - Нали ти казах, сериозен мъж. Прибери си парите. И да му ги занеса, няма да ги вземе.

- И щеше да иде да се бие с улична банда крадци заради човек, когото вижда за пръв път?!

- И хич да не го е виждал, пак ще иде. Не знам дали знаеш, че Теми е принц.

- Тоест?

- Син е на краля на племето им. Това означават белезите му... Но не е наследник на титлата, така че е обикновен член на племето. Там няма кралски фамилии и благородници като в Европа. Има крал и племе.

- Искаш да кажеш, че всеки от племето им би се застъпил за мен така?
- Не всеки, но Теми няма как иначе. Няма да стане крал, ама е син на краля. Опозори ли се, опозорява краля. Така е възпитан и ще е такъв, докато е жив.

- Хм... Значи наистина е принц. Не по титла, а... по заслуги? По дух?

- Нещо такова. - ОлушOLA присви очи. - С титлата се раждаш или не, но другото си го правиш сам. Няма как да ти го дадат или вземат.

Виждал съм после Теми само два-три пъти, все по негова инициатива - не ме беше забравил. Беше ми страхотно симпатичен, но се срамувах да се мотая около него. Усещах, че ще мине дълго време, преди да стана достоен за компанията на подобен човек.

Когато за последен път чух за него, беше диджей някъде в Лондон. Нямам представа дали е бил успял или не. Но съм сигурен, че е щастлив. Такъв човек просто няма как да е нещастен.

Интересен ми е паралелът между него и Сали, герой на друга описана тук случка. Единият - роден в най-черната и мръсна дупка, която може да съществува, минал буквално през ада и станал на цената на хиляди мъки човек. Другият - роден в семейството на крал, лишен от титла и всичко, изкарва си хляба със забавляване на хората, но останал принц вътре в себе си...

И двамата бих нарекъл благородници на духа. И двамата бих се гордял да поставя сред учителите си. И ако успея един ден да постигна те да не се срамуват, че съм се учил от тях, ще смятам живота си за осмислен.

Една вълшебна гора

Представи си нощ. Знойният летен ден е отминал, Хелиос е отвел огнената си колесница отвъд хоризонта и Нокс е загърнала света с наметалото на сладка, отморителна прохлада. Редки капки вечерен топъл дъжд са измили въздуха и са го оставили сладък и свеж.

Жълтият блясък на лампите осветява калдъръмена уличка. От едната ѝ страна се редят стилни стари къщички, приютили сън и спокойствие. Сгушени в мрака сред дворчетата си като в зелени постели, сякаш самите те спят зад огради-табли от ковано желязо. Тук-там още светят прозорци – някой уморен довършва работа, за да намери почивка.

А от другата страна е гората. Стара, с надвесени над уличката дървета, прострели се чак над отсрещния тротоар. Издигната до коляно над плочника, подпряна от каменен зид, разделил царството на човека от царството на природата. На редки места стъпала прорязват зида и отвеждат към пътечки между дърветата, навътре в мрака, далеч от жълтите лампи. Там, където светят само звездите.

На няколко крачки навътре в гората, успоредно на улицата върви пътечка. На границата на жълтите лъчи, докосната от пръстите им. Последен посланик на хвърлената от човека светлина, на очовеченото и видимото. Отвъд нея е непознатото, невидяното, чудото. Граница между два свята, постлана със сухи листа, подхваната отстрани от корени, обгърната от зелени клони.

Тръгни по нея.

Шепот на сухи листа под краката и едва доловим аромат на зеленина, на свежест и живот. Рамо до рамо с мрака; протегнеш ли се, ще докоснеш нещо ново и чудно. И рамо до рамо със света, от който идваш, с жълтата светлина на лампите. С опора там, но и с умора от там – и със страх от непознатото тук, но и със стремеж към него. Като дърво, впило корени в земята, а простряло клони към небето.

На места дърветата се разтварят към уличката и пътечката е обляна в жълта светлина. Тя прониква навътре в гората и те приканя да пристъпиш натам. На места дърветата почти я закриват и неволно изпитваш страх, и ти се иска да се върнеш към лъчите ѝ. Храсти и фиданки ту те доближават, ту се отдръпват подмамващо навътре. Сякаш гората иска да те покажи в себе си, да те примамва да се отделиш за миг от обичайното, да докоснеш недокоснатото. Сякаш танцува с теб нежен танц. И без да усеетиш, поемаш в ритъма му.

До пътечката достига вадичка, спускаща се по склона от вътрешността на гората. Може би нагоре е бистро и пълноводно поточе, но горещината е изсушила гората и последните му капки почти докосват пътечката, попиват в земята и даряват живителна влага на дърветата точно преди нея. Като един дълъг живот, изживян пълноценно до последната капка. Дал толкова много, че е изгубил страха да изчезне, щастлив от сбъднатото предназначение.

Свършил, но дал зеленина на гората. И полетял нависоко, за да се излее един ден отново като топъл дъжд и отново да бъде животворно поточе.

Малко по-нататък стои замислен огромен дървесен великан, почти два човешки обхвата. И превръща застаналите до него хора в джуджета, без дори да им обърне внимание. Отдръпнат ли се, магията избледнява – но посмеят ли да се приближат, се надига отново. Неусетна, незабелязана, отречена от рационалните ни умове, способни да възприемат единствено каквото вече има в тях, затворени за реалността наоколо и гордо нарекли слепотата си „реализъм“.

Друго дърво протяга над пътеката листнат клон, досущ зелена корона. Застанеш ли под нея, ще те превърне в царица на горските феи или в елф-пътник. И заговориш ли тогава за маркетинг бюджета или монтажа на кабели, които те вълнуват денем, децата и лудите ще ти се смеят.

Денем това е обикновена прашна горичка в градски парк. Едва навлезли в нея, пътеките вече излизат от другата ѝ страна. Пищящи трамваи скърцат между дърветата, извивка след извивка по стръмния склон... Но сега я е покрило наметалото на нощта и трамваите са се скрили нейде далече, и са отнесли със себе си ръждивите релси и просмуканите с катран траверси. Сега вместо тях навътре се простира величествена стара гора, недокосната от човека.

Събереш ли смелост, тръгнеш ли сред нея, ще почувстваш как постепенно сухите листа под краката ти ще се превърнат в мек горски мъх, как дърветата наоколо ще станат древни и могъщи като света. Очите ти смаяно ще усетят, че виждат на светлината на звездите, сякаш са създадени за нея. Ръцете ти ще докоснат кората на дърветата наоколо, сякаш са ти мили, отдавна невиждани роднини. И ще погалиш листата на фиданка край теб, сякаш милваш коси на дете. Ще почувстваш гората и живота наоколо както никога досега. И ще откриеш, че това те е дарило с мъдрост и величие... и може би още нещо.

А пътят навътре ще продължава и ще те притегля. И ще усещаш, че сякаш е сътворен за теб, и ти за него. Ще знаеш, че можеш да вървиш по него до безкрай, без умора, без да усетиш глад или студ, без да ти омръзне. Уж все един и същ, а непрекъснато неуловимо различен. Просто безкраен път, по мек горски мъх, между могъщи дървета и тук-там ниски стари каменни зидове. Път към... кой знае какво? Но със сигурност красиво и истинско.

Представи си сега, че ръката ти държи нечия друга. Ръка на човек, с когото ще отидеш на края на света, или отвъд, до безкрая. Без страх или колебание, сякаш винаги сте били едно и със сигурност винаги ще бъдете. Някой, с когото никога няма да се умориш да вървиш по мекия мъх, под дърветата и светлината на звездите. Някой, с когото искаш да бъдеш завинаги – и той иска същото.

... Тук моята приказка свършва. Защото започва вашата.

Синдромът на Висоцки

Вдоль обрыва, по-над пропастью, по самому краю
Я коней своих нагайкою стегаю, погоняю,
Что-то воздуху мне мало, ветер пью, туман глотаю,
Чую, с гибельным восторгом – пропадаю, пропадаю!

Чуть помедленнее, кони, чуть помедленнее!
Вы тугую не слушайте плетъ!
Но что-то кони мне попались привередливые,
И дожить не успел, мне допеть не успеть!

Някои смятат, че това е наказанието на таланта. Вулканът отвътре, който бушува и те разкъсва, изгаря те преждевременно, не успяваш да доживееш и да допееш... Други казват, че геният предчувства края си, че му е даден кратък живот и той го знае. Аз наричам за себе си това усещане „синдром на Висоцки“.

Има го не само в стиховете му. И Марина Влади го разказва за последните му година-две – как е творил като трескав, как неведнъж се е оплаквал, че няма да смогне, че няма да успее, че ще си отиде, без да е дал всичко от себе си. „Чувствал е зова на съдбата“, ще кажат някои.

Но си мисля, че това чувство е дадено не само на талантите.

Може да си най-обикновен. Но отворени ли са очите ти за красотата и недовършеността на света, за невероятните и неизчерпаеми възможности за творчество, за усвояване, за усъвършенстване на света и на себе си, за израстване – те просто те затрупват. Чувстваш се като дете в сладкарница. Толкова много торти, а само едно коремче! Опитваш от първата, а тя – сладка, чудесна и огромна, иска ти се да ядеш все от нея до пръсване. И се оказва, че зад нея има още безброй такива, и нови пристигат по-бързо, отколкото всички деца на света биха могли да ядат. И край не се очаква да има, никога.

А около теб чакат неизбройни други торти, различни и неповторими. Която и да пробваш, все усещаш, че можеш да ядеш само от нея ден и нощ, до края на света, и да не ти омръзне. Умението да лекуваш. Да пишеш. Да програмираш. Да построиш дом за децата си, да направиш семейството си щастливо, да нарисуваш хубава картина, и още сто след нея, и още, и още, и още... И когато разбереш колко врати са се отворили пред теб, разбираш и отговорността, която си получил заедно с ключовете им.

Твои са безбройните неизпети песни, от думи и музика, или платно и бои, или метал и огън, или числа и лъчи... Не ги ли изпееш, ще си отидат. Дори ако хич не умееш, ако само грачиш грозно и жалко, те са в теб – не намериш ли как да ги споделиш, ще умрат неродени. Твои са ненаписаните книги, непостроеният дом, непосажените дръвчета, ненарисуваните картини, непроектираните машини... Безброй светове, които носиш на

плещите си като Антей и тежестта им те смазва. Успееш ли да довършиш нещо, да го свалиш от ума си, десет нови напират отвътре, усетили шанса. Вселената изсипва потенциала на богатствата си през теб в реалността, и безкрай от възможности напират да се родят, докато още те има, преди да са те разкъсали в напъна си. Без да питат гений ли си или обикновен графоман.

Може да боядисваш стени или да метеш улици. Но усетиш ли веднъж колко много е ненаправеното и колко красиво и важно е, вече не можеш да спреш. Понякога околните започват да ти се възхищават и да се смаяват, а ти се чудиш къде да се денеш от срам. Та всъщност нищо кой знае какво не правиш, просто си чешеш крастата!... Понякога започват да те мислят за талант, а това изобщо не е вярно, просто отметнатата работа те е понаучила мъничко на занаята...

Не всекиму е дадена искрата по рождение. Светът не е толкова щедър. Но достатъчно, за да направи всеки годен да подслони пламъче, дори запалено от чужда искра, и да го раздуха в себе си. Ако реши. Ако не се затвори за искрата. Ако огледа света около себе си и види колко много, до болка много е красотата за творене и нуждата от сътворение... Попита ли ме някой теолог защо Господ е сътворил света, бих му отговорил, че сигурно не е можел да не твори. В Господ не вярвам, но с хората е така.

Надигнат ли глави в теб достатъчно неродени неща, въздухът започва да не ти стига. Не защото се очаква да изгориш и умреш след година или месец. Защото и сто хиляди години да живееш, няма да ти стигнат. Няма да можеш да насътвориш всичко вътре в теб, на мястото на всяко родено ще идват по десет нови. До безкрай. И дори да го знаеш и да го разбираш, и да му противостоиш с мъдрост и цинизъм, нещо отвътре ще те дърпа да продължаваш. Съвременен Мидас, поискал да превръща всичко, до което се докосне, в злато. И получил го, и станал неспособен да яде и пие, и дори да диша...

Това е цената да си поискал да си творец. Дори да не си роден за това, дори хич да не ставаш, отваряш ли си очите за красотата, тя започва да се излива на света през теб. Често кривичка и грозновата, според колкото е дарбата ти, но все по-пълноводна. Поискаш ли да си наравно с великите, получаващ наказанието им: неудържими коне за шейната си. И отчаяна молитва – да се задържиш поне още миг на ръба, не за да те има теб, а за да я има песента...

Мы успели – в гост и к богу не бывает опозданий.
Так что ж там ангелы поют такими злыми голосами?
Или это колокольчик весь зашелся от рыданий,
Или я кричу коням, что об не несли так быстро сани?

Чуть помедленнее кони, чуть помедленнее!
Умоляю вас вскачь не лететь!
Но что-то кони мне достались привередливые,
Коль дожить не успел, так хотя бы допеть!

Януш Корчак

Късна нощ е и умората ме потапя в полусън. Ръцете летят над клавиатурата, но съзнанието ми броди из улиците на Града. Символът на всеки човешки град, на София или Ерусалим, или Варшава, или Каляо... Върви сгущено в нощния хлад по тротоарите и по ъглите се вглежда под мъждивата светлина на лампите в табелките с имената на улиците.

Търси улица „Януш Корчак“.

Защо ти е тази улица, частице от мен? Нямах познати, които да живеят на нея. И да се водят под неин номер някакви забележителности, не го знаеш. Защо ти е?

Любителите на книгата сигурно ще си спомнят „Крал Матиуш Първи“, а и не само нея. Но Корчак е писател „ей така“, между другото. Всъщност е лекар-педиатър и педагог.

Изгубил баща си в ранна възраст, Корчак основава сиропиталище за еврейски деца, останали без родители. (Самият той е потомък на приели католицизма евреи; истинското му име е Хенрик Голдщайн.) По-късно основава още едно, където децата не са подбирани по произход, и работи наравно и за двете. Неговите деца се радват на нечувана за времето си (а и сега) грижа и свобода в дома си – Корчак организира за тях република със собствен парламент, съд и вестник. Заради тях той изоставя личния си живот, а често и съня си.

Когато нацистите завладяват Полша, Корчак е набеден, че е проеврейски настроен, и е принуден да ограничи заниманията си единствено до еврейското сиропиталище. За да може да работи в него, се премества заедно със сиропиталището в еврейското гето. (Без да е принуден – като католик според законите на нацистка Германия той не е евреин.) По-късно неведнъж му е предлагано да се върне в „арийската“ част на Варшава, но той отказва.

На 5 (по други източници на 6) август 1942 г. немски войници идват да приберат около двестата деца и десетината евреи сред персонала на сиропиталището, за да ги изпратят в лагера на смъртта Треблинка. Заварили Корчак заедно с другите, войниците преглеждат документите му и вдигат рамене: „Вие не сте евреин, господине, свободен сте да си вървите.“

Корчак отговаря: „Това са моите деца. Моето място е с тях.“

Малко по-късно той води редицата облечени празнично деца към гарата. На площада пред нея един от офицерите на СС разпознава в него автора на любимата книга на децата си. Нов преглед на документите и ново изумление.

– Господине, знаете ли къде отиват те? Вашето място не е с тях, вие не подлежите на изпращане в Треблинка... Моля ви, вървете си! Вие трябва да живеете!

- Това са моите деца. Моето място е с тях.

Някои казват, че съвсем не е било така. Че нямало марш на децата и разговори с офицер, че Корчак не е носел на ръце болно дете, че есесовците просто ги наблъскали във вагона, и толкова. Но много потвърждават разказа, включително единственият документиран очевидец - Й. Перле. Потвърдило го е и едно от децата, което докторът успял да вдигне на ръце и да изтика през прозорчето на товарния вагон. После то загинало във Варшавското въстание, но преди това разказало какво се е случило.

Някои твърдят, че есесовците наистина не издържали. Че на забутана гара охраната на влака разпечатала вагона с децата и ги изхвърлили заедно с Корчак в пустошта с думите: „Махайте се накъдето щете. Разкарайте се.“ Но и това надали е истина. По стените на една от бараките в Треблинка са открити весели детски рисунки. Да, много други деца са минали оттам. Но надали други освен тези на Корчак са рисували весело по стените. (Помните ли чудесния филм на Роберто Бенини „Животът е толкова прекрасен“?) И надали дори те са щели да рисуват, ако добрият доктор не е останал с тях докрай.

Вдигам в ума си поглед от страницата и виждам улица, осветена от мъждивата светлина на лампите. Отсреща частица от мен стои сгъшена сред нощния хлад. След това се обръща и се разтапя в мрака. Отзад, на ъгловата сграда, има табелка: „Улица Януш Корчак“...

Защо ли не е изоставил децата си? Може би е разчитал войниците да се трогнат от подвига му и да пуснат децата - а някои говорят, че почти е сполучил: есесовските офицери са били на границата на това да не издържат и да ги пуснат, рискувайки военен съд. Но мисля, че той надали е бил хазартен тип. По-скоро наистина не е искал да остави децата си сами, точно преди последната им крачка. Някои начини да умреш са по-добри от някои начини да живееш.

Някои казват, че се е чувствал еврейски националист и не е могъл да остави децата на народа си. Трудно ми е обаче да свържа жертвоготовния Корчак, грижил се за деца от други народности наравно с еврейските, с национализъм. Докато евреите-полицаи, пазили Варшавското гето, са получавали имунитет срещу това да бъдат първи помощници на есесовците.

Други казват - естествено е. За човек, който пише в дневника си „Не желая никому зло. Не зная как се прави това.“, за посветил живота си на децата, за лекар по призвание и душа, няма друг избор. Според мен са прави. Не мога да си представя как е възможно да изоставиш децата си на смърт, да откажеш да им бъдеш опора в последните мигове и да живееш после...

А зная и още нещо.

Наскоро след преместването на дома за сираци в гетото един от сътрудниците на Корчак, Игор Неверли, му донася документи за измъкване оттам. Когато вижда документите, Корчак го поглежда така, че Неверли си глътва езика. След минута мълчание, за да се овладее, докторът

казва: „Пребиха Залевски.“

Петр Залевски е пазачът на дома. Чистокръвен поляк, гренадир от полската армия, останал инвалид през Първата световна война, той работи в дома почти от създаването му. При преместването на дома в гетото той подава молба да му разрешат да се премести заедно с тях. Немската администрация му заявява, че той срами арийската раса с контактите си с „недохората“. Когато Залевски продължава да настоява, е жестоко пребит и му е заявено, че влезе ли в гетото, няма да излезе оттам повече.

След като старецът оздравява до степен да може да се движи, се премества в гетото и продължава да работи като пазач на дома. Заплахата се оказва мнима – статутът му на ариец не е променен и не му се налагат никакви ограничения. Когато есесовците идват да подкарат децата към Треблинка, той отказва да ги пусне в дома. За което е разстрелян на място, в задния двор.

И това е само началото. Заедно с децата тръгват и сестрите и служителите в дома. Били са на държавна служба, дори евреите сред тях са имали право да не отидат в Треблинка, но никой не е изоставил децата си. Имената им заслужават да бъдат помнени, доколкото ги зная: Стефания Вилчинска, Хенрик Астерблаум, Балбина Гжиб, Роза Липец-Якубовска, Сабина Лейзорович, Наталия Поз, Роза Щокман, Дора Солницка, Хенрик Азрилевич, Бронятовска, Щернфалд... Седмица по-рано пък, когато получава нареждането да подготви дома на сираците за изпращане в Треблинка, председателят на юденрата на Варшавското гето, Адам Черняков, се самоубива. Умира, но не става съучастник в убийството на децата.

Корчак е човекът, подбрал служителите в дома и научил ги да бъдат в момента на изпитание истински хора. Не е можел да се огъне, дори пред лицето на страха. Би значело да си осигури не живот, а съществуване. Изпълнено единствено с мисълта на каква цена те има – на цената на ужаса и болката на децата ти.

Може би затова имах нужда да открия в себе си улица „Януш Корчак“. За да си припомня, че достойнството струва повече от живота... Казано и в пряк, и в преносен смисъл – че някои начини да умреш са по-добри от някои начини да живееш.

Плочите

Докато се прибирах от работа (както често се случва, след полунощ), усетих, че гърлото ми е пресъхнало. Пиеше ми се свежа, истинска вода, не безалкохолни или сокове. Водата вкъщи не е хубава, трябва да я оставя да тече сума ти време, за да стане приятна... Идеята дойде неочаквано. Завих от „Дондуков“ нагоре по „Раковска“ и спрях колата до „Света София“, до градинката с чешмичката.

От бистрата ѝ вода ми просветна пред очите. Отведнъж усетих свежия есенен хлад, в който шепнеха звънчетата на все още далечна, но идваща зима. Послушах минута-две шума на съхнещите листа на дърветата и реших – ще се разходя около черквата, не съм го правил сигурно вече петнайсет години...

На северната ѝ страна, обърната към сградата на общината, се натъкнах на три бели каменни плочи. Паметни, за благодарността на спасените евреи към цар Борис III и към българския народ. Преди май ги нямаше там... Малко встрани, върху срязана витошка морена, намерих простичък надпис. Не го помня точно, бях доста уморен – цитирам по смисъл:

„Тук бяха въздигнати в точно копие паметните плочи, стояли в Израел. Времето не ще заличи нито благородството на спасителите, нито благодарността на спасените.“

Чак тогава се сетих, че преди години бях мярнал полемика във вестниците. Как в Израел с решение на някого тези паметни плочи, стояли там дълго, били махнати.

Дядо ми е сред подписалите подписката за спасяването на българските евреи. Въпреки предупрежденията, че това може да му струва неприятности в работата, а може би и самата работа. За болен от туберкулоза дребен чиновник, с безработна жена и с дете, сигурно не е било лесно да се осмели. Остане ли без средства за прилична храна, болестта ще го отнесе за месеци, ще остави вдовица и сираче... Но го е направил. Без никой да го кара, без да каже на никого, без да очаква награда, просто за да може някой неизвестен (дотогава дядо ми не е имал нито един приятел или познат евреин) да се радва на живота.

В първия момент се почувствах обиден. Имах чувството, че паметта на дядо ми е осквернена. Че хората, за които той е рискувал от доброта, са го предали. И схващах плочите до „Света София“ като любезно-ядовит отговор – от Израел можете да ги махнете, но ние ще ги поставим тук... С труд сподавих лютите думи, които се въртяха в ума ми. Изчаках там, докато нощният хлад ме отрезви и ме дари с яснота и разбиране.

Сигурно много израелци, спасени в България, са смятали тези плочи за заслужени и нужни. Те са издигнати там и са стояли десетки години. Но поколенията се сменят и идват нови хора, които не ни дължат живота

си. И в един момент някой е разбрал – благодарността е ценно нещо, но тя те кара да се чувстваш длъжник и зависим. А младите не са го заслужили, те трябва да растат свободни. И е взел решение: няма да забравим жеста ви, но искаме и свобода за децата си.

Да, може и да не е било така. Може примерно някой безсъвестник да ги е махнал, за да не пречат на някоя мръсна сделка със земя. Но съм сигурен, че поне един човек там някъде наистина е разбирал нещата като грижа за децата си. И не мога да му се сърдя. Прав е, децата трябва да живеят свободни. И който не разбира това и ревниво си иска напомнянето за дълга, няма право да се смята за спасител.

Мисля, че с поставянето им в София тези плочи дойдоха на правилното си място. Защото то не е в Израел, а тук пред нас. Те са нужни не на израелците, за да се чувстват длъжници. Нужни са на нас. Но не за да се чувстваме заемодатели.

А за да помним и знаем какви сме. Когато лъжите за Вечния Български Предател омотаят умовете ни, плочите да ни подсещат – ние сме не народ от предатели, а народ от спасители. За да растат децата ни свободни от тези лъжи. И да знаят, че сме хора, които дори сред страха събираме сили да се противопоставим на мрака, на подлостта, на злото. Че предатели има навсякъде, и между нас също. Но мнозинството ни, народът ни, сме хора, които не предаваме другите. Които ги спасяваме, дори с риск за себе си.

Списъкът с наследството на дядо ми надали имаше и три реда. Но истинското му наследство, което не бих разменил за всички богатства на света, е смелостта да се подпише, болен и със семейство, под онази подписка. Надявам се никога да не се сблъскам с подобно изпитание, страшно е. Но ако се случи, още повече се надявам да имам силата да не посрамя рода си.

Щастлив съм, че тези плочи са в София. Искам да мога да заведа един ден децата си пред тях и да им ги покажа. И да им река: да, имаме предатели в историята си, но те са единици. А спасителите сме цял народ. Учете се и знайте, че сте достойни и истински хора. И постави ли ви на изпитание съдбата, не срамете дядовците си.

Как действа истинският майстор

Сенсей Таджири е учител по айкидо, гостувал неведнъж в България. Ученик на Фумио Тойода, може би вторият в айкидо след създателя му Морихей Уешиба. Не само великолепен майстор, но и невероятно артистичен и с чудесно чувство за хумор. Разиграва истински театри, когато обяснява какво преподава; залата се смее в захлас. И често зад комичното обяснение се крие много сериозна същност.

Веднъж, докато обикаляше и гледаше как изпълняваме техника за отбиване на удар в корема и събаряне на противника, Таджири се намусваше все повече и повече. Накрая излезе отпред, спря всички и спокойно обясни:

- В айкидо не се работи със сила. Тук презумпцията е, че противникът е по-едър и як от вас. Действа се с умение и техника, силата нека идва от противника.

Сто чифта недоумяващи очи. Азбучна истина е, но срещу удар в корема е нужна и доста сила, особено срещу едър и як човек... Таджири се усмихна:

- За да съборите противника при такова нападение, са ви достатъчни два пръста. - Огледа се и си избра един наистина здрав момък. - Атакувай ме. Но истински. И внимавай да не паднеш!

Юначагата го изглежда с любопитство. Как ще го спрат с два пръста? След това стана и се засили право към него, с очевидното намерение да го научи да не е толкова самоуверен. В момента, в който замахна да го удари, Таджири се отмести петнайсет сантиметра настрани и отклони ръката му леко, само колкото да не го закачи. И с всичка сила кресна право в лицето му.

Момъкът се стресна, загуби равновесие и тупна по гръб. Залата се късаше от смях. Таджири приближи насядалите по пода и обясни:

- Двата пръста трябва, за да отклоните мъничко замахващата ръка. Самото събаряне става и въобще без допир...

Друг път, след като беше показал няколко различни начина за справяне с хващане с две ръце на подадената за поздрав ръка, Таджири попита:

- Знае ли някой как действат различно умелите срещу този захват?

Тук-там се дочуха подхилвания. Всички бяха любопитни да видят какво весело ще се случи. Таджири повика с пръст един черен пояс от предните редове и му подаде ръка. Онзи я хвана здраво с две ръце.

- Начинаещите постъпват ето така. - Японецът с невероятен комизъм изобрази тромавата непохватност на новака, който се опитва с груба сила да събори противника си. Бута, напъва се, бори се като прасе с тиква, накрая събаря другия по най-дебелашкия възможен начин и е безумно щастлив. Всички се търкаляхме от смях. Всеки или добре помнеше как е действал така, или и сега умееше толкова.

- А ето така действа понаучилият малко. - Този път Таджири опита две

бързи движения в различни посоки, колкото да подведе партньора си да загуби баланс, и го търколи на пода с простичка хватка. Отлично изпълнено, но нищо особено като техничност. Отдръпна се настрани и отново подаде ръка за захват.

- Искате ли да видите как действа напредналият? - Още преди възгласът на околните да е заглъхнал, сенсеят направи... нещо. Не можах да разбера какво, въпреки че гледах внимателно. Резултатът обаче беше смайващ. Другият литна като запарен от катапулт, праметна се един-два пъти във въздуха и тупна на няколко метра разстояние. Далеч не във всеки филм може да бъде видяна такава юнашка каскада.

- А знаете ли как действа истинският майстор? - обърна се Таджири към залата. Последва гробно мълчание, никой не смееше да предположи. Аз спешно прехвърлях в ума си какво мога да използвам като превръзка или шина. Партньорът му умееше да пада, но ако последваше нещо отвъд това последното, щеше да е късмет, ако си счупеше само крак или ръка.

- Ето така. - Таджири протегна ръка напред. Другият се поколеба за миг, но правилата на айкидо са категорични. Нареди ли сенсеят, изпълняваш.

В мига преди да хванат ръката му, учителят внезапно я дръпна и скри зад гърба си. Поклони се усмихнато за неуловимо кратък миг, с една крачка се озова настрани от противника си, заобиколи го и кротичко го подмина. След това се обърна към залата:

- Истинският майстор избягва схватката. Той няма нужда от нея, нито за себе си, нито за противника си. Това е най-истинската и най-великата победа - да избегнеш сблъсъка. Тя е, при която побеждават и двамата.

Съществува ли Дядо Коледа?

Преди повече от сто години, в навечерието на Коледа, главният редактор на един голям нийоркски вестник получил следното писмо:

Господин главен редактор,

Казвам се Вирджиния и съм на осем години. Искам да ви попитам нещо.

Съществува ли наистина Дядо Коледа? Мама и татко казват, че съществува. Децата в училище обаче казват, че не съществува. И че е измислица за деца, които не са достатъчно порасли, за да разберат, че го няма.

Татко всеки ден чете вестника ви, от край до край. Сигурно сте много умен човек, за да пишете всеки ден по толкова много и толкова интересно. Кажете ми, съществува ли наистина Дядо Коледа?

На първа страница в коледния брой на вестника излязла голяма статия на главния редактор. Под заглавието „Да, Вирджиния, Дядо Коледа съществува“.

Дълго време не успях да намеря тази статия. Много пъти съм срещал цитати от нея къде ли не. Веднъж ми попадна парченце вестник, което съдържаше няколко думи от нея... Така че с времето си създадох своя представа какво ли вероятно пише вътре.

Мина време и открих статията. Оказа се твърде различна от представата ми. И на принципа „ако никой не може да познае какво си подсвирквате, значи сте композитор“ се обявих за автор на варианта си.

Ето го:

Да, Вирджиния, Дядо Коледа наистина съществува.

Просто е по-необикновен от повечето хора. Защото не е конкретен човек.

Не живее на определена улица и номер. Няма как да бъде арестуван или убит, дори от най-злите тирани. Никога не се разболява. Никога не е сърдит или уморен. И докато на света има дори едно дете, което чака коледен подарък, никога няма да умре.

Да, той може би не е един определен човек. Но това, което често наричаме „човек“, всъщност е тялото му. А ние не сме тялото си, само живеем в него. Ако един прекрасен ден ти смениш старото си, износено вече тяло с ново и по-хубаво, ще значи ли това, че тук е друг човек и ти вече не съществуваш?... По същия начин Дядо Коледа живее в нас. Всеки студент, който по празниците надява червения костюм и брадата, дава на Дядо Коледа за мъничко част от съществуването си. И всеки родител, който заделя пари за подарък на детето си, дава на Дядо Коледа част от средствата и силите си. И това дава на Дядо Коледа не едно, а безброй тела.

И нещо повече. Никой „истински“ човек не би могъл за една нощ да

обиколи целия свят и да раздаде подаръци на всички деца. Дядо Коледа обаче го прави с лекота. Той влиза през комини, през които не би могла да мине и котка, и във владенията на управници, които могат да спрат и армия. Без него децата нямаше да получават коледни подаръци, въпреки че пак щяха да имат грижовни мама и татко, които биха могли да им ги купят. Точно както без Доброто, което да ни вдъхновява да помагаме на другите, светът щеше да е ад. Въпреки че всички, които сега ни помагат в труден миг, пак щяха да са тук.

Така че, Вирджиния, Дядо Коледа наистина съществува. Не вярвай на тези, които твърдят другояче. Те просто не са достатъчно порасли, за да разберат, че го има.

... Години след публикуването на този запис намерих под него следните коментари:

Дядо Коледа,

аз се казвам Грета. На 10 години съм. Повечето деца смятат, че не съществуаш. Аз мисля обратното. Ти си добър, справедлив и трудолюбив. Обичаш децата и ги радваш всяка година.

Мама и татко смятат, че съществуаш, но в други страни. Това не е вярно! Ти споделяш със всички деца обичта си поравно.

С много обич Грета!

И вторият, пуснат двайсетина минути по-късно:

Скъпи Дядо Коледа,

като подарък, тази година искам дървен, хубав шах!

С обич Грета!

Дали Дядо Коледа чете блога ми? Сигурно. Той е навсякъде. Но просто за всеки случай, ако съвсем случайно го познавате, ако го срещнете или се чуete с него по телефона, напомнете му за малката Грета. Тя е на 10 годинки, вярва в него и му е писала в Интернет. Вярва, че той е добър, справедлив и трудолюбив. И би се радвала, ако получи тази година като подарък хубав дървен шах.

Сигурно шахът ще я зарадва много. Не само защото е чудесна игра, която развива ума, мисленето и личността. А и защото ще ѝ покаже, че Дядо Коледа наистина съществува, въпреки недоверието на повечето деца. И ще покаже и на нейните мама и татко, че го има и в тази страна.

И че в Дядо Коледа си струва да се вярва. Защото от Дядо Коледа имаме нужда всички – и малката Грета, и мама и татко, и вие и аз. А вярата ни е, която му дава живот. И сили всяка година да раздава на децата подаръци, а на големите – топли спомени, мъдрост и надежда.

Външността отвътре

Карах в следобедния час пик по малка уличка към „Оборище“. Докато наближавах кръстовището, мислено въздъхнах. Кой знае колко щях да чакам опашката да ме пусне?... И бях доста изненадан, когато още първата кола ми отстъпи предимство.

Завих, махнах благодарно на онзи отзад и го погледнах в огледалото. Беше на неопределена възраст, може би около четиридесетте. Изглеждаше като... Хм.

Представете си всички карикатури на простащи, съвременни питекантропи и тем подобни. Хората, които слушат единствено най-просташка чалга, плюят навсякъде, къпят се и се бръснат по веднъж месечно, а речникът им се изчерпва с десетина псувни. Сега си представете, че всички тези карикатури са нарисувани от различни художници, ползвали един и същи модел. Е, моделът караше колата зад мен. Не плюеше, не псуваше, от колата му не гърмеше музика. Не беше облечен просташки, нито се държеше така, но някак си изглеждаше като първообраз и еталон за този тип хора. Нещо в чертите на лицето. Не успях да забележа какво точно.

А беше пуснал случайния непознат моментално, без дори да се замисли.

Задръстването бавно пълзеше към светофара. Наблюдавах го в огледалото. Докато колоната заобикаляше полузадръстило улицата камионче, той се притисна плътно към него, за да може отсрещната колона да минава спокойно. И в този момент лицето му сякаш се промени, само за миг. Просташчината в чертите му се изгуби някъде и то стана лице на загрижен и внимателен човек. Нещо в мимиката. Не успях да забележа какво точно.

Специалистите по лица, грим и типажи сигурно в миг биха посочили какво създава тези впечатления. И биха ме поучили, че човекът си е роден с такава челюст или пък вежди и те нямат нищо общо с личността му. А на моменти мимиката ги маскира и издава частици от характера... Знаем. Но и се замислям.

Често преценяваме хората по външността им, дори когато се мъчим да го избегнем. Оценяване красивите като по-добри, плешивите като по-възрастни, по-добре облечените като по-надеждни, по-високите като заслужаващи повече доверие (кой знае защо – но психолозите са го доказали). Далеч не винаги сме прави... Не зная за другите, но с времето съм започнал да си представям неволно хората, които срещам, с външност, която съответства на личността им. Нещо като външността им отвътре.

Външност, която въображението ми наглася според чуто, видяно, прочетено... Изминали са едва няколко часа, а вече опитам ли се да си представя днешния ми (не)познайник, Жул Верн и Робърт Луис Стивънсън ми поднасят образа на шотландски благородник с официална перука и офицерски мундир, хванал собственоръчно юздите на каретата си

и готов без колебание да се намеси в помощ на някого... Смешно, нали? Наивно и инфантилно? Аз обаче не бих се отказал от тези видения, колкото и да са смешни и инфантилни.

Често си представям други хора така. Имам например позната, която външно е, като се замисля, отблъскваща. Петдесет и немалко годишна лелка, без вкус за обличане, ужасно дебела, с цяла шепа брадавици по лицето и огромна жабешка уста... Но е златна душа – умна, наблюдателна и невероятно свестен човек. И в моето въображение е висока и стройна, носи скромна, но стилна рокля и съчетава запазената красота на четридесетте с мъдростта на седемдесетте.

Не мога да изброя колко мои познати изглеждат отвън по един начин, а отвътре по съвсем друг. Почти седемдесетгодишна жена, която в моите очи е слънчево двацетгодишно девойче с лятна рокличка, твърде младо и чисто, за да го пожелае. Важен шеф, кофражиран винаги с костюм и вратовръзка за хиляди лева, когото въображението ми облича в скъсани хамалски дрехи и му слага в устата угарка без филтър, в ръката – недопитата бутилка, а около него по земята – десетки храчки. Пропаднал музикант в бар, умислен пиянски над поезията, която изтръгва от струните, се превръща в диригент с фрак, едва успял да се отскубне след концерта от тълпата журналисти.

Така е и с много от приятелите ми. И най-силно с тези, които имат някакви допирни точки с изкуството. Дребничко момиче, с нищо не по-особено наглед от кое да е наоколо, се вижда през хилядоцветното стъкло в ума ми на бял кон и с меч, лъскава броня и шлем. Рано започнал да оплешивява момък, който отчаяно пази диета и спортува, се оказва с плащ и магически жезъл. Шейсетинагодишен чичко, натрупал бръчки и килограми, внезапно се превръща в слабичък двацетинагодишен момък, подмишил купчина книги и зареял поглед към звездите... Твърде много са, за да ги изброя.

И си мисля – добре беше да има някакъв начин човек да може да изглежда отвън както изглежда отвътре. Примерно някаква игра в Интернет, подобна на Second Life, където обаче нямаш право да направиш свой аватар. Където имат право да ти го направят другите, които те познават единствено от бала с маски, наречен „присъствие онлайн“.

Защото балът с маски е мястото, където човек си сваля маската. И показва своята истинска същност, своята външност отвътре.

Объркана приказка

Имало някога лист хартия. Лежал си неугледен, самотен и непотребен, докато един ден не го видял писател. Усмивнал се, взел го и започнал да пише по него думи, в които влагал умениято и майсторството си. Изписал го, после изписал и още листове, цял разказ. След това отнесъл разказа на художник – да го илюстрира, да го разкраси и да му вдъхне още живот.

Художникът се зарадвал, взел четките и... Всъщност, обърках нещо. Май не са били листове хартия и разказ. По-скоро е била зеленчукова градина. Една домакиня набрала в нея зеленчуци, измила ги и ги внесла в кухнята, за да сготви супа.

Сложила вода да ври и нарязала зеленчуците старателно. Вършела всичко по реда, който знаела, добавяла най-различни подправки. Пробвала на вкус, прибавяла по мъничко от това или онова, за да стане супата най-чудесната възможна. Скоро из къщата се разнесе апетитен аромат и всички се наредили край масата в очакване.

Домакинята им сервирала, те взели лъжиците и... Пак се обърках. Май и супа не е било. По-скоро е било крайградска горичка, забравена и пълна с трънаци. Дошли работници, почистили трънаците (поиздраскали се, но няма как), подкастрили дърветата, посадили още, оформили алеи, сложили пейки. И направили парк.

Скоро паркът се изпълнил с хора – спокойни пенсионери, весели деца, бодри спортисти, влюбени двойки. Една вечер двама влюбени седели на една от пейките. Дърветата наоколо шепнели приказки, зеленината премрежвала светлината от лампите, Луната и звездите се усмивали отгоре. Паркът бил сякаш приказка, съществувала откакто свят светува, а не създаден само преди година-две от уморени работници на мястото на заклеявяла горичка.

Влюбените се прегърнали и заговорили за магическото усещане... Ох, не, не. Май и парк не е било. По-скоро е било парче ливада или може би стърнище, около което сложили ограда и го обявили за двор, и построили сред него къща.

В къщата се заселило семейство, може би същите влюбени, или пък други. Усмивнали се, нарекли я свой дом и си замечтали да остарееят заедно в нея. И да им се родят деца, за които къщата да бъде родният им дом. Изпълнен с всичката красота на детството – играчки, слънчеви стаи, страшни чудовища и скривалища от тях, пращен таван и тъмно мазе, изпълнена с места за игри градина... С всичко, което прави детството уникално, неповторимо и щастливо. Огънче, което крепи човека през годините и което той иска да подари на децата си.

И тези деца се замислили... Пак обърках историята, децата още не са се родили. Замислил се случаен човек как създаваме от нищо нещо. Най-ценното в живота ни, доброто и красивото в нас, нашата истинска

същност. Как създаваме от празния лист красиви разкази, от обикновените картофи и моркови – превкусни ястия, от келявите горички – паркове, от обикновените парчета земя и мръсните строителни материали – домовете, които помним и обичаме, и детствата на децата си, и красивото в нас. Как разпалваме пламъка от малко или дори нищо, и го умножаваме и предаваме на тези около нас и след нас.

И се опитал да го разкаже. Само че не бил добре с вниманието, или може би просто бил уморен, и постоянно обърквал историята. И се получила объркана приказка – едвам започнала с едно, вече продължава със съвсем друго.

Но пък кой знае, може би има в нея нещо, което да се е запазило от началото до края.

Сняг

Докато пиша това, навън вали сняг.

Преди малко вървах през него. Уж не е много гъст, но трупам. Надали има и двайсетина минути откакто по уличката е крачил някой, а следите му вече едва си личат. Всичко е завито с бяла приказна завивка, украсила къщи и дървета с искрящата си чистота, скрила чернотата и мръсотията. Сякаш никога не ги е имало.

Да, утре безброй коли ще пъплят по непочистените както обикновено улици – и някои ще пострадат въпреки пъпленето. (Дано няма поне жертви.) Ще има ругатни и проклетия, задръствания и нерви. Ще има затрупани пътища, скъсани жици (не знам защо винаги има, дори при най-лекия снежец). Мнозина ще проклинат снега и зимата, и времето изобщо. А когато снегът се стопи, мръсотията, калта и разбитите улици ще се покажат отново...

Но децата ще играят щастливо и ще се радват на бялата красота. И някои от възрастните, докато потропват със замръзнали крака по спирките, може би ще забележат красотата и за миг ще забравят студа между сградите, и между хората, и дори вътре в тях. Може би даже някои от тези, които си спомнят с умиление времето някога много отдавна, ще се сетят – снегът тогава е бил същият, различни са били те. Помнели са как да бъдат деца и да попиват красотата с широко отворени сетива.

Все още не можем да отменим снега. За щастие. Научим ли се, сигурно ще почнем да го спираме или пращаме другаде. И ще изгубим красотата, която природата отчаяно се опитва да сложи пред очите ни, докато още не сме ѝ вързали ръцете. Докато не сме се превърнали докрай в колелца от Машината, специализирани за въртене в само едната посока и горди с това. Възнаградени с жизнен стандарт, луксове, похвали от Шефове и удобни стерилни жилища, взаимоотношения и умове. И продали срещу това чувството си за красота, връзката с природата. Очарователното взаимно нагаждане на нея към себе си и себе си към нея, винаги несъвършено и затова винаги ново, радостно и красиво.

И умението да сме живи. Защото животът на човек се измерва не с интервала между раждането и смъртта му, а с времето, през което е бил щастлив – истински, до замайване, до загуба на рационалност и пресметливост. Времето, през което е творил или попивал красота. Времето, през което е мечтал, а не през което е пресмятал – защото когато мечтаем сме богове, но когато пресмятаме, сме просяци. Не докато сме лъскали доклада си за повече точки пред Началството, или докато сме кроили планове как да прецакаме конкурента за повишение. Не и дори докато сме се натрясвали на купон, или подбирали нова кола (ама такава, че да ни завиди съседът), или висели пред телевизора над салатка и ракийка, или пляскали карти в неизброимо коя партия белот с все същите

съиграчи. А докато сме сковавали самоделна пейка пред блока под учудените погледи на съседите. Или докато сме монтирали боядисан в черно варел на покрива, да си топлим на слънцето вода лете. Или сме драскали нужни на още някого програмки, които да му дадем свободно, или сме писали в Уикипедия, или... Времето, когато сме творили свободно каквото ни е по душа. В момент, в който ни е по душа да творим.

Да, много от нас вече са се гмурнали в тъмния тунел на годините, и миговете прелитат и се изгубват в мрака без следа. Забравили сме прекрасните дълги дни на детството – всъщност, детското умение да правим дните прекрасни и дълги. И най-красивият и пухкав сняг ни навежда единствено на мисли за почистването му и колко нямаме време (и ни мързи). Но хванем ли греблото, без да проверяваме по списъка наш ред ли е, внезапно става неусетно и незабележимо чудо – започваме да живеем. Денят ни става по детски пълен и прекрасен. Дори с отрицанието си снегът е успял да ни измъкне от съществуването и да ни върне към живота. Открил е у нас искрицата, желанието да помогнеш, без да правиш сметки. И ни е възнаградил за нея.

А докато го изгребваме, може би дори ще забележим красотата му, подсетени от веселбата на децата наоколо. И тихичко, за да не ни чуят „нормалните“ наоколо, ще му благодарим, че е завалял.

Човек или човеченце

Вчера мой познат каза за един от министрите: „Що да не краде? Може – краде. И ти да си там, и ти ще крадеш.“ Контрирах го, че няма да крада, колкото и да не му се вярва. И че честно изкараният сух хляб е по-вкусен от откраднатите луксозни манджи.

Беше едновременно смешна и тъжна гледка как умът му признаваше, че съм прав, но всичките му навици заявяваха, че съм луд. Човекът не знаеше на какво в себе си да вярва. И следва ли да търси отговорност на крадливия министър, или някак не му е по душа, защото „и аз да съм, и аз ще крада“. Въпреки че знае много добре, че никога няма да стане министър.

Често казваме: „Българите сме овце, търпим на всичко.“ Но според мен истината е, че нямаме очи да протестираме срещу кражбите, защото и ние бихме крали. Тези, които не биха крали, са много по-склонни да протестират. Така че първата схватка с корупцията и престъпленията на Онези Горے е вътре в нас.

Сладка работа са дребните далаверки, изпросените цигарки, откраднатите пирончета, изпазарените жълти стотинки. Мързелуването и вършенето на работата през пръсти, дори ако святното ѝ вършене е също толкова лесно... Сладка, но за дребните душици. Усетим ли, че ни се услажда, е време да се сепнем и осъзнаем. Защото сме започнали да се смаляваме.

Често я приемаме, за да не изглеждаме смешни в очите на околните и да не ни обявят за „будади“. Но с времето душите ни издребняват от нея и започваме да мислим как да откраднем за стотинки, а не как да направим добро за милиони. Ако изобщо има как да се измери с пари... Изгубваме самочувствието си – нещо в нас усеща, че няма на какво отгоре да го имаме. Осъзнаваме малоценността си – усещаме, че сме изгубили стойността си. Изгубваме мечтите си – оставаме с кроежите как да излъжем половинката си или как да се напием довечера.

И от Хора се превръщаме в мънички-мънички човеченца, виждащи до върха на носленцето си. Такива, които никога няма да се преборят за правата си, защото знаят – права има и може да ги отстоява който струва нещо, а те не струват нищо. Че са само добитък за мераклиите за овчари, стригачи, доячи и колачи.

Как се върви по обратния път ли? Просто е. Към човеченцето се върви, като гледаш и мислиш единствено как да взимаш. Към Човека – като мислиш и как да даваш, и като го правиш.

И даването не е задължително пари. Да събереш боклуците около блока или да пометеш улицата, без да ти пука какво ще кажат съседите, също е даване. Да напишеш статия в Уикипедия, дори много неумела и грозна, вместо да пляскаш карти. Да излезеш през уикенда да посадиш

някъде дръвче-две, било организирано, било самосиндикално. Да участваш в петиция за защита на природата, или срещу олял се властник. Да варосаш улично дърво, дори да вдигнеш от земята и пуснеш в кошчето изхвърлена хартийка...

Да, в него няма далаверка, нито пък келепирец. Именно затова е даване.

Дава ли човек известно време, един ден открива, че вече не е човеченце. Че има стойност и тя му е могъща опора отвътре. Че се усеща в правото си да изисква от Онези Горе. Че вече не е склонен да прощава на крадливите министри, с „и аз да бях...“, защото вече не е крадлив по душа. Че е готов да вземе мерки срещу тях, било с гласа си на избори, било с присъствието си на митинг, било с името си в подписка за нечия оставка. И че някак не го е страх, че „може да има последствия“, дори ако го заплашват изрично. Че е готов да се бори срещу Злото, не с тероризъм и насилие, а с изваждане на заплахите му на бял свят и използването им, за да агитира срещу него.

Да даваме, да творим, да правим света наоколо по-красив е начинът да се чувстваме собственици на страната си и на съдбата си. В правото си да наредим на мениджърчетата, известни като „властта“, да управляват в наш интерес, или да ги уволним. В увереността си да не ни пука какво ще си помисли съседът – стойността ни зависи от нас, а не от нечий хрумки. В силата си да вършим добри неща – защото добро може да върши само силният отвътре. Само истинският човек.

Даването е, което ни превръща от човеченца и говорещ добитък в Хора, които могат и заслужават сами да определят пътя си. И да търсят и получават щастие.

ДЪЖДЪТ

Тесен път между хълмове. Ивица изронен асфалт, от която редките коли отбиват, ако им се наложи да се разминат. Отстрани – тепърва започнали да се раззеленяват стърнища, обрамчени от храсти и дръвчета. И неасфалтирана отбивка нанякъде, сгушена между тях.

Хладен, дъждовен следобед. Капките потропват по стъклата на колата, пеят успокояваща приспивна песен. Студени струйки се стичат и ни отделят от външния свят, едновременно прозрачни и прикриващи. Сякаш сте на изтъкана от незримо време, уж нетрайна и несигурна, но ограждаща от всичко скучно и омръзнало.

И прикрила спотаена нежност. Наслаждение на мелодията на дъжда, на спокойствието и тихото ѝ обещание. Усмивка към разкривените непознати очертания на клони наоколо, към сивия фон на небето. Милувка по миглите, нежна като дъх, събрала в себе си топлина сред студа отвън. И дълбоко, кротко и подкрепително щастие – това, за което сме се родили, за което съществуваме и без което животът е безсмислен.

И безмълвно обещание: всичко ще бъде наред. Бедите ще отминават като облаци, болките ще се забравят, страховете ще се топят като снега по върховете наоколо напролет. Изречено с мелодията на капките по стъклата и гласа на вятъра отвън, нарисувано със сивото на небето и размитите очертания на храстите, възраждащи се под дъжда за нов живот, разтварящи пъпки, пускащи свежи зелени листчета.

Нека си говорим с гласа на дъжда и вятъра – по-истински е от човешкия, не умее да лъже. Нека жестикулираме със струите капки по стъклата и люлеенето на дръвчетата отвън – те не умеят да се преструват. Нека си разказваме с жълтото на стърнищата и черните ръбове на стария асфалт – те казват истината, нямат как иначе. Нека си обещаваме със сивотата на небето и едва доловимото журчение на струйки вода край пътя – те просто са. Да забравим думите, да споделяме истината и себе си.

И нека си даваме нежната милувка по миглите, вслушването в дъха, незримо и нечуто предаденото щастие. Желанието да бъдем завинаги заедно, в тъга и радост, болка и възхита, мъка и възторг. Да открием дома си не в стени и мебели, а един в друг. Да се нахраним не с ястия и питиета, а със споделеното щастие. Да печелим не пари, а мигове, които пари не могат да купят. Да си даваме един на друг не вещи и думи, а смисъла на живота си.

Абдул

Днес вечерта съм здравата гладен. Докато пътувам към къщи, оглеждам улицата за отворено заведение. Май имам късмет. Отпред още свети дюнёрджийница и мургав момък с престилка стои уморено на отворената врата.

Докато паркирам, забелязвам на вратата надпис „Работно време – 8:00–20:00“. Пресрочил съм с почти час. Но защо да не попитам?

– Извинявайте, работите ли?

– Нема проблем – отговаря момчето с лек акцент. – Голям?

Кимвам. Той оглежда набързо улицата, влиза вътре, бръква под тезгяха и измъква питка, един размер по-голяма от изложените. Плесва я на табана и събира нарязаното месо от тавата.

Собствениците често карат персонала да пробутва средни дюнери за големи и малки за средни, ако някой друг не поръчва другия размер и купувачът няма как да забележи, че го ментят. Това момче е решило да бъде коректно въпреки инструкцията. Сетило се е, че надали ще се наям с малко, и му е станало жал? Или е решило да прецака на дребно шефа си?... Каквото и да е, постъпва честно. Сеещам се и че днес съм взел хонорар.

– И две бутилки кока-кола. – Кимвам към масичката отвън. – Ела, няма наплив от клиенти. Аз черпя.

Работи като фокусник. Традиция е сред дюнёрджиите да правят шоу от пълненето, но този и го бива. Все едно жонгльор показва номер. Излиза иззад тезгяха, подава ми сгънатото пликче и едната бутилка и идва до масичката отвън.

Минута-две запущвам най-острия глад и хваля произведението му. Заслужено – дюнёрът е чудесен. Физиономията срещу мен направо грейва въпреки умората.

– Много те бива. Как се казваш?

– Абдул.

– Откога си в България?

Лицето му помръква за миг и той неволно се оглежда отново. Измерва ме с поглед изпитателно минута-две, преди да се престраши да сподели.

– Две години. И малко.

– Сигурно си от сутринта на работа?... Много работиш. Така ще забогатееш – усмихвам се.

– Много пари тука трудно. В България работа много, ама пари малко. Може живее, ама трудно.

– Прав си. – Някак човешкото в него ме печели. – Мислил ли си за Западна Европа? Или Щатите? – Така и така си е напуснал родината, където и да е тя. Какво му пука къде точно ще е?

Той ме гледа секунда-две право в очите. След това преглъща на сухо:

– Не може нито Западна Европа, нито Щатите. Много трудно.

- С Европа вече няма визи. Паспортът, и отиваш където искаш. Щом не те мързи, навсякъде ще те вземат.

Той е привел глава. Пак минава секунда-две, преди да отговори:

- Няма паспорт. Мене хващат и обратно. А там лошо. По-лошо от тука.

- По-лошо от тука?

- Много лошо. Денем едните идват, казват - ти с нас или срещу нас? Щом с нас, работи за нас... Нощем идват другите, и те така - ако с нас, работи за нас, иначе... А когато идват бомби, най-лошо, бомби не питат с нас или не с нас, направо бум... Моя жена, брат и сестра ѝ, бомба вкъщи, бум - няма ги.

- Моите заболявания... - Откъде ли е този Абдул? Палестинските територии? Ирак? Афганистан?... Има ли значение, по дяволите? Бомбите не питат никъде.

- Сега аз тука работи колкото сили има, всеки ден. Събира пари, прави паспорт, веднага прибира жена и дете тук. Далече от бомбите, и от едните и от другите. Живее тука много тихо, много както трябва. Тука пари малко, ама няма бомби, няма кой идва и пита с мен ли си, или бум. Тука аз работи много, жена работи много, дете учи, живеем добре. Далече от там...

Съжалявам, че няма как да опиша мечтата в очите на Абдул. За спокоен, ако и не богат живот, за човешки живот...

И си мислех - колко ли пъти са ни плашили с кого ли не? Турци. Гърци. Ислямски терористи... Лесно е да те е страх от непознатия. Ако обаче бай Хасан или бай Ставрос ти е съсед от години и неведнъж сте си пили заедно ракийката, или си видял как Абдул си рискува работата, за да бъде честен с теб, плашилото се оказва изтъркано до прозрачност. И зад него се вижда истинският ти враг - този, който те плаши с хора като тях. С хора като теб. Който ни разделя, за да ни владее.

(Промених името на момъка, за ако случайно работодателят му прочете това.)

Здравословна храна

- Чичко, ще може ли да се оправи компютърът?

- Поли, не пречи на чичкото! - обажда се зад мен майката. - Искате ли да вечеряме, докато минат тези проверки?

- Ще може, Поли. Да, благодаря ви. - Компютърът им е сериозно овирусен и с голям и пълен диск. Въпреки бързия хардуер ще мине поне час и половина, докато антивирусът го почисти целия.

- Ще сложа направо тук, в хола. Не зная дали харесвате здравословна храна, ние много я уважаваме. Особено заради детето. Много е важно организъмът му да получава пълноценна, балансирана и здравословна храна. Пък и ние покрай него, и за нас е от полза, поддържа ни... Поли напоследък се оплаква, че децата в училище ѝ се смеели, че била понапълняла, затова ѝ регулираме храната. Само пълнозърнест хляб, от неолющени зърна, много е богат на витамини. Зеленчуците ги купуваме само от проверен производител, който не ги тори с изкуствени торове. Много плодове и натурални плодови сокове, изобщо грижим се. Малко поскъпичко е, но за щастие можем да си го позволим.

- Чудесно е така. Виждам, че не сте вегетарианци?

- Не, не сме. Всъщност ние с мъжа ми рядко ядем месо, но за детето белтъчините са важни. Сиренето го купуваме от село, домашно, за да е истинско. Два пъти седмично задължително готвим риба. Като идем на ресторант или на почивка, ядем каквото има, но вкъщи гледаме диетата да е качествена. Харесва ли ви мусаката?

- Разкошна е. - Наистина е хубава. И не мога да отрека, храната им е реално пълноценна и полезна, дори специалист трудно би съставил по-добра диета. Приятна изненада на фона на купищата изкукали на тема „правилно“ хранене.

- Чичко, а филмите за Изаура ще се запазят ли? Още не съм ги догледала. И Покемоните.

- Мисля, че да, Поли. - Вглеждам се внимателно в нея. Най-обикновено осем-деветгодишно дете. Добре възпитано, наглед интелигентно. И все пак чувствам, че нещо не е наред, но какво?...

- А онзи сериал за Мерседес и Фелипе, забравих как се казва? Че татко едвам ми го намери.

- Надявам се да се запази... Поли, обичаш ли приказки? - Лапвам последната хапка десерт и оставям лъжичката.

- Амиии... Да. Гледах за Нова година приказката за Пепеляшка, много беше хубава. А преди това бях гледала една приказка за една китайка, дето отиде да воюва, и тя беше хубава. Ама не помня вече как се казваше, отдавна беше...

- А четеш ли приказки? Или мама чете ли ти?... Чела ли ти е като малка?

- Не. На филм са по-хубави.

- А какви книги харесваш?

- Амииии... Чета си учебниците. Всяка вечер, заедно с мама...

- Нямаме много време за книги - намесва се майката, лекичко изчервила се. - С това натоварване и на работа за мен, и в училище за нея, и като учим вечер по два-три часа, вече нямаме сили за четене. Гледаме по някой филм и заспиваме... - Тя става, прибира чиниите и ги понася към кухнята. - Може ли да ви оставя за мъничко? Само да измия чиниите, че миялната машина е повредена...

- Разбирам ви. Няма проблем, ние с Поли ще се позанимаваме, докато проверявам компютъра. - Нищо осъдително в това да те мачка преумората и да нямаш време за книги. И аз съм така, а допреди десетина години без поне една нова книга на ден не можех да заспя. Но усещането, че съм по-близо до идеята какво не е наред с детето, не ме напуска. Оглеждам се - върху шкафа отстрани има купчина вестници. Вземам един, отгръщам го на кръстословицата и измъквам химикалка от чантата си.

- Поли, ще ми помогнеш ли да порешаваме кръстословица, докато чакаме компютъра? - Ще импровизирам. Дано паметта не ме подведе... Напрягам ума си и по чудо си спомням.

- Двете имена на бразилска актриса, изпълнителка на ролята на Изаура. Започва с „Л“, завършва на „ш“. Поли, сещаш ли се?

- Не. Не я зная. - Тя въздъхва.

Ама съм глупак. Кое осем-деветгодишно дете ще помни имената на актьори?

- Добре... Тук има „Приказка от Шарл Перо“. Започва с „Котаракът в“, и има още пет букви за попълване.

Поли мисли известно време, след това отново въздъхва... Случайност?

- Плодът, с който злата вещица се е опитала да отрови Спящата красавица. С шест букви.

Поли най-старателно мисли. Пробва едно-две неща с броене на пръсти, но се отказва. Да не би да има някакво нарушение на паметта?

- Китайска принцеса, преоблякла се като мъж и воювала в китайската армия. С пет букви, започва с „М“.

- Мулан! - изстрелва Поли и направо грейва. - Онази от филма, нали?

- Точно така... По какво принцът издирва избягалата от бала Пепеляшка?

- По обувката! Кристалната, дето ставаше само на нейния крак. И лошите ѝ сестри я пробваха, но не им стана, а само на нея стана, и принцът я позна! И се ожени за нея!

- Благодаря ти. - Правя се, че пиша. Определено и дума не може да става нито за проблем с паметта, нито за ниска интелигентност... - Името на една от костенурките нинджа, започва с „Д“?

- Донатело! - Поли отново грее от удоволствие.

Малко по малко картината се оформя. Поли може да изброи всички

главни героини и герои в няколко по-известни сапунени сериала и анимации за деца, най-често многосерийни и нискосъдържателни, може да разкаже сюжетите им – и с това светът ѝ свършва. Не знае други градове в България, освен София и Царево, където е била на почивка. Нито пък дори един град извън България. Чувала е, че САЩ, Франция и Англия са държави, но няма представа къде са. Всъщност няма представа, дори детска, какво е държава. Знае какво е Витоша, но не и какво е Рила или Пирин. За Балкана са учили някакво стихотворение, не може да си го спомни, но помни, че е планина. Някъде. Не знае къде точно.

С ученето положението не е много по-добре. Знае прилично утрешния урок, но няма никакъв спомен какво са учили преди седмица. Нито пък разбира защо ѝ е да го помни – нали вече е минало, изпитали са я на него, пак ли ще я изпитват? Чете добре, но пише с ужасни правописни грешки. Повече, отколкото на най-слабите второкласници по мое време. Не, учителката не ѝ се карала. Даже я давала за пример – тя пишела най-добре в класа...

Но най-трагично е положението с приказките – извън изгледаните на филмчета четири-пет не е чела или чувала нито една. И според мен това е най-лошото. Не е могла да научи от тях, че е добре да си верен, а не да предаваш. Че печелят добрите и щедрите, а не силните и алчните. Че „красиво“ може да означава не само рокличка или панделка. Че доброто е по-силно от злото и накрая винаги побеждава... Цялата вселена на приказките, цялата им мъдрост и богатство, е минала покрай нея, оставяйки в най-добрия случай дребни пращинки...

– Благодаря ви много, че ме отменихте покрай Поли. – Майката се е върнала от кухнята. – Чух, че всъщност сте лекар. Как ви се струва храненето ни?

– Хм... В едно отношение мъничко непълноценно. – Опитвам се да го кажа с най-дружески мек тон. Като добър приятел, който иска да помогне със съвет.

– Моля ви, кажете! Задължително ще го вземем предвид! – Майката внезапно е загрижена. За щастие, не конфронтира.

– Физическата храна е просто идеална. Не познавам специалист, който да може да подбере по-добра. Но ми се струва, че има нужда от малко по-пълноценна диета за ума ѝ.

– Хм? – Жената усеща, че казаното е с най-добри чувства, но някак не успява да го асимилира. Смяната на темата май е била прекалено рязка.

– Блюдата на масата са храна за тялото ни. От нея то се поддържа и изгражда, и ако е качествена, расте здраво и силно, нали? Точно същото е с духовната храна и личността ни. Духовната храна трябва да е здравословна, силна и достатъчно, за да се поддържа и расте личността ни здрава и силна. Извинявам се за тромавата аналогия...

– О, разбирам ви, разбирам ви! – Очите на майката на Поли направо блясват. Къде от желание да научи нещо ново и полезно за детето, къде и

от облекчение, че няма да я критикувам. – Препоръчайте ни подходящи неща!

Слава богу, с тази жена може да се говори. Дори с моя подход на слон в стъкларски магазин успях да открия вратата.

– За нейната възраст най-подходящи са хубавите приказки. Те са вековен концентрат на мъдростта на човечеството, поднесен във вид, идеално смилаем за деца. И личността не затлъстява от тях, колкото повече попие, толкова по-добре. Енциклопедии за деца, пътеписи, приключенски неща също са чудесни – но най-пълноценни са приказките. Не само за нея, но и за нас. Аз съм на повече години от вас, но никога не пропускам възможността да препрочета хубава приказка. Така поддържам личността си, точно както фитнесът и аеробиката поддържат тялото. А личността е много по-важна и в бизнеса и във всекидневния живот, отколкото физиката...

Разменторствах се. По дяволите, кога ще се науча да поднасям нещата леко и учтиво? За щастие, майката на Поли е добронамерена и интелигентна.

– Мислите ли, че ще ѝ помогне? Някои специалисти казват, че приказките са вредни за децата, защото ги откъсват от реалния свят.

– Прекаляването с приказки наистина може да има този ефект. Но за него е нужно детето да се занимава от сутрин до вечер само с тях и да не се интересува от нищо друго. Надали Поли ще стигне дотам, а и да стигне, винаги могат да се вземат мерки... А иначе, приказките са концентриран опит именно от реалния свят. Те дават в едночасов разказ това, което иначе отнема дори на интелигентен човек години, за да го разбере от горчив опит на свой гръб.

– Мммм... Май наистина е така. Като се замисля, много важни и ценни неща съм научила точно от приказките, които дядо ми четеше като дете.

– И ако можете, ѝ ги давайте не само като филми, но и като книги. В сравнение с филмите, книгите са като пълнозърнест черен хляб до белия хляб. Иска повече дъвкане и наглед е непривлекателен, но упражнява челюстите на ума и го свиква да се справя истински. Да сглобява, да мечтае, да визуализира, да търси смисъла сам, а не да чака наготово... Да, има и чудесни, мъдри и ценни филми. Но като цяло книгите са по-истинската храна, те упражняват мозъка, развиват го и го поддържат във форма...

Прекъсвам на средата на думата. Пак се разменторствах.

– А кои книги са хубави? Помня, като ученичка бях чела една книжка за едни италиански ученици, мисля, че се казваше „Сърце“, много ми хареса.

– Наистина е чудесна книга. Но може би все пак трябва Поли да мине първо през приказките. Те дават основата, над която книги като „Сърце“ надграждат...

Докато пресичам улицата към колата, си мисля – дали не прекалих? Дано не съм.

И дано съм прав.

Човек вижда това, което знае

Следвах с много мерак и исках да стана знаещ лекар. Количеството информация, което трябваше да погълнем обаче, беше смазващо – особено след двете години полиране на мозъка, известни като казарма. Така че често просто се стараех да си назубря материала колкото мога по-добре, и толкова.

Накара ме да се откажа от този подход една случка в началото на трети курс.

Беше на първото ни упражнение по патоанатомия. Асистенти в катедрата към този момент не достигаха и упражненията ни ги водеше един от професорите. Пристигна с една голяма тава и я сложи на масата пред нас.

– Колеги, знаете ли какъв е този орган, който съм дисекцирал тук?

– Бял дроб – обадохме се около половината от групата.

– Чудесно. Хайде сега, огледайте го и ми кажете, забелязвате ли по него нещо особено?

Наведохме се над тавата. То хубаво, ама като в най-добрия случай имаш представа от анатомията как принципно изглежда бял дроб? Като си нямаш идея как се предполага да изглежда особен и как неособен бял дроб? Споглеждахме се, чешехме си главите и мислехме.

След пет-шест минути оглеждане вниманието ми беше привлечено от разклонението на трахеята. Около него имаше поне половин килограм месо, старателно разрязано и разтворено. Огледах го внимателно. Колко ли месо трябва да има там? Трябва ли да има изобщо? Сигурно, съединителна тъкан, такива работи... А не е ли прекалено много? Така ще притиска белия дроб. Или пък прекалено малко и няма да подкрепя трахеята?... След известно блъскане на главата реших, че не ми е по силите да го преценя и заоглеждах други неща.

Професорът ни чака търпеливо почти до края на упражнението. След това попита:

– Някой да е забелязал нещо, колеги?

Мълчание.

– А случайно ето този тук масивен тумор да ви е направил впечатление? – Той посочи именно купчината месо, която бях гледал. Идеше ми да потъна в земята от срам. Иди разправяй, че ти е направил впечатление, ама си се разколебал.

– Всъщност, той би могъл да ви направи впечатление с много повече от простото си присъствие. Сраснал се е плътно с трахеята и бронхите и е проникнал в алвеолите, можете да го видите ето на тези срезове тук. Тоест е бил злокачествен. В същото време консистенцията му е солидна и сравнително однородна, очевидно не е бил от най-злокачествените. Ако беше хванат достатъчно рано, примерно чрез рентген или бронхоскопия, вероятно би могъл да бъде опериран, преди да е дал метастази. Уви, па-

циентът е закъснял...

Ето тук туморът е проял стената на белодробната артерия, тоест е могъл вече да пусне разсейки по кръвен път. Които ще се очаква да заседнат къде?... В костите, колеги. Там кръвоносните съдчета са най-тесни. А ето тук виждате как масата му равномерно изтънява от бифуркацията на всички посоки – тръгнал е точно от нея. При операцията е щяло да се наложи реконструиране на бифуркацията и може би тefлонова протеза... Виждате ли колко много неща можете да научите просто от огледа на препаратата?

Ние мълчахме гузно.

– Всъщност, всички тези неща ще се искат от вас чак на изпита, след две години. Питате ли се защо тогава ви накарах да си блъскате главите?

Отново мълчание.

– За да разберете, колеги, че човек вижда това, което знае. Тъй като все още не знаете какво е белодробен тумор, вие не го виждате, въпреки че е огромен и е пред очите ви. И въпреки че отлично знаете откъде можете да вземете учебник по патоанатомия и да прочетете в него всичко за белодробните тумори.

Недоумявах накъде бие. Ако съдех по физиономиите на колегите ми, и те също.

– Ако някога си помислите, че ще практикувате медицина, като четете в учебниците, когато ви потрябва да знаете нещо, припомнете си днешния ден. Дано той ви остави ясен спомен защо точно е нужно да знаете и помните нещата, които ви преподаваме, а не откъде да ги прочетете при нужда. И какво означава разликата за пациентите ви.

... Оттогава мина доста време, но не съм забравил защо точно е нужно човек да знае нещата, а не откъде може да ги научи. И се надявам никога да не го забравя.

И когато чуя някой да заявява: „Защо ми е да знам това или онова? В Интернет пише всичко. Като ми потрябва, ще го прочета“, се усмихвам горчиво. И пред очите ми застава половинкилограмовият тумор, убил един неизвестен ми, но сигурно уникален, безценен и чудесен човек.

И си мисля: „Приятелю, дано не попаднеш някой ден на лекар, който мисли като теб.“

Компютърната неграмотност и останалото

Днес в кварталното магазинче ме посрещна непознато лице. Младо момче с интелигентна физиономия, приветлива усмивка и излъчване на човек, който искрено желае да ти помогне:

– Добър ден, господине, какво ще обичате?

– Един сок от касис. – Неволно се усмихнах в отговор. Момъкът пое с усмивка сока и го цъкна на баркод скенера. След това се вторачи недоумяващо в екрана на касовия компютър:

– Хммм... Май нещо не е наред с техниката. Само един момент, ако обичате, да пробвам пак...

Пип!

– Хммм... Изглежда нямаме този баркод. Извинявайте, че ви задържам, само за момент...

Обърнах гръб, за да не смуцавам момчето. След още няколко изписуквания и изсумтявания той се обади:

– Минке, нещо тук не ми захапва един баркод. Можеш ли да помогнеш?

Обърнах се да видя мога ли да съм от полза междувременно, но бях закъснял. От склада излезе възрастна женица и се провря до момъка:

– Не, не така, Пепи. – Не се напъваше да говори силно, но гласът ѝ беше някак креслив и отекуваше в магазинчето. – Цъкнал си в полето за име на стоката и вкарваш баркодовете там. Цъкни в полето за баркод и тогава... Полето за баркод. Ей това най-отгоре, дето пише с големи букви срещу него: „БАРКОД“... Цъкни там с мишката... Не, не върху надписа, върху полето... Където и да е върху полето... Да, става... Хайде сега на скенера.

Пип!

– Ама първо изтрий въведените баркодове в името на стоката... Как, как. Отиди в полето за име... С мишката... Точно така. Сега я сложи над полето за име и цъкни... Върху полето, не върху надписа... Върху полето бе, човек! Цъкни сега... Не, не на скенера, с мишката!... Сега изтрий кодовете. С оная стрелка, дето трие... Не, не тази стрелка, оная за триенето сочи наляво... Не, не и тази. Ей тази горе... Не, това тук въвежда написаното, другата стрелка, над него... Да, тази... Натисни я!... Ама като я натиснеш, я задръж, докато изтрие всичко... Така... Дръж... Браво! Сега отиди в полето за баркодове... С мишката... Сложи я над него и цъкни... Точно както преди бе, човек!... Ох, дай на мен...

След миг се чу познатото изписукване и момъкът ми каза цената. Докато плащах, той грижливо постави сока в торбичка:

– Моля да ме извините за забавянето, господине. Съжалявам за проблема и ви желая приятна вечер. – Усмивката му беше леко виновна, но все така излъчваше желание да помогне.

Благодарих му. После, докато вървах към нас, се замислих.

Да, момъкът не е компютърен талант. Но какво от това? Напоследък българинът започна да се учи да е учтив и възпитан на работа, но има още какво да се желае. А това момче не просто беше учтиво и възпитано, но и някак му идеше отвътре. Както и желанието да помогне. Това вече заслужава много и добри думи.

Ще мине време и това момче ще се ориентира нанякъде в живота. Може би ще се окаже отличен икономист, или писател, или мениджър на туристическа агенция. А може би и цял живот ще остане продавач, ако това му е призванието. Сигурно ще му отнеме много време да овладее и простите нужни му програми, а вероятно и след това ще има понякога проблеми с тях. Но докато е усмихнат и лъчезарен, и изпитва искрено желание да помогне на хората около себе си, ще струва повече от легиони озлобени от живота и мразещи работата си компютърни специалисти, или атомни физици, или президенти на корпорации.

Ще е оставил след себе си огромна следа. Не, не велик научен труд или монументална сграда – нещо много повече. Хиляди мъничко по-щастливи, по-радостни и живели мъничко по-пълноценно хора. Повечето от тях сигурно дори няма да забележат откъде е дошло това щастие. Но ще го получат. И, отново без да усещат сами, ще му го върнат, ще отразят усмивката и добротата му обратно към него. И ще направят много по-щастлив и пълноценен и неговия живот.

И с усмивка си спомням думите на дядо ми, лека му пръст: „Не е толкова важно какъв ще станеш. Важното е да си майстор, а не мърляч. По-добре да метеш улиците или да чистиш клозети, но да си майстор, отколкото да си директор, но мърляч.“

Благодаря ти, момко, че ми припомни мъдростта на дядо ми. Имах нужда от нея. А и от спомена за него – защото беше лъчезарен човек, който учеше другите как да живеят с примера си.

И не се притеснявай, че компютърът ти е проблем. Общуването с хората не е. А то е истински важното.

Импровизирана приказка

– Чичко, ти защо нямаш коса?

Половината трамвай се обръща. Детенцето е на четири или пет годинки и под дебелиите зимни дрехи е трудно да се каже дали е момченце или момиченце. Майката стреснато премигва и отваря уста да се извини, но добродушният възрастен човек на съседната седалка се усмихва, смива ѝ успокояващо и се обръща към детето:

– То е дълга история. Един ден, докато бях излязъл, духна силен вятър. Ама много силен. Отнесе покривите на една къща, две будки, три кучешки колибки, четири трамвайни спирки, капациите на пет боклукчийски кофи и козирката над входа на ей оная къща там, зад спирката.

– Ама тя няма козирка!

– Точно така. Защото вятърът я отнесе. – Чичкото вдига важно пръст. – Иначе имаше ееееей такава козирка, над цялата улица, чак до отсрещната сграда.

Детенцето въодушевено оглежда първо сградата без козирката, след това отсрещната и улицата между тях. И сякаш виждам как в ума му една дъъъълга козирка се простира над цялата улица, невероятна като детска рисунка.

– Толкова далече ги отнесе вятърът, че не можах да ги намерят повече. Освен тях отнесе също и фуражката на един полицаи, мустаците на един портиер, брадата на един свещеник и косата ми. Щеше да отнесе косите и на другите хора, ама те бяха с шапки и им отнесе само шапките. А пък аз бях забравил моята шапка и ми отнесе косата. И оттогава винаги ходя с шапка. – Чичкото важно побутва каскета си.

Хлапето го гледа възторжено, но вижда друго. Вижда един вятър, завихрен като нарисован с четка в детската градина. И в него се въртят покриви на какво ли не, много-много най-различни шапки, една полицейска фуражка, едни пищни мустаци, една дълга рошава брада и косата на чичкото, важно сресана на път.

После ежедневието се втурва като стара грамофонна плоча на бързи обороти. Майката и детето слизат след две-три спирки, чичкото – след още някоя. Но когато и аз слизам, забелязвам, че без да усетя, съм се усмихнал до уши.

И че уж гледам улицата пред мен, а виждам друго. Как хлапето спи вечерта в леглото си, усмихнато като мен. И е някъде, където ветровете отнасят мустаци и коси, козирките на сградите са над цялата улица, дърветата нощем си тръгват от тротоарите и отиват да спят, а скрежа по стъклата го рисуват художници и се състезават кой ще нарисова най-красивия.

А до него пристъпва благо усмихнат чичкото с каскета. И с неуловимо движение връчва на гълъбите пощенски чантички, или превръща кате-рушката в парка в необозрима планина, или сочи следата в небето от то-

ку-що прелетелия трамвай за Марс. Но очите ми, които знаят за какво да внимават, виждат зад илюзията за обикновен възрастен мъж преоблечения добър магьосник.

... Познавам този свят. Много пъти като дете са ме водили там дядо ми, майка ми, мъдри роднини и приятели. А когато пораснах – майстори на сътворяването чрез слово, музика или образи. И един ден ще водя в него децата си, с надеждата да го харесат и да не го забравят с порастването.

А сега вече е късно, така че отивам да го посетя. Защото който не ходи често там, забравя пътя.

И си го припомня само ако намери кой да го заведе отново.

Сатяграха и... индианците

„Честта и достойнството на индианеца се определят по силата и ловкостта му, и по броя на децата му, а най-много по броя на белезите, що носи. Тъй е, защото индианците са воини, и по белезите те съдят колко е воювал човекът. Който няма много белези, или е още твърде млад и чест ще завоюва първа, или е страхливец, който чест няма и не бива да има...“

(Из откъсната страница с правопис от края на 19 или началото на 20 век, намерена близо до пункт за вторични суровини и цитирана по памет.)

„Сатяграха“ се нарича философията на Ганди, известна още като философия на ненасилието. На постигането на цели не с въоръжена борба, а с непротивене на злото чрез насилие.

Често я критикуват заради привидната ѝ безполезнаост. Наглед тя изисква да направиш каквото противникът иска от теб, без да му се противиш. Но именно тази философия постигна нечуваното – изтръгна от британската корона перлата ѝ, Индия, по ненасилствен начин. В запомнената история на човечеството Ганди няма равен. Когато той загива, без да е получил Нобелова награда за мир, Алберт Айнщайн казва: „Пропуснахме една възможност да документираме за идните поколения, че такъв човек е ходил по земята в плът и кръв.“

Защо става така? Защо обикновената логика ни подвежда? Къде е истината?

Всъщност сатяграха не пропагандира безропотно подчинение, напротив. Ненасилието в нея има цел – да не сътрудничиш на насилника. Да не му помагаш, каквото и да прави той. (По-късно тази идея ще открие Солженицин, и ще я издигне в „Архипелагът ГУЛАГ“.)

И повече. Когато е възможно да действаш срещу противника си ненасилствено, винаги да го правиш. Демонстрирай. Убеждавай околните, че така не бива, че това не трябва да се допуска и че те могат да помогнат, ако се присъединят. Убеждавай противника си, че е сгрешил, че по този начин няма да стане по-богат или по-щастлив. Откажи да му се подчиняваш, дори ако ще те убие. Когато избираш, избирай старателно и умно. Всяко ненасилствено действие е позволено и желано.

И най-важното. Никой насилник не търпи съпротива, дори ненасилствена. Той наказва за нея, понякога ужасяващо. Точно тук е ключовият момент на сатяграха – трябва да приемеш наказанието. Да го изтърпиш в пълнотата му. И след това да продължиш да се бориш ненасилствено, дори под заплахата от ново, по-страшно наказание. Дори ако то ще е смърт. Някои начини да умреш са по-добри от някои начини да живееш.

Приемането на наказанието е, което дава на философията на Ганди си-

лата да победи империята. Никой, освен социопатите от кино-хорърите, не може да издържи дълго срещу хора, които няма да упражнят насилие срещу него, но и няма да му помагат дори под заплахата от смърт... В историята на освобождаването на Индия има случай, когато индийци преграждат пътя на британските военни. Командирите нареждат стрелба. Първите няколко редици индийци падат, останалите продължават да стоят. Без никакво враждебно действие, но непоколебимо и просто гледат британските войници в очите. И войниците отказват да стрелят, въпреки заплахите с военен съд и разстрел...

Веднъж си направих мъничък експеримент. Бях на протест срещу уволняването на Тома Белев, директор на парк „Витоша“, който дълго съдържаше напъните за застрояването ѝ. Протестът беше неразрешен и нерегламентиран и спешно свиканите полицаи не знаеха какво да правят. Още повече че блокирахме кръстовища в пиков час. Някои се държаха много разбрано и със симпатия и ни помогнаха да постигнем целта си – максимум известност за протеста – с колкото се може по-малко вредене на движението. Имаше обаче и други, които просто не знаеха как да реагират в ситуацията.

Един от тях ми привлече вниманието. Току-що пристигнал, вероятно нахъсен при инструктирането и изправен пред очевидно нарушителска ситуация (блокирано кръстовище). Тръгна и строго започна да събира лични документи на най-близките протестиращи. Отидох и му се усмихнах:

- Добър ден. Ето ви и моята лична карта.
- А вие какъв сте? – Той ме изгледа учудено.
- Ами и аз подкрепям протеста.

Той помисли малко и я взе. Взе още една-две, погледна пак към мен, поколеба се секунда, заряза събирането и тръгна с картите към полицейския джип отстрани. Забави се там малко, после дойде при нас:

– Картите ви са в онзи джип отстрани. След митинга ще решим дали да ви ги дадем на място, или да ви караме в управлението.

– Не е нужно да ни карате – намеси се един момък, чиято карта също беше взета. – Ние сами ще дойдем.

Полицаят се обърка за момент. Беше млад, очевидно не глупав или злобен, но просто беше очаквал друго – вероятно съпротива, побои, нужда от арести. Трудно му беше да превключи мигновено, че нещата са абсолютно различни и насилствена съпротива и заплахата няма.

– Ще дойдете ли? Иначе ще ви арестуваме.

– Че защо да не дойдем? – учуди се абсолютно искрено момъкът.

– Нямаме от какво да се боим. Приличаме ли на престъпници и обирджии? – намесих се и аз.

Полицаят ни изгледа, размисли за момент и се отдалечи. Минута-две по-късно мина и ни раздаде обратно документите. Сигурно са запи-

сали данните ни, но това не ме безпокои. Ненасилието беше победило. При нас беше дошъл човек, инструктиран да очаква и готов да види престъпници, а видя хора, загрижени за природата. Беше очаквал да бъдем наплашени заради нарушението, което вършим, а ни видя уверени в правотата и силата си. И си тръгна не със съжалението или унижението, че е пропуснал да арестува нарушители на реда, а с разбирането, че е съдействал на доброто и правдата. Ненасилието беше удържало най-истинската победа. Беше смазало не човека от срещата, а заблудите му.

Ганди неведнъж е казвал, че насилието е за слабите – сатяграха е за силните, наистина силните хора, и само за тях. Тези, които се боят от насилието, са всъщност твърде слаби дори за него, а ненасилието ще им бъде непосилно. „Ако не чувствате, че ненасилието ви дава сила, много по-велика от всяко насилие, по-добре нямайте нищо общо с него и се върнете към оръжията“, са думите му.

Понякога може да струва много да приемеш наказанието за това, че се бориш за добро, и да го изтърпиш. Още по-трудно е след това да имаш достатъчно сили, за да продължиш и да си готов и за по-тежки наказания, които да посрещнеш по същия начин. Не всеки го може. Дори за най-силните е много трудно. Но тези, които го могат, са по-силни от всяко оръжие. Те са истинските хора, пред които въоръжените разбират, че оръжията им са не извор на сила, а самопризнание в слабост.

Тази сила я дава приемането на наказанието. Готовността да го изтърпиш и след това да продължиш да се бориш. С ясното съзнание, че ще има ново и по-жестоко наказание и трябва го приемеш по същия начин. Няма значение дали противникът ти е авторитарна или корумпирана държава, която се опитваш да оправиш, или каквото и да е друго. Защото силата на човек се определя не по колко болка може да причини, а по колко болка може да изтърпи.

Същото, казано по друг начин: болката, която можеш да причиниш, е външна сила. Тя може много лесно да ти бъде отнета – две счупени ръце, и точка. Болката, която можеш да изтърпиш обаче, е вътрешна сила. Истинската Сила. Нея няма как да ти я отнемат, тя е винаги с теб.

„... Защото славата от победи може да е и слух, а водачеството – плод на интриги. Ала белезите са истината. Те са доказателството за болката, що индианецът е имал смелост да посрещне и изтърпи. Те са, които показват колко чест и уважение му се полагат...“

Просякът с кашона

Обикновено гледам накриво просящите.

Не защото молят хората за залька хляб. Наистина опрели до залька в България – колкото щеш, но не просят. Дори да застанат някъде (поне в София) с паничката, до пет минути ще се изтърсят един джип мутри да им обяснят някои истини около просията като бизнес.

Въпреки това обаче понякога давам по нещо. Най-вече на музикантите: тяхното е работа, а не мързелуване. Ако ми се случи да видя и обикновен просяк, но твърде измъчен и очевидно гладен, му купувам нещо за ядене. Пари не – да не поощрявам мутрите, които стоят зад тях.

Така беше и с този. Седнал кротичко на пейка в градинката пред НДК и оставил отпред мръсна кутийка от вафли. Съвсем празна. Това ме изненада – професионалистите слагат по няколко монетки вътре, за пример на минавачите. Огледах го. Възрастен мъж, определено клошар от много години. Разпадащи се дрехи, изсушена от мизерния живот физиономия, огромни груби длани на някогашен физически работник. Едната държеше връвчица, вързана за неголямо кашонче. Може би си влачи в него каквото има, да не го носи на ръка.

Не знаей какво точно ми размекна сърцето. Може би че не изглеждаше професионалист. Сетих се, че имам към половин час време. Отбих се до хлебарницата на една уличка по-надолу и му купих хляб, още топъл. Върнах се до градинката, спрях пред него и му го подадох.

– Вземете...

Той пое хляба, кимна мълчаливо за благодарност, отчупи и лапна едър зальк. Наругах се наум, че не се сетих да му купя и нещо към хляба. Той обаче дъвчеше лакомо, изглежда беше здравата гладен. Отчупи второ залче и го подхвърли към кашончето на връвта:

– Пешко, хапвай.

Няколко секунди очаквах от кашончето да излезе някакво животинче. Когато обаче към залчето се прибавиха второ и трето, осъзнах – клошарят подхвърляше залчетата и говореше топло и нежно именно на кашона.

Вгледах се в лицето на мъжа. Мръсотията и грубата кожа ми пречеха да преценя. На пръв поглед обаче в движенията и изражението му нямаше нищо, което да ме накара да мисля за тежко психично заболяване... Както и да е. Този човек имаше нужда от помощ. Нещо в мен се размърда и ми напомни с какъв мерак и желание учех медицина. Колко горд беше дядо ми, когато разбра, че съм приет – на него това следване е било отказано заради туберкулозата му... И реших – трябва да направя нещо, да помогна. Нямах представа какво и как, но исках да измисля нещо.

Клошарят вече беше позаситил глада си. Измъкна изпод парцаливото си палто найлоново пликче, прибра в него останалото от хляба и го мушна в някакъв вътрешен джоб. След това ме изгледа с преценяващ

поглед, странен за човек в неговото положение.

- Чудиш се що приказвам и хвърлям хляб на кашон на връв ли?

Минаха секунда-две, преди да се опомня от изненадата и да кимна. Мъжът въздъхна.

- Пешко ми беше другарче. Взех го като бебе, като почина жена ми, да боря мъката. Като останах без дом, само той ми остана. Зиме се топлехме един друг, деляхме си залька, всичко... - Лицето му беше непроницаемо, но очите бяха загубили блясъка си, бяха се вгледали някъде навътре, към спомените.

- Като се разболя, каквото бях спастрил, всичкото го дадох по лекари. Преглеждаха го, изследвания му направиха като на човек, оперираха го, всичко. Ама ракът бил много напреднал, не можаха да го изчистят. Не знаех, че и кучетата... - Той помълча малко. - Преди три дни си отиде.

В първия момент помислих, че е съчинена история. Да ме разкисне и да му дам и пари. След това обаче забелязах, че в човека нямаше никакво очакване, никакво прикрито следящо напрежение. Просто изливаше някаква капчица от това, което беше вътре в него.

- Оттогава... така. Правя се, че още го има... Като ми помине малко, ще мина покрай приюта, ще взема оттам някое бездомниче. Да го спася от инжекцията, да си имам пак другарче. Ама сега още много боли. Да минат още няколко дни...

Мразя актьорството на просяците, но този човек казваше истината. А като си вземеше животинче, трябваше да има с какво поне да го нахрани, за начало. Бръкнах в джоба си, но той поклати глава:

- Недей... хлябът стига. Сега и да ми дадеш, ще ги изпия. Да давя мъката...

- За него. Като го вземеш.

- Като го взема, ще си го храня. Хартии събирам и връщам, шишета ако намеря, все ще докарам. Като го знам, че е млад и има много напред, може да се напъна някаква работа да си намеря даже, не съм толкова стар и аз... Сполай ти за хляба. И че ме чу, да си изплача... - Мъжът въздъхна. - Сполай ти.

... Двайсетина крачки по-нататък се обърнах назад. Беше затворил очи и подръпваше връвчицата на кашончето като на изведено на разходка куче. И дори под мръсотията на лицето му личеше измъчена, но щастлива усмивка. Вятърът беше отнесъл кутията от вафли под съседните пейки.

Самотният град

Пред мен в мрака и в съня ми се простира улица.

Редки жълти лампи огряват старите плочи на тротоара. Отстрани се издигат кооперации, тук-там през някой прозорец се процежда топла светлина. Пълна тишина е, нито стъпки на минувачи, нито шум на коли. Единствено вятърът едва шепне в тъмните корони на липите, скрили небето над мен.

Не бързам за никъде. Пресичам спокойно пряка след пряка, под краката ми паваж сменя от време на време за кратко тротоара, отстрани кооперациите току отстъпват място на огради с тъмни градинки и къщи зад тях. На поредната пресечка се поколебавам за момент, след това завивам в нея. Тук дърветата са кестени, но всичко друго е същото. Не обръщам внимание на табелките с имената на улиците. Без значение са.

Бих могъл да бродя тук с часове, но съм уморен, искам да си почина. Минавайки покрай поредната сграда, натискам дръжката на вратата. Подминавам подканящата светлина на асансьора и тръгвам бавно нагоре по стълбите. Качва ми се пеша.

Още на третия етаж ми омръзва. Вратата вляво има черна табелка и златни букви изписват по нея нещо. Не ме интересува какво. Отключена е и зад нея има неголямо антре. Изувам небрежно обувките си, пресичам го и влизам в стая с дебел мек килим на пода и приглушено осветление от нощни лампи.

Хвърлям палтото си на стола до най-близкото легло, вземам оставеното на него дистанционно и включвам телевизора. Някакъв сериал от шейсетте. Бих могъл да намеря из програмите каквото поискам, но сериалът ми харесва.

Във високия хладилен шкаф в ъгъла намирам бутилка кола и голяма купа вдигащи пара спагети. Точно каквото ми се яде. Сядам и се заемам с тях. Не се вълнувам как са се оказали там и защо спагетите са горещи, въпреки че излизат от хладилник. Тук е така. Утре сутринта отново ще има каквото ми се яде и отново ще е току-що приготвено. Точно както обувките и дрехите ми ще са идеално изчистени, а ако ми се приискат други, ще ги открия в гардероба, по моя мярка и вкус.

Събличам се и мекото, удобно легло ме обгръща. Не се тревожа от мисълта за обитателите на жилището – то е празно. Нито пък си давам труда да заключа вратата. Ако имаше нужда, тя би се заключила след мен, но няма. Аз съм единственият човек в този град.

Нямам представа що за технологии се грижат за всичко това. Но знам – от каквото и да имам нужда, то ще ми бъде подръка. Винаги перфектно, без значение дали е логично и колко трудно е. Храната ще ме чака в хладилника гореща до запотените от студ бутилки. В библиотеката ще намеря каквото ми се чете, без значение дали някога е било писано. Когато го

потърся, ще бъде създадено, както и всичко друго...

Така е с всичко наоколо. Времето е неподвластно над тези сгради, те са наглед стари, но запазени от кой знае кога, и ще бъдат такива завинаги. Земетресенията са безсилни да напукат тези улици, нито движението на континентите някога ще ги потопи в океана или покрие с ледове. Един ден огнената смърт на Слънцето ще погълне и изпепели всичко наоколо, но не и тях. И когато милиарди години по-късно то угасне напълно и настане вечен мрак, дърветата ще продължат да разперват листа в него под светлината на уличните лампи и уханието им ще продължи да се носи на единственото място на светлинни години наоколо, където все още ще има въздух. И ако тогава дойде отнякъде посетител, ще открие всичко, което му е нужно, точно както винаги. Този град е осъден на вечност.

Утре ще продължа да се разхождам тук. Може би ще отида на кино, или в парка, или където другаде ми хрумне. Вдругиден също. И след месец, и после. Докато не ми омръзне. Докато не дойде ден да се почувствам отпочинал напълно, готов да продължа по пътя си, накъдето и да води той. Тогава ще си тръгна от тук.

И градът ще остане самотен. Ще въздъхне неосезаемо със своята свръхтехнологична, скрита от хората тъга. Изоставен от мен, единствения му жител, точно както някога преди това и от построилите го. Все по същата причина. Създаден е бил да бъде идеален, да предлага всичко нужно, но това омръзва, точно както всичко останало. И човек пожелава друго и зарязва творението си, несъвършено именно със съвършенството си.

А творението остава да чака. Да брои секундите на самота и да гледа как те се трупат в неизброими хилядолетия. И това го натъжава, но не го плаши. Вечността е негова.

Момчето, което впрегна вятъра

Уилям Камквамба е роден и израсъл в затънтено селце в Малави – една от най-затъntenите държави в Африка. И както може да се предположи от фамилията му, е чистокръвен африканец.

Напуска училище на 14-годишна възраст – родителите му не могат да си позволят 80-те долара годишна такса за обучение. Оттук нататък перспективата е както за почти всички други деца на Малави. Родното селце без ток и течаща вода. Нивичките с царевица, изпепелени от все по-ужасяващите с всяка година африкански суши. Ако има истинска безнадеждност на света, е тази.

Гениите могат да се измъкнат от всякакви обстоятелства. Уилям обаче не е гений. Има единствено любознателността си. И желанието да бъде... човек.

Останал без училище, той ходи и заема книги от местната библиотека. Чете ги вечер на светлината на огъня или парафиновата лампа в полуземлянката на родителите си. Запленен от науката, предпочита учебниците пред развлекателното четиво. Дори когато са разпарцаливени до неузнаваемост.

В полуразпаднал се учебник той вижда картинки на вятърна мелница, а също и на вятърен генератор. В други е виждал, че електричеството захранва осветление като в училище и може да изпомпва вода – тоест, може би да полива нивата... И без да му мигне окото, ентузиазираният хлапак се заема да реализира донкихотовската си идея.

Скоро цялото село се чуди на тийнейджъра, който всяка свободна минута ходи и рови из бунци и боклучарници, събира какви ли не отпадъци под импровизиран навес и прави с тях разни странни неща. Родителите му са разтревожени. Защо малкият ги върши такива, да не би да е почнал да пуши хашиш? Успокояват се едва когато той им казва, че се учи да се занимава с джуджу (магия). Щом е за магия, може. Току-виж стане важен човек от него.

Трудно се прави вятърен генератор от отпадъци, особено ако си на 14 години и нямаш дори точна представа какво всъщност сглобяваш. След много опити и грешки Уилям издига петметрова кула от парчета клони, вързани с лико. На върха ѝ са закрепени две стари велосипедни главини, през които минава импровизирана ос. На единия край, откъм където най-често духа вятърът, е закрепен вентилатор от охлаждането на отдавна изхвърлен трактор, и перките му са удължени с парчета пластмасови тръби, сплескани с нагриване на огън. На другия е закрепено колело, което чрез импровизиран ремък – парче стар ластик – е свързано като повишаваща предавка към друго. Другото върти изтръгнат от захвърлен автомобил, все още работещ генератор. От генератора висят до земята

съединени десетки отпадъчни парчета жица, снадките им често неизолирани – няма с какво... Когато обаче вятърът завърта перките на самоделното чудо и Уилям свързва към жиците автомобилна крушка, изровена пак от отпадъците, тя светва. Събралите се зяпачи изпадат в екстаз.

Скоро малкият „магьосник“ вече е събрал достатъчно парчета жици, за да прокара тока до жилището на родителите си. Баща му е доволен – икономисват парафин за лампата. Уилям пък е чел, че където има ток, трябва да има и бушон, и го импровизира от пирони и магнитите на повредено високоговорителче. Не е знаел, че при 12 волта напрежение бушонът е ненужен... А превключвателят, с който пускат и спират домашното осветление, е направен от огънати велосипедни спици и парче от стара гумена подметка. Но работи.

Щастливи са и малкото собственици на мобилни телефони, които се редят на опашка да ги заредят. Наблизо има клетка, захранвана от слънчеви батерии, но най-близкият ток за зареждане е на десетки километри. Славата на Уилям се разнася и четири години по-късно за него излиза статия във вестник. Точно навреме – той вече е надстроил ветро-централата си да генерира 48-волтово електричество и прави 12-метрова кула. Благотворители му подаряват захранвана със слънчева енергия водна помпа, която той инсталира в местната сонда за вода. След като добавя саморъчно направени водни резервоари, които да събират водата при слънчево време, мястото се превръща в единствения надежден източник на питейна вода в целия район. А след като довършва 12-метровата кула, той впряга вятъра да изпомпва вода, за да полива нивата на родителите му.

През 2007 г. юнакът е поканен на престижна конференция за технологии в Танзания. Тогава за пръв път през живота си вижда компютър и разбира що е Интернет. „Потърсих в Гугъл информация за вятърни мелници – господи, колко много имало за тях!“, казва той. Невероятната му история, разказана на ужасен английски, трогва дори закоравелите бизнес акули. Снимката му цъфва на първа страница на „Уолстрийт джърнъл“ и той получава купища предложения за кариера къде ли не по света.

В момента, в който пиша това (2009 г.), Уилям Камквамба учи като стипендиант в Йоханесбург, Южна Африка. Там му е най-близо до къщи. Защото смята след като привърши обучението си, да се върне в селцето си. „Там е мястото, където има най-много работа за вършене“, казва той.

... Разказах тази история, защото ми огря деня. И за да мога, ако някой ден седна да си препрочитам блога – да се срещна с по-младото ми аз, – да я видя.

И да си спомня, че в каквито и условия да е наритан от живота, човек сам избира дали да седи и да се самосъжалява, или да се бори.

Есен

Най-необичаният сезон. Във всички други успяваме да намерим красота – в зелената пролет, в слънчевото лято, в бялата зима. А в есента толкова малко хора виждат привлекателност и радост.

Такъв сезон е, ще кажеш. Но красотата е в очите на гледащия. И който не вижда красота в някой от сезоните, пропуска възможност да се наслади и зарадва. Защото много други неща могат да са добри или лоши и така изначално красиви или грозни. Сезоните обаче просто са себе си. И си струва да се научи човек да ги харесва и цени каквито са.

(Да, може би един ден ще можем лесно да превърнем есента в цъфнала пролет и воя на хладния вятър в песен на славеи. Но дори тогава, мисля си, ще е по-мъдро вместо това да запазим есента. Да се научим да я харесваме и обичаме заради нея си.)

Човек би казал, че има лоши сезони, за да ценим хубавите. Но защо? Страната ни е благословена с четири сезона, всеки различен и посвоему красив. Не е нужно да страдаме в един, за да се радваме на друг – докато ни омръзне красотата на единия, идва следващ. И можем да му се радваме точно като на нов и хубав, ако и предишният да не е бил лош...

Оглеждам се наоколо и се опитвам да видя красотата на есента. Не е трудно – ето я.

В царствените премени на дърветата – красиви са, ако и предзимни, ако и безжалостно преходни. Нима не сме преходни и ние? Защо тогава да не виждаме прекрасното в преходността? И да се радваме на танца на листата, на изящните им подскоци и спирали, сякаш създадени в балетна школа. (Гледали ли сте „Фантазия“ на Дисни? Ако не, пропуснали сте.)

В сивите облаци по небето, понесени от вятъра. В полутоновете и светлосенките им, изписани сякаш от ренесансов майстор. В заоблените им очертания на фона на по-далечните, сякаш платна на кораби, понесли се из непознат ни океан, летящи холандци с призрачни екипажи и въжета от студени струи дъжд.

В загърнатите минувачи по улиците, увили лица в яки, понесли своите късчета слънце. Сякаш срамежливи искрици, които бродят по своите пътища, прекръстосват ги, докосват се, обменят топлина и светлина на сред студа – уж чужди една на друга, а си помагат и се подкрепят дори само с вида си. Във внезапните им усмихнати случайни улични срещи, в добрата мисъл, с която носят товарите си.

В първите снегове по върховете на планините и отблясъка им при sluчаен слънчев лъч по залез, червено-виолетов, прогледнал измежду облаци. И в неизстиналите още от горещите летни лъчи тротоари, упорито съхнещи след студения дъжд, упорито топящи първите докосвания на снега. Сякаш самата земя шепне: „Погледнете ме. Имам топлина и не се скъпя да я дам.“

В увисналите жълтеещи гроздове по лозите, накичили панелни балкони, сякаш казват: „Лятото не е изгубено, то е в нас!“ И в упоритата зеленина на бръшляни и тревички, които ни напомнят: „Не есента е намусена, мрачна и тъжна – мрачни и тъжни сте вие, защото така сте решили. Ние не сме, ние се радваме на красотата ѝ – поучете се от нас и ще се стоплите, и ще бъдете мъничко по-щастливи.“

Едно време...

Най-големият брат на дядо ми, дядо Стоян, беше роден някъде около Освобождението. Кога точно – никой не знаеше, даже и той. Прехвърлил стоте, човекът продължаваше непрекъснато да работи от сутрин до вечер каквото му е по силите, без да чака на децата си. И докато ми разказваше приказки, треперещите му ръце ронеха царевица за кокошките... Ето една, изчистена от шопския му диалект от края на 19 век:

Едно време всички живинки били еднакви. Нямало хора, животни, птици – всичко било еднакво. Докато един ден не ги събрал Господ и не рекъл:

– Дойде време да решите кой какъв иска да е животът му. Но мислете добре, защото каквото поискате, това ще получите.

Станали едни тогава и рекли:

– Ние, Господи, искаме от работа глава да не можем да вдигнем. С нея да ставаме и лягаме, и за всичко открай докрай да трябва сами да мислим и да се грижим. Ала животът ни да зависи от нас си.

– Бива – рекъл Господ. И ги сторил хора.

Станали след тях други и рекли:

– Господи, и ние сме съгласни да работим според силите си. Ала тежък товар е на себе си да разчиташ за всичко. Искаме да не е на наш гръб. Нека друг се грижи покрив и храна да имаме.

– Бива – рекъл Господ. И ги сторил добитък.

Видели туй трети, и станали и рекли и те:

– Господи, а не може ли хич да не работим, само акъл да даваме, кога видим нещо нередно? Пък и за нас да се грижат, и покрив да ни строят, и да ни хранят?

– Бива – рекъл Господ. И ги сторил кучета.

Като видели туй, се надигнали четвърти. И рекли:

– Господи, щом може така, дай ни тогава нищо никога да не попипваме, пък други да се грижат за нас. Покрив да ни строят, храна на ръце в леглото да ни носят, да ни чистят и слугуват за всичко.

– Бива – рекъл Господ. И ги сторил свине.

Оттогава светът е уреден както го знаем. И всеки има каквото си е пожелал.

Хората с работата стават и лягат, и сами за всичко открай докрай се грижат. Ала ядат топъл хляб със сирене, мед и масло, и спят на меко легло в чиста къща, до топла печка. А престарееят ли, опора са им децата им, според както са си ги възпитали.

Добитъкът за храна не се грижи, нито за покрив. Хората покрив му строят, и лете го водят на паша, а зиме сенце и слама му дават, събрани от тях. Ала влачи хомота, доят го и го стрижат, покривът му е обор и щастливи старини не вижда. Така е с който чака на друг за нещо – получава каквото и колкото изнася на другия.

Кучетата по цял ден нищо не вършат. Най-много да лавнат, кога нещо не е наред. Ала покривът им е кучешка колиба, а храната – къшей сух хляб, веднъж на колкото дни стопанинът им се сети, или е на кеф. И почнат ли много акъл да дават, тояги и кърпели по гърбината получават.

А свинете за нищо нямат грижа. Покривът им човекът го прави, храната им носи на ръце, тора им изрива, никога никакъв труд не иска от тях... Ала домът им е кочина, в лайна се ваят, храната им е помия, а дойде ли Коледа, виждат ножа и никой ги не жали. Такова са си избрали.

Мисля си и как все се оплакваме от живота. Дали не хленчим именно защото получаваме каквото сме си заслужили? Ако да, ясно е дали от оплакванията ни ще има файда. И какъв е единственият начин животът ни да се оправи.

А най-хубавото е, че и досега всеки сам избира какъв да бъде и какво да получава. И че ако сгреси в избора си, никога не е късно да го промени.

Предпролет

Често чувам хора да тъжат, че зимите вече не са като някога. Че го няма снега, който падаше през ноември и се стопяваше чак през март. Че няма вече как да направиш снежен човек, който да стои на двора цяла зима, и да те изпраща сутрин и посреща вечер. Глобално затопляне, въздишат някои. Глобално затопляне, радват се други. А трети не търсят причини. Просто отбелязват – зимите вече не са което бяха.

Подобно чувство имам и аз. Сякаш зимата се е обидила и е решила да ни загърби. Напуснала е работното си място и е оставила там да се простира нашироко мрачна и кална късна есен. От време на време понаминава, за ден или седмица, колкото да напомни за себе си. Постоява колкото да се зарадваме на красотата ѝ, и си тръгва, преди да сме ѝ се наситили. Сякаш иска да я оценим истински. Може би защото ще се върне пак. Или защото ще изчезне съвсем. Кой знае?

А междувременно на нейното място се простира късната есен. Уморена и тъжна, сякаш разтеглена върху двойно повечето време, изтънена и ореджяла, неспособна да даде плътност и красота на усещанията. Като самотна майка, работеща и заради напуснал колега, уморена от изкараната двойна смяна. Приготвя набързо за децата простичка вечеря и мечтае да си отдъхне... Когато застана наред света и простра ума и сетивата си сред него, сякаш чувам умората ѝ, усещам изнурението ѝ. И мечтата някой да я отмени, поне за малко, поне до следващата смяна.

От няколко дни обаче чувствам друго. Подушвам го във въздуха, попивам го от шепота на света наоколо. Виждам го в сивите валма облаци и го вдъхвам с вятъра, който ги носи. Докосва ме с гледката на случаен слънчев лъч, блед и нерешителен, огрял някъде надалече, но оставил топла следа между небето и земята... Усещам го с десетки сетива, за които нямам думи, нито дори представа точно какви са, но се обаждат вътре в мен с тънички гласчета и пробуждат усещания, емоции, чувства.

(И спомени – странни спомени, които няма как да са мои. Не съм присвивал рамене под вятъра, докато вода по каменистия път каруца с впрегнати в нея биволи. Не съм тичал като дете бос по ненастлана улица, потънал в праха ѝ до глезените, под надвиснали стрехи. Не съм събирал една по една изсъхналите шипки по бодлив храст край планинско ручейче, за да хапна нещо за пръв път от три дни... Спомени от сънища, вероятно. От тези наши чудни и странни, всяка нощ нови и различни животи, на които обръщаме толкова малко внимание, които пропиляваме, сякаш не съществуват. Заети да мислим как да направим дневния си живот малко по-интересен и да го разтегнем мъничко...)

Странно усещане. За нещо непознато, но чудно и тайнствено, и спиращо дъха. Кое то не знаеш какво е, но нямаш търпение да го видиш, усетиш, изживееш. Нещо, пред което се чувстваш като дете пред входа на лунапарк. Уж го помниш, но всъщност не, и нямаш търпението да се по-

топиш в него и да го изпиташ. Носено от всичко наоколо.

Сякаш преуморената, преразтеглена есен най-сетне е намерила кой да я отмени от грижата за света. Някой все още несъбрал сили, все още неспособен да обърне ветровете и диханията на света. Но вече започнал да ги променя, оставил усещането за себе си в тях. Все още не зелена, цъфнала и ароматна пролет. По-скоро засега само нейната сянка.

Предпролетта.

Мрачна и кафява, често дъждовна и хладна, съвсем подобна наглед на есента, но донесла съвсем друго усещане. Така петъчната вечер уж е просто вечер като всички, но носи съвсем различно настроение. Не, не онова за почивка и скучен мързел. А вълшебното усещане, че иде нещо чудесно. Нещо, което не знаеш какво е, но това само го прави още по-хубаво... Усещане, което повечето от нас сме оставили някъде в детството. Когато сме се гмурнали в тъмния тунел на годините, сме го забравили отвън пред входа.

Но то не иска да стои забравено. Точно както и детето в нас, търси начини да излезе на бял свят отново. За да преобрази стоборите на задния двор в стени на замък, или двуетажното фабрично легло в палуби на кораб. Или за да превърне физиономията на вечно намусения ни началник в зурла на вечно сърдит глиган, или очукания старичък камион, който кара на работа – в крайцер, който командваме.

Предпролетта е сезонът на това усещане. Неговото време от годината, както вълшебната зелена пролет е времето на чувства, от които се завива свят, а златната есен – на размисъл и мъдрост. Предпролетта е времето на доброто вълшебство, на детството вътре в нас. На чувството, че светът е отново нов и пъстър, че отново го преоткриваме с учудени очи и отново буквите в думите са пътници във влакчета, а шарките по тапетите – тайнствени карти на скрити съкровища. И всяка драска с флумастер или нарисувана фигурка значат толкова много, колкото никой друг не би могъл и да си представи. Детски свят, в който няма страдания и болки, страх и колебания. В който има любопитство и щастие.

Предпролетта е напомнянето, че не сме остарели и изхабени. Че ако поискаме, винаги можем да бъдем отново учудени и възхитени деца, откриващи този свят. Че той всъщност е много, много по-огромен, отколкото сме си представяли досега. И че и най-дребното нещо е всъщност безкрайно. Ако имаш сетивата да го видиш.

Сега е времето, когато детето в нас докосва възрастния. Когато стената между техните два свята изтънява толкова, че със само една крачка можем да ги свържем и видим едновременно... Предпролетта е, когато можем да докоснем световите на детето. Световите, защото са много, не един като на възрастния. И са толкова различни, колкото безкрайно е всяко нещо.

Да ги изпитаме. И да полетим между тях и през тях като птици, освободени от оковите вътре в нас.

Приказка за Искърѝ

Имала Рила планина три деца – три бистри реки, буйни и красиви. Събрала ги един ден и им рекла:

– Родих ви, чада мои. Отгледах ви. Време е да изберете по какъв път ще поемете.

– Аз ще тръгна на юг! – нетърпеливо се обадила Места, най-малката дъщеря. – От много време гледам от раменете ти Бяло море. Искам да го видя отблизо!

– И аз при него може да ида – продумала след кратък размисъл Марица, най-голямата дъщеря. – Ала и за Черно море съм чувала, че е красиво... Ще тръгна на изток. Ще размисля, ще видя малко свят, ще се събера с посестрими. Пък тогава ще реша.

– А ти, Искърѝ, сине мой, няма ли да съпроводиш някоя от сестрите си? – попитала Рила. – Или пък погледни на запад. Струма, красавицата на Витоша, край нас минава, няма ли да я харесаш?

– Не, мамо – отвърнал Искърѝт. – Чувал съм неведнъж за славния и могъщ Дунав, дето тече на север. С него искам да се събера и заедно към Черно море да тръгнем.

Тъмни мъгли помрачили лицето на майка му.

– Недей, сине. На север оттук лежи старият Балкан. Прострял се е между мен и Дунава, далеч-далеч и в двете посоки. Най-горд и суров е измежду планините на тази земя. Река не е пуснал да мине през него. Няма и теб да пусне, сине. Откажи се, друг път избири.

– Пътя си съм избрал, мамо, и няма да го променя – отвърнал Искърѝт. – Не ме ли пусне Балканѝт, люта битка ще вдигна. Със сила път ще си пробия, гръбнака му ще прегриза.

– Не можеш го проби, синко. Никой не може. Хълмове, ридове даже отстъпват пред реките, ако са по-благи и меки. Ала Балканѝт е гръбнакѝт на тази земя. Сняг лежи по плещите му, другите планини му се кланят. По-непреклонна планина от него няма.

– Не ме ли пусне, мамо, ще го пробия. Пътя съм си избрал. Сега прощавай.

Спуснал се Искърѝт от полите на Рила, през полето. Събрал се с няколко по-малки реки. И когато стигнал до Плана, рекѝл:

– Пусни ме да мина, Плано планино. На север съм тръгнал, Дунава да видя.

– Заради теб ли ме остави дъщеря ми Палакария? – попитала Плана. – Добре, ще те пусна покрай мен. Ала не защото ти мисля добро. По пътя към Дунава те чака Балканѝт, той никога няма да те пусне. Ще си останеш наблизо, ще знам – дъщеря ми не е далеч от мен.

Отворила Плана на Искърѝа проход, по границата си с Лозен. Тръгнал по него Искърѝт. Стигнал до Витоша.

– Пусни ме да мина, Витоша планино. На север съм тръгнал, Дунава да видя.

- Заради теб ли ме остави дъщеря ми, Дяволската река? - попитала Витоша. - И други мои деца за теб питат... Добре. Тръгнал си покрай Лозен, ще те пусна и покрай мен. Ала не защото ти мисля доброто. По пътя към Дунава те чака Балканът, той никога няма да те пусне. Ще си останеш наблизко, ще знам - децата ми далече не са отишли.

Минал Искърът и покрай Витоша. Прекосил задъхано Софийското поле и потропал на портите на Балкана:

- Пусни ме да мина, Балкане стар. Към Дунава съм тръгнал, искам с него да се събера.

- Когато светът се обърне, тогава ще те пусна - отговорил сърдито Балканът. - Пред мен ще спреш и ще ми се поклониш завинаги. Река не ме е пресичала, няма и да ме пресече.

И захлопнал портите си. Надигнал намусено рамене и спрял Искъра.

Ала младият юнак не се разколебал. Започнал пред заключените порти на Балкана вода да налива, без да почива ни ден, ни нощ.

- Какви ги вършиш, бе! - обадил се един ден Балканът. - На блато обърна цялото поле! Какво искаш?

- Да ме пуснеш да мина. Не щеш ли с добро, със сила ще те накарам.

Разсмял се Балканът така, че всичко наоколо затреперило:

- Хиляди години вече си ми затворник. Не разбра ли, че няма да те пусна никога! Иди при възвишенията на изток, помоли ги, ще те пуснат при сестра ти Марица. Или върви при тези на запад - кой знае, може да ти разрешат да минеш оттам, да ме заобиколиш някак.

- Хиляди години вече съм ти затворник - отвърнал Искърът. - Затова ще изляза не отдругаде, а точно през теб. Не ме ли пуснеш с добро, със сила ще те накарам.

Секнал смехът на Балкана и мълнии черен гняв проблеснали покрай гордото му чело.

- Великият Дунав ли ти е кумир? Тогава знай - преди много години той на колене измоли да го пусна покрай себе си, откъм Карпатите. Та ти ли, нахалнико млад, ще ми се перчиш?

Впил корени дълбоко в земята и почерпил от силите ѝ. Надигнал пред Искъра хребети върху хребети. Натрупал ги и станал на туй място по-широк и масивен отвсякъде. Присвили се околните планини и побледнели.

- Виждаш ли, мъниче? Никога не можеш ме премина. Върви надругаде да си береш срама!

Бил виждал Балканът неведнъж упорити реки. Много бил отклонил. Ала този път каменното му сърце трепнало. Такава решителност и упорство не помнел. И тайно в себе си потреперил - дали няма упоритият хлапак един ден да го надвие?

А Искърът продължавал неуморно да пълни, с години, с хилядолетия, едно след друго. Да насъбира ден и нощ водите си, що са него самият - мечтите и възжеленията му, упорството и непоколебимостта му. И блатото станало езеро, и водите му се надигали все по-високо.

И студен страх започнал да прониква в сърцето на Балкана. Година след година опипвали неуморно ридовете му пръстите на Искъра, да търсят слабо място. Но нищо не проличавало по облика на планината. Гордите върхове и ридове все така надменно се издигали към небето.

Виждала отдалече Рила как се мъчи синът ѝ затворник. И често си поплаквала. А майчините сълзи са огромна сила. Вливала се тази сила в Искъра и той продължавал схватката си неотстъпно. Бил позагубил вече надежда, че ще успее, но не се отказвал. Волята и упорството му го крепели.

Един ден Рила не издържала и се провикнала отдалече:

– Сине, не се ли умори? Откажи се, върни се. Винаги има как да бъдеш щастлив и другаде, и с друго.

– Щастието е в победата, мамо – отвърнал Искърът. – Който търси мечтите си, може и милиони години да прекара в затвор. Но който не ги търси, е в затвор и на свобода, и никога няма да излезе от него.

Разбрала Рила, че синът ѝ никога няма да се откаже от битката. Свили се около лицето ѝ облаци, черни като нощ. И заплакала неудържимо, с всичка сила, за детето си. Рукнали сълзите ѝ като порой. И се влили в Искъра.

Насъбрал ги той. Надигнал се като водна стена, разпенил се като море в буря. Понесъл се като адова колесница по земята. Профучал покрай смаяните Плана, Лозен и Витоша, и те побледнели пред гнева му и се отдръпнали, уплашени и благодарни, че са го пуснали. Нахълтал в езерото, което бил пълнил толкова милиони години. Па грабнал насъбраното и го стоварил върху Балкана.

И водите му се разбушували като хала, и помитали всичко по пътя си. Понесли като сламки столетни дървета, огромни скали, камънаци и коренища и ги пращали срещу ридовете на Балкана като тарани. Вълните прехвърляли скалните гребени и ги разравяли и дълбаели. Докато не прехвърлили целия Балкан и не потекли отвъд него.

Стреснал се Балканът, опитал се да надигне плещи още. Ала Искърът се бил впил в него със сила, насъбирана милиони години. И го рушил и къртил, докато не прегризал гръбнака му чак до долу и дъното на езерото пред Витоша не се показало отново под слънцето...

Когато пътуваш някой път през Искърското дефиле, малко под Своге ще видиш централния рид на Балкана и проломилата го река. Това е прегризаният гръбнак на планината.

А докато се плискали век след век в огромното езеро, упорството и непоколебимостта на Искъра се просмукали във всичко наоколо. И много по-късно, когато на мястото му се заселили хора, те поели част от него. Затова и шопите са такива инаги: милион години да им отказваш, ще продължават да упорстват.

И друго са взели от Искъра. Кротки са и търпеливи, способни да накарат всекиго да повярва, че може да им е господар. Ала помнят и насъбират. И насъберат ли твърде много, някой ден се надигат като черна буря, и тогава и най-страшната планина помитат.

Друга реалност

Често минавам по булеварда покрай Владайската река и понякога мятам поглед към коритото ѝ. Така и днес. Но внезапно сякаш нещо прещрака в мен и го видях все едно за пръв път.

Огряно от слънцето, широко, с правата като конец река по средата, с израсли в цепнатините на бетона бурени и млади дръвчета. Пусто наред гъмжилото наоколо, отградено от него с рехава редичка храсти, саморасли фиданки или просто трева. Сякаш не принадлежеше към този свят. Сякаш виждах парче от някакво другаде, попаднало сред града поради разместване на пространството. Загърбено – или защитено? – от гъмжилото, изпаднало от друго измерение, време или реалност.

Малко по-нагоре през него крачеше мъж, вероятно клошар. Още сравнително млад, с поокъсани дрехи, метнал на рамо раница. В момента, в който го забелязах, той се отби и старателно заоглежда неголям храст, вкопчил се в бетонната стена нагоре към улицата. Отгърна внимателно няколко листенца и се вгледа в долната им страна... Не видях какво направи после. Отминах и той остана някъде назад, отвъд границата между „сега“ и „преди“.

Замислено се поставих на неговото място и изведнъж светът се промени. Другата реалност, на коритото на реката, внезапно нахлу в мен и измести градската. Разкри се каквато е вътре в себе си.

Оазис от спокойствие наред пустинята на градското гъмжило, запазен от бързания човешки мравуняк. Огрян от слънцето, обграден от стените на коритото и зеленината по ръба им, които го отграждат от градския шум и гмеж. Място, където можеш да се скриеш от ада на тълпата, да бъдеш мъничко сам със себе си, без да се налага да си ограден от стени и захлупен с покрив. Място, което не е твое, но можеш да бъдеш сред него, точно както сред природата.

Този оазис не е идиличен. Чувствителните носове се набръчкват от каналната миризма, която иде да те подсети – внимавай, това не е райска поляна. Треперливите души подскочат от притичващите тук-там плъхове, и с право. Не си ли отваряш очите, не вземаш ли предпазни мерки, може да се окажеш с оглозгани уши или пръсти. Сякаш живееш в гората и се налага да се пазиш от хищниците... Понякога, веднъж на година-две-три, реката се издува и изпълва коритото, и се налага да избягаш за часове или дни във враждебното отвън, и да изчакаш тя да спадне отново и коритото да поизсъхне. Понякога, веднъж на десет или повече години, в него слизат работници, самосвали и строителни машини, изгребват натрупаното от реката и чистят поникналите растения, сякаш пожар или суша попарва познатия ти свят. Но после си тръгват и отново ти го оставят, и след не много време той отново е същият.

А е пълен с красота, ако и мравунякът да няма очи за нея. Журченето

на реката по средата, досущ планинско поточе. Водопадчетата ѝ тук-там. Напеченото от слънцето бетонно корито наоколо навява странни спомени, може би от детството, или от някой предишен живот, или от следващ. Стените, сякаш геоложка структура – къде бетон, къде зидан камък, къде панели, къде дори тухли. Упоритите растения, вкопчили се и в най-малката цепнатинка и заявили гордо: „Това е мое място!“ Кацащите понякога птици, вестители между двата свята... И още много и много неща, познати и разбираеми само за тези, които са били там, в онази реалност.

Там няма да откриеш храна или вода за пиене, нито каквото и да е материално, което ти е нужно. Тях трябва да търсиш навън, сред пустинята на града. Да ловуваш там за каквото ни е нужно, както умееш... И след това да се върнеш в оазиса, в не-твое то място, което е единственото истински твое. Което дава усещането за безгрижие, каквото само липсата на пари, собственост и амбиции могат да дадат. Взема ти сигурността в бъдещето, така или иначе измамна, но и тревогите за него. И ти дава истинскостта на момента, учи те да живееш в него. Взема ти излишествата на градската пустиня, но те научава да цениш живота по този начин, по който умеят само живеещите тук и сега. Тези, които знаят, че мигът на „сега“-то е единственото, което имаме истински, и че можем да се радваме истински единствено на него...

Оазисът се проточва сред пустинята на града. Можеш да вървиш с километри по него и да виждаш отстрани улиците наравно с погледа ти, и колите по тях, и погледите на шофьорите, които минават над теб и през теб. Не забелязват теб и оазиса ти, скрити от тях с невидимата стена между реалностите... Ако вдигнеш очи, можеш да видиш отвъд улиците къщи и на прозорците им хора, които гледат наоколо, година след година, без да забелязват оазиса, сякаш той не съществува. Въпреки че е пред очите им, бил е и ще бъде.

Тук-там коритото влиза под земята, сред мрак и тиня. Някои от тези места са преградени с решетки, и не без причина. Ако на древните карти непознатите земи са били означавани с предупредителното „Тук има лъвовве“, на карта на градските корита в тези места трябва да пише „Тук има плъхове“. Колко големи са и колко страшни, малко хора знаят... Други такива места не са преградени, но страхът от плъховете и мрака и непознатото е преодолим само за най-сърцатите сред бродещите из оазиса. Останалите стисват зъби и се престрашават да излязат сред пустинята, за да стигнат през нея до оазиса отвъд.

Тук-там коритото се мушва под мостове, широки крачка-две или десетки метри. Скрива се от града, промушва се за миг под него, за да продължи нататък. И можеш да използваш тези укрития, за да се притаиш от дъжда или снега, да си скъташ убежище (най-много за нощта – в реалността на речното корито няма постоянни домове). Или просто да седнеш под тях и да слушаш грохота на градската пустиня над теб. Странна музика, която само тези от твоята реалност могат да разпознаят

и оценят, и може би разберат. Но не и тези, които я създават.

Тук-там речното корито се среща с други. Реки се обединяват с реки, реалността на коритото се разделя на потоци, като клони на дърво, като разклонения на пространството и времето. Казват, че тръгнеш ли по тях, можеш да пребродиш целия град. Било много път, но можело. Да стигнеш до неznайни негови части, за които само се носят легенди. И разказват какво ли не – за зловещи приключения или приказни чудеса, или неща невиджани и невъзможни. Разклонения на въображението и легендите, подхранени от разклоненията на пространството и бетона, и водата, и реалността им.

Тук-там бетонът изчезва и реката тече между обикновени диги. Зад тях се гушат едноетажни къщурки с изпадала мазилка, и улици, които някога отдавна може би са били павирани или асфалтирани. Зеленина расте по дигите и в коритото, гъста и буйна, и не оставя място да вървиш; реката криволичи между брегове и островчета и търси сърдито свободата си. Място на дивата природа, така различно от оазиса на бетонното градско корито, както дивите джунгли от града. Друга реалност, също така негостоприемна за оазиса, както градската пустиня около него. Защото реалността на оазиса, на речното корито, е дете на реалността на града, и колкото и да е различна от тях, няма как да съществува извън тях.

Тук-там се появява метална решетка, зад която обаче вместо тъмен тунел има парк, през който тече реката. Понякога прикрита зад дървета, да не се срамува от запуснатото си и задръстено с боклуци корито. Понякога изложена на показ, прекарана през старателно фризирани плитки корита, вталена под мостчета и натруфена с езерца... Места, където градският нравунак е навлязъл в коритото и го е нагодил към себе си. Дупки в тъканта на реалността на бетонното речно корито. Да навлезеш в тях е почти все едно да излезеш сред пустинята на улиците и витрините, и автомобилите, и входовете със заключени врати...

Поток от мисли, усещания, емоции, изживявания. Цял един свят, нахлул за секунди през една зърната гледка, нереален и странен, не по-малко от ежедневието ни... Трепнах стреснат и той в миг изчезна. Сякаш никога не беше бил.

Но споменът остана. Заедно с разбирането на този друг свят.

Пазителят

Когато бях на десетина години, обичах да ида чак до Перловската река (тогава няколкото пресечки дотам ми изглеждаха много) и покрай нея да пресека влаковата линия край гара Подуене. От другата страна на релсите се простираше детски рай. Отдясно на реката – гърбът на Подуенската мелница, на голяма високоволтова подстанция и други „промишлени“ сгради. Отляво – кварталче схлупени къщурки с червени керемидени покриви и потънали в зеленина дворове. И с бедни, но вечно усмихнати обитатели, които нерядко намираха за нас по някое бонбонче, заради удоволствието да гледат детската глъч и веселба.

Нашето царство беше уличката между къщите и реката. Неасфалтирана и непавирана, мека от прахта, тя не виждаше кола с години. Преобразявахме я във всичко, на което е способно въображението на децата. Наредени по нея картони, взети „назаем“ от съседните дворове пред погледа на усмихнатите им обитатели, се превръщаха в крепости или дворци. Начертани в прахта бразди ставаха линии на футболно поле или траектории на космически кораби... Тя беше нашият рай, който изпълваше с щастие всеки летен, свободен от училище ден.

Единственото страшилище наоколо, което помрачаваше живота ни, беше огромен уличен котарак, известен като Мазньо. Беше целият покрит с белези, с поглед като на нещо излязло от ада и със също такъв характер. Другите котки изчезваха в миг при нашата врява, но той не обръщаше никакво внимание. Курдисваше се на някоя ограда, или дори пред някоя врата като цар, и не помръдваше. И никой не го безпокоеше. Беше взел страха не само на нас, хлапетата. Не смееха да го нападнат дори най-едрите кучета от квартала.

И с основание. Проклетникът имаше направо ужасяващо излъчване. Достатъчно беше да го видиш, за да си глътнеш езика и да усетиш вътре в себе си, че не желаеш да си имаш работа с него. Веднъж видях как нахакан и самоуверен батко се заклани да му тегли шута и тръгна към него. Мазньо само го погледна, без да помръдне, и момъкът спря като вкопан. След това видимо се изпоти и заотстъпва... Един или два пъти съм виждал хора с подобно излъчване, бодигардове на големи клечки. У животно – никога, дори у най-опасните хищници. Излъчване на студ, мигновена решителност и нито капка милост.

Един ден, докато играехме на топчета сред улицата, забелязах с крайчеца на окото си някакво движение откъм реката. Погледнах натам и се вцепених. Сигурно щях да се напишкам, ако не бях парализиран от страха. От канала тъкмо се измъкваше плъх, какъвто не бях предполагал, че може да съществува – вероятно поне четири-пет килограма. Издраска през ръба и се запъти право към нас. Чух как зад гърба ми глухо изписка женски глас и хлопна прозорец, но не можех да направя нищо от ужас.

Останалите хлапета също.

В следващия момент нещата потекоха мълниеносно. Някъде иззад нас хвъркна една мръснобяла сянка и тупна върху плъха. В миг наред улицата бясно се завъртя кълбо от прах. След няколко секунди вихрушката престана, облачето слегна и Мазньо се надигна от още помръдващото чудовище, голямо колкото него. Изглежда ни студено, но без заплаха, мина между нас, сякаш ни нямаше, и отново се покатери върху тоалетната барачка, от която беше скочил.

Десет минути по-късно той клечеше пред дворчето и нагъваше риба. Чакаха го още саламчета, парче пилешки бут, паничка мляко – всички лелки от улицата бяха донесли която каквото има. До него беше седнала стопанката на къщата, възрастна жена с физиономия на професионална клюкарка и с благото излъчване на добродушна майка, и ни разказваше:

– Ужас е тук с плъховете. Особено с тия, грамадните. Появиха се преди три-четири години, излизат от канала и се разхождат като царе. Видим ли ги, всички се крием. Мишо съседа веднъж се опита да утрепе един с лопата – не можа. Гадината го ухапа, та после за малко да му отрежат крака. В чудо се бяхме видели... Но покрай Мазньо миряхме. Каквото излезе от канала, от линиите чак ей долу до кръстовището, умира на място. Един плъх няма да е стигнал до къщите, още на улицата ги убива. Не знам не спи ли, как ги надушва, как ги смогва, ама излязат ли, той е отгоре им. По-малките така и не разбират сигурно. С големите пада бой, жилави са гадовете, ама той е по-жилав...

– Откъде сте го взели? – попита един от нас.

– Дойде отнякъде, и аз не знам откъде. Щяхме да го изгоним, погледни какъв е грозник, ама като видяхме как се справя с плъховете, се отказахме. Не ги яде, зарязва ги на улицата, но ги убива без пропуск. Птици примерно не го интересуват, врабците ще му изкълват козината, той не ги закача. Но за плъховете е смърт... Не знам защо ги мрази така. Надали ще каже. Но ни е пазителят.

Тя се протегна и погали Мазньо зад ушите. Пазителят измърка доволно, сякаш припали трактор, дооблиза старателно найлончето от рибата и се зае с млякото.

Некадърникът

Миналата неделя ходих да вземам роднина от болницата. Два дни преди това беше преодолеляла белодробната инфекция и изглеждаше добре. Когато влязох обаче в стаята ѝ, почти се стреснах. Едва имаше сили да шепне и изглеждаше доста замаяна. Огледах я, но не забелязах нищо особено.

След миг размисъл потърсих дежурния лекар. Намерих го в лекарския кабинет – трийсетина и няколко годишен, дребничък и сякаш смачкан на вид. Имах чувството, че ми е познат отнякъде, но не можех да си спомня откъде.

– Извинявайте, дойдох да взема еди-коя си болна.

– Да, заповядайте. Тя изчисти инфекцията доста, справи се чудесно за възрастта си. Антибиотичният курс вече свърши, ще ви изпиша само един антигъбичен препарат, така е редно след този клас антибиотици...

– Това е чудесно, само че тя не се чувства никак добре. Да можете да ми кажете нещо по въпроса?

Дежурният премига на парцали.

– Ами, не знам... И аз го бях забелязал, но реших, че може би е от възрастта...

– Не, не е. Обикновено не е толкова замаяна.

– Сигурно. – Той пак премига. – Само че тук сме белодробно отделение, а замаяността вероятно идва от мозъка. Нямаме дежурен невролог в неделя, иначе щях да съм го повикал вече, повярвайте ми...

Господи, откъде се взе този некадърник? И кой му даде диплома?

– А поне да ѝ премерите кръвно? Да се ориентираме малко какво става, инсулт ли, инфаркт ли, колапс ли...

– Ей сега! – внезапно се разбърза той. Измъкна от едно чекмедже апарат за кръвно и почти хукна към вратата.

Докато го последвах, погледът ми падна върху закачения отвътре на вратата на лекарския кабинет график на дежурствата. По редовете – лекарите, с по три имена (начело, естествено, с шефа на отделението, с всичките му титли). По колоните – дните. Където който има дежурство – чавка с изтриващ се флумастер. Вероятно нямаше да обърна внимание, но по навик погледът ми проследи реда с чавката за деня. Грижливо изписаните три имена ме накараха да се усмихна – дежурният май беше чадо на едно от светилата в столичната медицина. А в следващия момент се сетих и къде съм виждал подобна физиономия, но с доста по-самоуверено изражение – въпросното светило...

След половин минута вече бяхме в болничната стая и дежурният мереше кръвното. Премери го два пъти, много внимателно.

– Осемдесет и пет на петдесет. Такова ли ѝ е нормално?

– Обикновено е към сто и трийсет на осемдесет. Лошо ѝ е, понеже е паднало много.

- А от какво може да е паднало? - Той ме изгледа объркан, с очевидно очакване аз да му отговоря. Бях на път да се разсмея, но се обади болната от съседното легло:

- Вчера и днеска не е яла нищо. И нищо не пие. Два пъти повръща, много лошо ѝ било на стомаха.

- Хмм... Сигурно е от това - неуверено заключи дежурният. Кимнах, като се сдържах да не прихна. Или да не избухна. - Ама днес нямаме и гастроентеролог дежурен. Какво да правя сега?

Изглеждаше здравата напласен. Мислено го отписах, взех от сестринската стая папката с лечението и я прегледах. Веднага забелязах причината - беше пила почти месец сериозна доза малтофер всеки ден, без да е на никакъв гастропротектор, а и поначало имаше тежък гастрит. Казах го на дежурния, който направо грейна:

- Благодаря ви! Браво, че забелязахте!... Сега какво да я правим? И реаниматор нямаме дежурен...

- Не ни е нужен. Просто да ѝ пуснем една-две банки серум глюкозе, преди да я взема. Има поставен абокат, няма да е никакъв проблем. Става?

- Разбира се! - Преди да кажа и дума, той изхвъркна от стаята. Последвах го до неголямо килерче. Надписите по рафтовете му издаваха, че се използва за съхраняване на банки разтвори, но беше празно. Само на един от рафтовете се мъдреше самотна банка Darrow.

- Пак не са ни доставили - обърна се дежурният към мен, значително оклюмал. - Нали не им плащат навреме и те понякога се бавят... Да ѝ пуснем тази банка?

Едва не подскочих.

- Не, не е добра идея. Не е с недостиг на калий, така че ще рискуваме да я вкараме в сърдечна слабост. Както е и възрастна и с прекаран инфаркт...

Той се сепна и преглътна.

- Тогава разбира се, че не!... Какво да направя? Това ни е всичко...

Тръгнах по коридора, размисляйки какво мога да съчиня. На излизане от килерчето с нас се сблъска санитарката. Очевидно беше търсила дежурния.

- Шефе, оная болната от трета стая, дето свири, кат диша, много свири! - Циганският ѝ акцент беше ужасен, но жената изглеждаше наистина загрижена. - Едвам диша! Кво да я прайм, че иде зян момичето!

- Георгиева? Млада, пълничка, с вързана отзад коса?

- Па да, тя е!

- Тя е и с астма освен с пневмония, имаме го писано в стари епикризи. На шкафчето до леглото ѝ има едно синьо пръскало за дишане, и едно кафяво. Ще ѝ дадеш да диша от синьото, после от кафявото и после пак от синьото, така е по книга. И ще стоиш да я гледаш. Ако до десет минути не я отпусне, тичаш да ме викнеш - обясни дежурният. Направо се беше изпъчил от гордост, че знае какъв е проблемът и как да помогне. След то-

ва се обърна към мен и отново оклюма:

- Страх ме е, че не знам с какво да ви помогна... Да се обадя на някои колеги от Бърза помощ? Шефът после ще ме направи на нищо, ама...

- Не се притеснявайте. Ей сега ще отида да взема каквото е необходимо и ще се погрижа.

- Наоколо няма отворена аптека - погледна ме уплашено дежурният. - Не знам къде има в неделя...

- Ще се справя и без аптека - уверих го. Той ме изгледа със съмнение, но нямаше какво да направи. Обърна се и тръгна по стаята да види как са другите пациенти.

След десет минути се върнах от близкия магазин с две кисели млека и солничка. Набързо направих леко соленоватичък айран и малко по малко дадох на болната към половин литър. Дежурният лекар висеше зад гърба ми и попиваше всяко движение.

- Ниското кръвно иде от обезводняването, понеже не е яла и пила с де-нонощия, а съвземането от пневмония иска много течности - поясних. - Айранът се понася добре дори от раздразнен от желязо стомах. Сложих мъничко повече солчица, да задържи течността в кръвоносните съдове и да ѝ се допие още. Не се притеснявайте, извън опасност е.

- Мислите ли, че ще свърши работа? - предпазливо ме попита той.

- Съмнявате се, понеже не е лекарство ли? - усмихнах се аз.

- Ами... да. - Той внезапно се изчерви като момченце.

- Не се притеснявайте, ще свърши. За беля в магазинчето бяха свършили захарта, иначе щях да ѝ направя точен еквивалент на серум глюкозе с добавени аминокиселини. Само дето е за перорален прием, а не за венозен...

Няколко секунди той усилено преценяваше нещата със смръщено лице. След това малко по малко физиономията му се отпусна и в един миг направо просветна:

- Наистина!

Ех, колега, колега. Щом ти е трудно да съобразиш да дадеш на болния айран със захар, сигурно татко ти е взел всички изпити не само във ВУЗ-а, ами още от първи клас. Санитарката досега да се е сетила сто пъти. Май не само не си много научил, ами не си и особено съобразителен. Нищо чудно да си със затруднения в ученето, или с ниска интелигентност. Не ти е направил добра услуга баща ти, като те е добутал до бялата престилка.

За малко да кажа и че си опасен за болните и себе си, и че е по-добре да си смениш професията, докато не си вкарал някого в гроба, а себе си в затвора... Но не си. Знаеш, че не си особено компетентен. И, което е още по-ценно и рядко дори при много съобразителни хора, имаш много добър усет докъде те бива. Така че може и да опазиш себе си и болните от неприятности.

И заради още нещо няма да те пратя да си ходиш. Може да не си оправен, но те е грижа за болните. Усетиш ли, че има какво да направиш за

тях, си на бегом. Дори да не знаеш с какво да помогнеш, кажат ли ти, не си пестиш труда и силите. А такива лекари, уви, са редки. Един повече, дори не най-знаещ, е спасението на не един пациент.

Да, когато здравето на пациентите взима остри завои, надвиснали над пропаст, на кормилото му ще трябва да те смени друг. Не си достатъчно добър шофьор за такива моменти. Но ти си го знаеш и сам търсиш смяна. А по утъпканите и прави, но дълги и скучни участъци, на които майсторите се разсейват и им писва, ти ще водиш нещата съвестно. Няма да стане от теб доктор Хаус, но такива като теб са не по-малко нужни от доктор хаусовците. Вие работите без блясък и слава, но тихичко и кротко помагате на безброй пациенти. Пращате в гроба по-малко хора, отколкото изключителните, но самоуверени лекари. Така че нищо чудно да сте по-нужни от тях...

– Може ли... още малко... – прекъсна размислите ми хриплив глас. Болната се беше посъвзела. Подадох ѝ чашата с айрана и тя я поднесе към устните си.

Погледнах останената до възглавницата ѝ кутия бонбони и реших – дежурният ги е заслужил. Може би не с помощта си, но като поощрение да работи и да учи... Взех я и тръгнах да го търся. В лекарския кабинет обаче го нямаше. На връщане към стаята на болната срещнах мургавата санитарка.

– Болната с астмата оправи ли се?

– Аа! Мина ѝ екстра! – Усмивката на жената проблесна в полумрака на коридора.

– Къде е дежурният лекар?

– Бега до магазина, да земе нещо. Те сега ша е тука. Чакайте го саасем малко...

– Няма нужда. Предайте му от мен благодарност. – Подадох ѝ кутията с бонбоните. – И че му желая да е гордост за болницата и пациентите да се кълнат в него.

Ироничната ѝ усмивка не остави никакво съмнение – очевидно момъкът беше известен в отделението не точно с професионално майсторство. Но може и да не са прави, помислих си. Да, този тип справяне с докторлъка не се ползва с добро име. Но може би не съвсем заслужено...

Докато се връщах към стаята на болната, ми мина през ума, че днес видях нещо ново и важно. Срещнах некадърен и недоучил лекар, който обаче успяваше да е сравнително безопасен и в немалка степен полезен за болните си. За пореден път видях колко е пъстър светът и как не се побира в рамки. И колко е важна и как влияе на професионализма искрена-та загриженост за болния.

Нещо повече. Докато возех болната към дома ѝ, разбрах – ръчкан от подигравките на колегите си, с времето той ще се научи на занаята. А майсторите, които обаче не ги е грижа за пациента, няма да ги е грижа до живот... Затова, ако се наложи някога да лежа в болница, не бих имал нищо против да съм именно при него.

Относно смъртта

Наскоро си отидоха двама мои близки, които много обичах. И двамата след дълги и мъчителни боледувания. А бяха хора, които заслужаваха да живеят завинаги... И сблъсъкът със смъртта им ме размисли.

Ако си отида внезапно, нещастен случай или инфаркт, няма да имам време за размисли и действия. Но ако ме отнесе бавна болест или старостта, дали ще напусна света достойно? Нямам предвид погребалните формалности, аз не съм плътта, която ще остане за малко след мен. Мисля за времето, докато ще съм още жив.

Дали когато дойде часът ми, ще имам силата да не се уплаша. И вместо да хленча, да подкрепя близките ми. Моето страдание ще е пред края си, но тяхното ще продължава – те ще имат повече нужда от опора.

Дали ще мога да приема разбирането, че да си отидем, когато му дойде времето, е единственият начин на този свят да има място за децата ни. Дали ще мога да кажа с чиста съвест: „Аз осмислих и с това изпълних живота си. Нека могат да осмислят и изпълнят своя и тези, които идват след мен.“

Дали още преди да дойде часът, когато радостите от живота започнат да угасват, ще имам силата да живея съдбата си, без да забравям, че тя е каквато я създам и заслужа. И дали когато силите ме напуснат, но животът още мъждука, няма да забравям всеки ден да се боря. Да правя каквото мога, за да съм в полза на околните вместо в тежест. Защото дори парализиран и на легло човек може да е полезен, ако духът му крепи околните повече, отколкото те крепят тялото му.

Дали няма да въздишам как „ако младостта знаеше“, всъщност завиждайки ѝ заради „ако старостта можеше“? Защото младостта трябва да не знае. За да може много млади да не успяват, понеже не знаят, но някои да успяват именно затова и да разширяват кръгозора човешки. Точно както старостта трябва да не може. За да има как младите да показват, че могат, вместо да разчитат на старите. За да изпробват пиленцата крилата си, да ги заякват и да покоряват небето. Защото без това няма никога да са живели – ние, старите, ще живеем като вампири живота им вместо тях.

Дали няма, изправен пред смъртта, да съм готов на позорни компромиси? Нерядко старостта носи страх, непознат на младостта. Дали няма да забравя, че ми остава твърде малко, за да ставам тепърва за срам? А и дотогава. Животът е огромен като вечност, но и кратък като миг – ако вече сме се родили, не ни остава достатъчно, за да си струва да продаваме достойнството си.

Дали ще ме помнят ми е все едно, няма да ме има. По-добре да ме забравят по-бързо. Ако съм се изложил, срамът на близките ми ще е по-кратък. Ако не съм, ще е по-кратка тъгата им... Но не ми е все едно колко сътворено добро ще оставя. Не знам защо, след като няма да ме има... Всъщност, знам. Защото мисълта за това ми дава щастие сега, докато още съм.

Защо искам да оставя добро ли? Защото децата ми, физически и духовни, ще живеят така в един по-добър свят. И защото тези, които унищожават доброто, ще ненадмогнат за повече. Било защото ще пропуснат създаденото от мен добро, заети да тъпчат друго. Било защото ще унищожат приноса ми до пращинка, но докато го смазват, друго ще оцелее. И ще понесе чрез съществуването си следата, че съм бил. Забравена от всеки, но даваща щастие на много.

... Препрочитам написаното. Звучи ми като шаблони, сглобени от изтъркани до кухота думи. Искам да го кажа иначе, по-истински, а не умея. Може би няма как – аз разказвам с думи, а на мен ми го разказаха чрез смъртта си.

Но който иска, ще го почувства. Вътре в себе си.

Старите мебели и децата

Наскоро слушах по радиото интервю с писателя Любомир Николов. В него той спомена: „Приказките по начало са били за възрастни. Просто с времето сме постъпили с тях както със старите мебели – напъхали сме ги в стаята на децата.“ Описанието много ми хареса и го споменах на един познат.

– Ами да, често правим така – намеси се друг присъстващ, чул от разговора само тази фраза. – Отглеждаме си децата със стари неща и така ги осакатяваме. Ако трябва, ще гладувам, но детето ми ще носи задължително нови дрехи. Хем ще се научи да ги пази...

Донякъде бях съгласен с него. Неглижираното дете с подбито самочувствие често остава осакатено. Наистина не бива така... Но умът ми неволно се върна към началната тема на разговора. И към причината тя да ми хареса толкова.

Като дете обожавах именно местата, пълни със стари мебели. Прашасали, разхвърляни, разкривени и прокъсани къде ли не, те имаха своя атмосфера, присъствие и дух. За разлика от лъснатите, перфектно подредени и студени нови мебели, които обаче нямаха историята и богатството им. Може би подсъзнателно съм ги асоциирал с навикванията: „Внимавай да не счупиш нещо! Не размествай столовете! Да не катурнеш масата!“ И оттам с най-омразното за всяко дете – нещо да не е за игра... Но имаше и друго.

Новите мебели изглеждаха в детските ми очи лъскави, строги и дисциплинирани, но празни от вълшебството, което струеше от старите. Ценени и пазени от бедното ми семейство, те ме учеха, че нещата са скъпи и трябва да бъдат пазени. (Да уважавам вложения човешки труд се научих много по-късно.) Бяха като млади милиционери с изгладени новички униформи, винаги готови да те сложат на мястото ти и да покажат блясъка на страната ни пред чужд държавен глава. Но неспособни на топла дума или окуражаване. Имаха външност и показност, но нямаха мъдрост... Старите мебели бяха като побелял резбар, който усмихнато разказва как се казват птиците и овцете, с които украсява дървото, и къде се е запознал с тях. Или като прегърбена баба, която сладкодумно реди омайни приказки, докато в кухнята къкри най-вкусната гозба на света...

Старите мебели не просто имаха история. Историята им ги беше одухотворила, беше им вдъхнала живот. Започнеше ли игра, те ставаха участници в нея. Дори ако другите деца ги нямаше, със старите мебели никога не бях сам. Те не чакаха да измислиш игра, в която да ги вплетеш – измисляха я и я подхващаха, и те увеличаха в нея, докато успееш да ги погледнеш. Дупките по изтърбушения плюшен фотьойл в миг се превръщаха в гърла на вулкани или гнезда на птици. Зяпналото чекмедже на старото нощно шкафче – в отворил уста крокодил: приближиш ли до него, ще скочи и ще те лапне. И нямаше нищо лошо в това да рисуваш с пре-

горяла смазка кръг и три кръстосани черти на пробития и захвърлен бидон за зеле. Защото къде се е чуло и видяло рицарски кон без нарисуван на него герба на рицаря му?...

Щастлив съм, че имах в детството си старите мебели, а не фабрично направени люлки или къщички. На люлката можеш да се люлееш, в къщичката – да си трапер... Но старите мебели мигом се превръщаха и в люлки, и в къщички, и във всичко друго, възможно и невъзможно. И сега, когато се окажа на някой запуснат таван или в отдавна изоставено мазе, внезапно светът става искрящо пъстър, необикновен и вълшебен. Неуловим за сетивата, но проникващ в същността ми, наоколо се понася полъхът на детството.

Да, идва време да се научиш да пазиш дрехите си и мебелите. Пропуснеш ли този урок, е лесно да израстеш самовлюбен. Но преди него е времето да се научиш на въображение и летеж на ума, и детско щастие, и усет за вътрешно богатство. Пропуснеш ли тези уроци, оставаш осакатен, не толкова биещо на очи, но още по-тежко, отколкото от липсата на самочувствие. Самоусещането за стойност и място в света може да се изгради и със закъснение, ако и по-трудно. Усещането за красота и богатство и умението да различиш мъдростта от пресметливостта, веднъж пропуснати, се изграждат много по-трудно.

Затова и си мисля – когато децата ми станат на подходяща възраст, в стаите им задължително ще има стари мебели. Дори ако имам всичките пари на света. А ако има как, наоколо ще има и цял килер, таван или мазе, пълни с какви ли не вехтории. И случайно ще бъдат забравени отключени или ключът за тях случайно ще е достъпен за децата... Не съм безотговорен родител, с гаранция ще съм прегледал внимателно вехториите за опасни неща. И ще съм се погрижил да няма как нещо тежко да нарани увлечения в играта дечко или да има откъде да падне отвисоко върху нещо твърдо. Но ще направя каквото мога, за да подсигурия подобно място за децата си.

За да се научат да различават мъдрост от пресметливост и богатство от пари. И да бъдат мъничко по-истински и пълноценни хора.

Нека те изчакат малко

Преди много години изпращахме дядо ми в последния му път. Много го обичах и бях като покосен. Настроението ми не се оправи и на почерпката след погребението – сврях се в един ъгъл, за да се поприкрия от купичката „моите съболезнования“, „какъв човек беше само“ и „как ще я караме без него“. Това привлече вниманието на един възрастен чичко, неизвестно ми какъв член на огромния селски род на дядо. Пристъпи тихичко в ъгъла и ме побутна по рамото:

– Здравсти, момко. Иска ти се да бяхте пак заедно с дядо ти, нали?

Кимнах мълчаливо. Нито имаше смисъл да отричам, нито ми се говореше.

– Не го слушай това искане. Много хубаво изглежда, ама не е хубаво.

Зяпнах го изненадано. Подиграваше ли ми се?

– Знаеш ли какво е то? Когато си отидат, мъртвите ни викат от отвъдното, да се съберем с тях. Ей тука, отвътре. – Той посочи сърцето ми. – Защото ни обичат и не искат да се разделят с нас. И ние ги чуваме и поискваме да се съберем с тях, защото и ние ги обичаме. Това е, което усещаш. Не е обич, обичта е друго нещо. Повикът на мъртвите е. Не го слушай.

Ядосах се. Тоя селски чиче какво си въобразяваше? Че точно в тоя момент може да ми мели дивотии на главата?

– Глупости. Откъде ще ни викат, като няма отвъдно? Къде да идем?

– Където са те. Дали е някъде или никъде няма значение, на едно и също място отиваме. И те го знаят, то не е далече от акъла, и ни викат. А ние искаме да идем при тях... Не ги слушай. Рано ти е още.

– Че аз не съм тръгнал да се самоубивам!

– Така е, не си. Но всеки път, когато поискаш да идеш оттатък, мъничко от теб отива. Докато си млад и още не си отпратил много, не се усеща. Но като остарееш и се е понасъбрало вече от теб отвъд, почва да тежи. Пак тогава се насъбират и повече отишли си близки, и те викат по-силно. Затова още отсега не ги слушай. Не пускай парченца от тебе да отиват отвъд и да се трупат.

– И какво като се трупат?

– Колкото по-старееш, толкова по-силен е повикът. Докато не те притегли да идеш и ти там. Знаем, вие младите казвате, че смъртта идва от болести. Ама от какво идват болестите не питате. Защо един ги хваща, пък друг не, и защо един ги боледува много години, а друг умира от тях на часа... Не бива да ходиш там по-рано. Докато можеш да устискаш душата в зъбите, ще има с какво и на кого да помогнеш на тоя свят. Дори ако мислиш, че няма с какво. Затова трябва да се пазиш. Не за дълга старост, старостта е нерадост. За да те има за другите, да ги крепиш.

Почти бях кипнал, но си премълчах. Не биваше да правя скандал на погребение.

– Не слушай поканите на умрелите, момко. Свиквай още отсега да им

отказваш. Не с лошо и омраза, те са ти родителите, заслужили са да ги обичаш. Успокой ги тук вътре в теб, кажи им да те почакаат. Умрелите имат всичкото време на тоя свят. Ние, живите, го нямаме. Важно е, доде сме живи, да живеем. Така, че дойде ли и нашият ред, да сме се наживели, да ни стига... Да живеем истински, без мъка и болка. Без мисъл за смъртта и тъга по умрелите. Някъде ли, никъде ли, ще дойде време да се съберем с тях. Те са ти родителите, обичат те – нека ти дадат време, нека те почакаат. Нека ти позволят да проживееш колкото можеш, нали затова са те родили и отгледали. Разбери тъгата им по теб, дай им топлина и успокоение вътре в себе си. Кажи им, че и ти тъгуваш по тях, и ще дойде време да сте заедно. Просто ги помоли да те изчакат малко, съвсем мъничко пред цялата вечност. Нека ти позволят да бъдеш жив.

... Тази неделя изпращах обичана близка, невероятно достоен и истински човек. Видях сина ѝ смазан от скръбта. И ми се иска да му кажа същото, което онзи селски чичко, може би вече покойник, ми каза преди почти трийсет години. Дано има сили да го чуе с повече мъдрост и ум от мен тогава.

Да помоли умрелите да не го викат толкова силно, колкото и силно да го обичат. Да ги увери в топлината и обичта си и да ги убеди да го изчакат. И да не обръща внимание на повика им, за един съвсем кратък пред вечността миг, за докато е жив и може да подкрепя другите живи.

За да може, когато отиде при мъртвите, да се е наживял. Да е събрал достатъчно от това, което наричаме живот, за да има за цяла вечност напред. И да му остане какво да раздаде и на тях.

Старият мърморко

Налагаше ми се да стигна с кола от едно село до друго. Пътят между тях е почти трийсет километра по шосе и около пет по черен полски път. Реших да рискувам с полския.

Оказа се грешка. Предишния ден беше валяло и на места пътят беше по-скоро тресавище. Успях да пресека няколко подобни места със засилка и малко след средата на пътя, доволен от себе си, не обърнах внимание на наглед плитичката канавка, която пресичаше косо пътя. Лявото предно колело на колата я прескочи, но дясното хлътна в нея и забуксува.

Излязох и се заоглеждах за нещо, което да подложка. Уви, наоколо се простираше ожъната и прибрана нива. Нито дръвце, нито камък, нито дори слама – голо стърнище. Най-близкото място, където щях да намеря подръчни материали, беше селото пред мен, на поне два километра. Нямах нищо подходящо и в колата.

Направих един-два внимателни опита да се измъкна. С даване на газ на тласъци и бутане имаше отличен шанс да стане, но как хем да даваш газ, хем да буташ? Опитах се да съоръжа измислено приспособление от въже-то за теглене и крика, с което да мога хем да бутам колата отзад или отдясно, хем да подавам газ. Може би петнайсетина минути пробвах да наглася нещата как ли не, но не се получаваше.

– Ей, тва младите ич не гледате как карате...

Гласът ме сепна. Обърнах се – зад мен стоеше старец, подпрян на овчарска гега. Зад него пасеше най-пъстрото стадо, което съм виждал. Десетина овчици, горе-долу толкова козички, две крави и дори едно магаре. Залисан в опитите да измъкна колата, не го бях усетил кога се е приближил.

– Кара ли се тъй през калнио кър с туй градско возило, бе? Акъл нямате... Дай да ти помогнем некак.

Дядото беше висок и кокалест, на младини сигурно ще да е бил бая едър мъж, но старостта беше стопила мускулите му. Нищо, и така щеше да е от полза.

– Заповядайте, седнете в колата и подавайте газ на тласъци. Аз ще бутам отзад и с лашкане ще я извадим.

– А, не. Язе че бутам. Не мойм се опрай с тие модерни пущини. Не стават за каране, не са като едновременните. Победата екстра я карам, ама ги нема вече. Убави коли беха, тие днешните нищо не струват...

– Няма страшно. Кормилото си е същото, педалите и те...

– А, не, не, не смейм. Че съсипем нещо, зян да стане. – Той лекичко се изчерви. – Седай ти, язе че бутам. Не ме глей, че съм дърт, жилав съм. Че те изкараме. Ако не сме ние дъртите, младите заникаде не сте...

Със сериозно съмнение седнах в колата и се опитах да я разлашкам с газ. Старецът я подпря отзад и занатиска в такт с тласъците. Уви – макар

и за малко, не успях да изляза.

- Оставете, благодаря ви. Ще ида до селото и ще донеса някоя дъска или нещо. Благодаря ви пак...

- Бе къде че юрнеш по калнио кър? Давай пак, се че я изкараме некак.
- Лицето на стареца се беше зачервило и дишането му беше тежко.

- По-добре да не опитваме повече. Може да стане някоя беля...

- Тя белята вече станала. Кат не гледате младите как карате, така ще е. Давай сега пак газ на лашкане, че те извадим, не бой се.

Отново залюсках колата на тласъци, като въртях кормилото ту в една-та, ту в другата посока, дано гумата захапне някъде на здраво. За миг мярнах лицето на възрастния мъж в огледалото и се уплаших. Беше мораво и сгърчено от усилието, изкривено в страшна гримаса. Имах чувството, че всеки момент сърцето му ще откаже и той ще рухне. Преди да успее обаче да вдигна крак от газта, за да изляза от колата, поредният тласък изкара заседналото колело. Няколко мига то се задържа на ръба на дупката, аха-аха да падне обратно; рязко завъртане на кормилото и премерена газ обаче го извадиха.

Спрях и излязох бързо. Старецът беше приклеknал на мястото, където беше бутал, беше се опрял с ръце направо в калта и гълташе въздух като риба на сухо.

- Да ви закарам до селото? - Запрехвърлях бързо в ума си как да намеря спешно лекар, или фелдшер, или аптечка. Уви, от тях ме разделяха кални километри.

- Немой... Добре съм... Сичко наред...

Прихванах го под мишницата. Няколко минути останахме така. Малко по малко дишането му се успокои и лицето му върна нормалния си цвят.

- Немой, м'че. Сичко е наред. Дъртите сме жилави. Без нас младите сте заникаде, от мене да го знаеш. И себе си че затриете, и света че затриете. Покрай тие модерни пущии нема от вас да стане хора като на-зе, помни ми думата...

Оставих го при стадото му, с огромен куп благодарности и надута от мрънкането му глава. По останалата част от пътя внимавах двойно. Ако пак заседнех, рискувах да ми се наложи пак да го търпя да ми мърмори. А втора такава доза мрънкане не знам дали щях да мога да издържа за един ден. Колкото и да му се възхищавах на желанието да помогне.

... Времето обаче не чака. И когато видях младежи да вършат някоя шуротия, особено ако съм вкиснат от нещо или недоволен, нерядко се хващам, че мислено мърморя като онзи старец. И сравнението хич не ме ласкае. Но не защото ме е срам да съм като него.

А защото се съмнявам дали съм такъв, и ме е срам, че може би не съм. Не в мрънкането, там ме бива предостатъчно... Когато се опитам да си го представя като млад и непоразен още от старческата киселост, виждам в ума си един от алпинистите от песните на Висоцки.

Дето увиснеш ли на ръката им над пропастта, стенат и охкат, и може

би мрънкат, но те държат. И рискуват за теб живота си.

Под този запис в блога си намерих следния коментар:

Преди петнайсетина години си купихме място в планината. Нямаше нищо освен непроходими къпинаци и камъни от реката, която преди 40-50 години преляла и опустошила селцето. Цяла година ходихме за по един ден и чистихме двора от бурените и камъните, докато най-сетне видим колко е голям парцелът. После го оградихме и почнахме да мислим за къща. От земята обаче никнеха като гъбки след дъжд камъни – какви ти камъни, направо скали. Точно по средата на двора една такава, наглед 10-15 сантиметрова, след няколко съботи и недели окопаване се оказа около метър дълбока и 2 и половина широка. С лостове бяхме махнали доста скали, но тази не можахме да помръднем. Бяхме се отчаяли.

В една къща по-надолу живееше баба Минка. Дребна и прегърбена жена, типичен представител на българското село. Много ни се радваше, защото бяхме от малкото млади хора, населили това забравено от бога място. Идваше всеки ден, носеше ни вкусотии, да ни мине по-леко денят. Често ни помагаше в чистенето на двора... Когато ни видя отчаяни пред огромната скала, просто заяви, че като дойдем след седмица, скалата ще я няма. Поусмихнахме се и загрижено ѝ казахме да не се занимава с това. Тя обаче само огледа внимателно камъка и рече, че такива скали с поглед ги мести.

Когато отидохме след седмица, скалата я нямаше. С длето и чукче, от сутрин до вечер, бабата я беше натрошила на дребни парчета, които да може да изнесе с кошница.

Сега къщата ѝ е пуста. Но мина ли оттам, си спомням баба Минка и я споменавам с добро.

Люляци

Връщах се късно вечер от денонощния магазин близо до нас. Размахвах весело пликчето с покупките, когато забелязах в мрака пред мен да вървят по пустата уличка прегърнати момче и момиче, около осемнайсетгодишни. Сконфузих се и забих поглед в земята.

– Виж, люляк! – дочух гласче някъде отпред. Отговорът беше звук от целувка. Стана ми толкова неудобно, че направо залепих очи за върховете на обувките си. Знаех – на двайсетина метра отпред над улицата, пред старичка триетажна кооперация, се е надвесил огромен цъфнал люляков храст с неземен аромат. Сигурно двамата бяха спрели под него. Храстът беше висок, но не твърде – момчето щеше лесно да достигне надвесените клони.

– Да ти откъсна ли? – чух неговия глас.

– Недей, нека си цъфтят. Само ги наведи мъничко, да ги помиришем...

Спрях и се направих, че си връзвам обувката. Секунда-две по-късно обаче чух свадлив старчески глас:

– На какво прилича това, бе! Я се засрамете! Как така ще късате, да не ви е бащиния това!

– Ама ние не сме късали нищо – заоправдавах се два гласа. – Само го мирисахме...

– Случайно да е ваш, че да го помиришете? Я марш оттука, че като хвана тоягата!

Вдигнах очи. Собственикът на свадливия глас се беше показал от прозорец на втория етаж. Надали щеше да му е по силите да замахне с тояга. Момчето го гледаше оскърбено и усещах как всеки момент ще се наежи. Момичето обаче подръпна приятеля си да вървят, обърна се към прозореца и каза:

– Знаете ли, човек като вас не бива да отглежда люляци.

– Що да не ги отглеждам! Ще отглеждам каквото си искам! – кресна старецът. Отговор обаче не последва.

Изчаках двойката да завие в пресечката и си продължих по пътя. Когато се изравних с люляка и кооперацията, някакъв импулс ме накара да погледна към прозореца ѝ.

Старецът беше още там, загледан след отдалечилите се млади. Лампата пред сградата полуосветяваше лицето му и погледът му прикова вниманието ми. Не зъл, нито тържествуващ – напротив, угаснал, обърнат навътре.

И в очите му се въртяха спомени. За младост, за едно друго момиче и за люляци. Тайно поднесени, може би тайно откъснати... И виждах как тежестта на спомените мъничко по мъничко го прегърбва и му показва, че неговото време е отминало. Че сега е времето на тези, които току-що прогони. И че той вече е само зъл призрак, чието място е в отминали времена. Че е излишен в света на днешната младост – всъщност, в днешния свят.

Продължих още крачка-две, след което спрях като закован. Не зная какъв инстинкт ме накара. Не осъзнавах защо точно го върша. Но усещах, че да отмина означава да оставя нещата така, а не бива. Заради стареца. И заради двамата влюбени също. И, по дяволите, и заради себе си.

Върнах се, наведох едно клонче от люляка и внимателно го помирисах. Уханието наистина беше разкошно. Поех го с цялата дълбочина на дробовете си, съвсем сигурно вдишването се чу до прозореца в тишината на нощната уличка... Внимателно отпуснах клончето, обърнах се и си тръгнах в тишината на нощта.

След две-три крачки не издържах. Пак се престорих, че си връзвам обувката и хвърлих крадешком поглед към прозореца. Старецът беше още там и ме гледаше с някаква полутъжна усмивка. Но усещането, че е излишен и в този свят няма място за него, беше изчезнало от лицето му. Беше се досетил, че докато неговият люляк прави някого щастлив, и той няма да е излишен на този свят.

Не обичам да късам цветя. Така ги убивам... Но ако мина утре или вдругиден отново по уличката, когато е тъмно и люлякът мирише ангелски, и ако видя стареца на прозореца, сигурно ще го помоля да си откъсна едно от многото клончета. За да зарадвам приятелката си.

И може би за да зарадвам и него.

Ягодката

Скътана зад Медицинска академия, между блокове и зеленина лежи уличка. Мъничка и скрита, може би всъщност алея. Често намирам на нея място за паркиране, когато не мога да открия другаде.

Не че е празна: от едната ѝ страна винаги има редица спрели автомобили. Просто почти винаги някое място е свободно. Не съм единственият посветен в тайната – един-два пъти съм чакал познати там и съм виждал, че колите непрекъснато се сменят. Забързани хора пристигат, изскачат и хукват, за да се върнат след десет минути, или двацет, или половин час и да потеглят пак нанякъде. Зъбни колелца, завъртени в инфарктен съвременен ритъм, съществуващи единствено за погълналата ги работа...

Днес надникнах в уличката – беше пълна. Аха да спомена с лошо късмета си, но в този миг една кола се измъкна от редицата и запраши в обратната посока. А когато приближих освободеното място, видях, че то е най-удобното за спиране. Точно срещу него има вход към паркинг, който облекчава затруднената от теснотата на уличката задача. Бързо вмъкнах возилото си. Когато понечих да изляза обаче, за миг се задържах. Срещу отворената врата на колата, точно под крака ми, над бордюра беше надвиснало нежно зелено стъбълце, не по-дълго от педя, с няколко листенца. И увиснала сред тях мъничка червена дива ягодка.

Трогнат от гледката, внимателно стъпих встрани от стъбълцето. Измъкнах се, огледах се позасрамено, приклеках и внимателно го повдигнах с два пръста. Не бях сгрешил. Ухаеше с онзи неповторим аромат, който луксозните градински ягоди напразно се мъчат да наподобят. Поех го дълбоко и се усмихнах. Заляха ме спомени за горски поляни и весел смях, за тичане през росната трева, ръка за ръка, и за радостно споделяне на събраните ягоди... С усилие прогоних видението – нямах никакво време, закъснял за поредното място, зъбно колелце на бързи обороти. Но ягодката стопли сърцето ми. Изпитах благодарност към нея за върнатия слънчев спомен.

Опитах се внимателно да я отметна настрани от бордюра, за да не я стъпче първият излязъл от колата си. Тя обаче упорито се накланяше отново над него, избутана от високите треви и жилавите храсти в градинката отзад. Въздъхнах, оставих я както тя искаше и бързо закрачих към клиентите си.

След половин час се върнах. Влязох в колата внимателно, да не настъпя непокорната руменобуза закачливка. Потеглих с щастливата мисъл, че съм я спасил от невниманието си, че ще я има поне още мъничко. Смешна дреболия – колко ли малко сме лудите, които обръщаме внимание на такива неща и даже им се радваме? Чак да те е срам да кажеш на някого, че те вълнуват...

След това обаче се замислих. Как ли мъничката ми познайница е успя-

ла да оцелее досега? Да израсте, да върже плод, да узрее... Защото това място наистина беше най-удобното за спиране на цялата уличка, и кофата боклук пред него го ограничаваше така, че всеки спрял трябваше да излиза от колата си точно върху ягодката. Всеки ден там спираха десетки хора. Как беше възможно никой да не я е настъпил и размазал върху бордюра?

А отговорът можеше да е само един. Може би някои не бяха забелязвали ягодката и не я бяха стъпкали просто по случайност. Нямаше обаче как десетки хора всеки ден в течение на седмици да я бяха пропуснали заради късмет. Щом беше оцеляла, значи всички или почти всички я бяха виждали и старателно я бяха пазили.

Сигурно повечето от тях никога не биха признали пред друг, че ги е грижа за случайна дива ягодка. Или даже обикновено зелено стъбълце – надали много са забелязали между листенцата увисналото червено плодче, не по-голямо от грахово зърно. Но грижата им имаше свидетел. Ягодката разказваше с присъствието си колко много хора са я пощадили и как са стъпвали неудобно и накриво, за да я спасят. Без да издава или слави имената им, без да може да заплаши, засрами или награди когото и да било. Обърнала се единствено към милостта и грижата, към безпричинното добро в душата на всеки от стотиците минали през нея. И откривала ги у всеки.

... Често си казваме колко груби, безогледни и зли са хората наоколо. И се опитваме да се представим пред тях като сурови, корави и неумолими, за да прикрием уязвимостта и добротата си. Колкото по-уязвими сме, толкова по-безмилостни се мъчим да изглеждаме. Но маската бързо и лесно става истинско лице, а липсата на милост ни оставя без стойност и вътрешна сила, прави ни още по-уязвими. Зъл порочен кръг, як като робска верига.

Но има герой, способен да разкъса веригата и да ни освободи – една обикновена горска ягодка. Дошла да ни покаже тихо и кротко, че истинската същност на почти всички нас е милостта, грижата и добротата. Че когато не сме уплашени или обезверени в себе си, се разтваряме и ги даряваме... И да го докаже със съществуването си.

Докосвания

Григор Гачев

Фондация „Човешката библиотека“

(www.choveshkata.net)

В т о р о издание

Редактор: Калин Ненов

Коректори: Петър Енчев, Илка Чечова

Корица: Елка Парушева

Оформление: Елка Парушева

Печат: www.printbook.bg